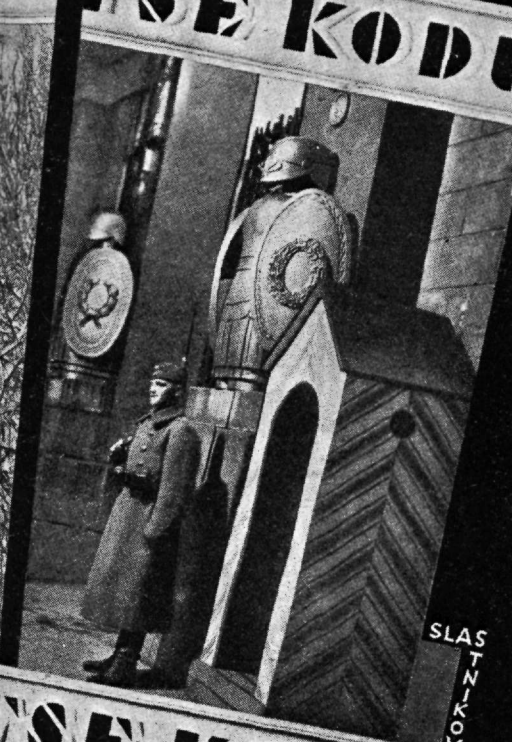
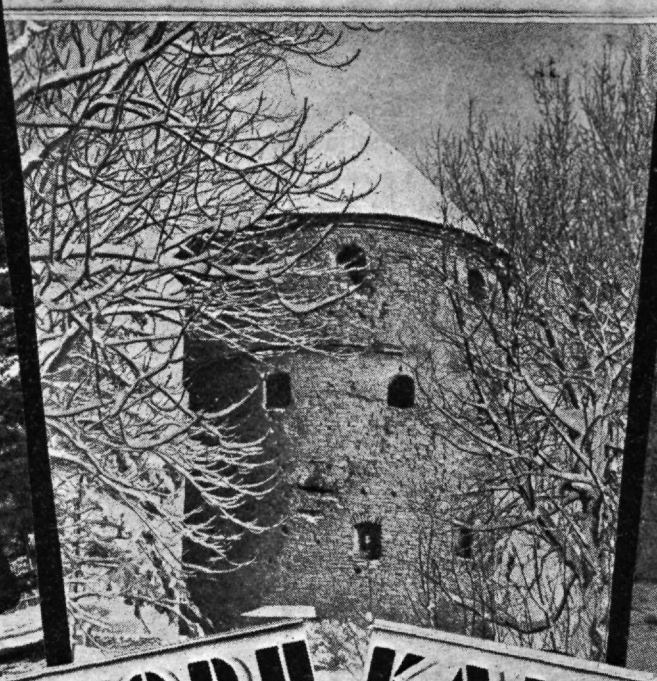

KAITSE KODU!

AASTARÄEVANUMBER

KAITSE KODU! KAITSE KODU! KAITSE KODU!

SLAS
TAN
KODU

KAITSE KODU

KAITSE KODU

*
40 NT.
*

№ 31/32
1931
40 senti

*
42
43
*

KAITSE KODU! KAITSE KODU!

Tarvitajad!

Ostke kõik tarvisminevad riidekaubad

kodumaa vabrikute riidekauplusest **HERMAN RÕIVAS**

Tallinnas, Estonia puiestee 11, kõnetr. 304-80.

Et minu äri kaupleb ainult kodumaa saadustega, siis on mul ka võimalus pakkuda lugupeetud ostjaskonnale kõige suuremas valikus kodumaa vabrikute riidekaupu. Kodumaa riidekaup ületab välismaa riidekauba hindade odavuse kui ka kõrge headuse poolest.

Müük suurel ja väikesel arvul.

Müük suurel ja väikesel arvul.

K/Ü.

„MINERAAL“

S. BERNER & P. SANDER

TALLINN, INSENERI T. 3, TEL. (2)32-38.

—
BENSIIN, PETROOLEUM, NAFTA,
AUTO- JA MÄÄRDEÕLID — KÕR-
GEVÄÄRTUSLIK KAUP JA ÕIG-
LASED, ODAVAD HINNAD.

—
Bensiinijaamad Tallinnas:

Inseneri tän. 3, ühes autode pesemisega,
Vaksali pst. 2.

I järgu võõrastemajad

Tallinnas

„Kuld Lõvi“

Harju tän. 40, telefon 426-27.

„Peterburg“

Rataskaevu 7, telefon 426-33.

Toad Ekr. 3. — — 10. —

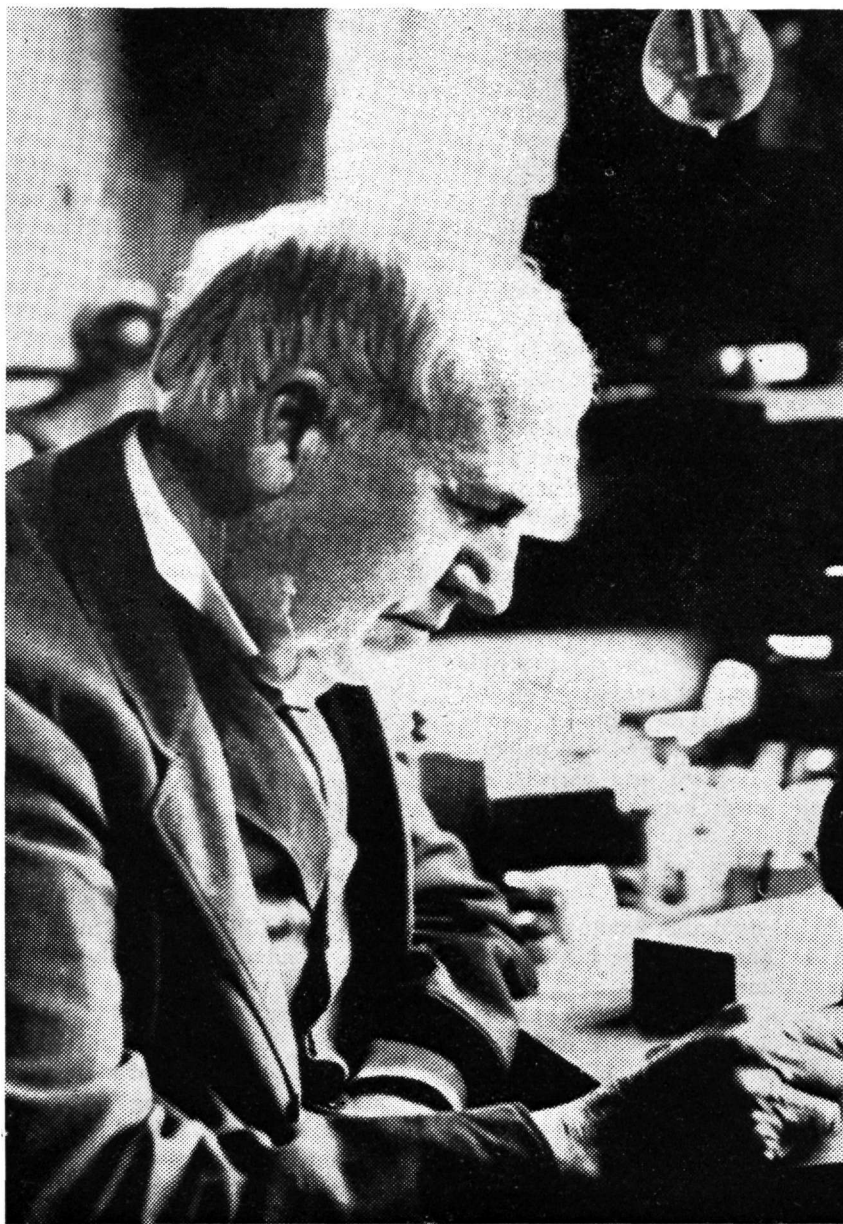
Telefonid tubades.

ILMUB KORD NÄDALAS

Nr. 42/43

Tallinnas, laupäeval, 24. oktoobril 1931

Seitsmes aastakäik

THOMAS ALVA EDISON †

Huvitatule suure leiduri elukäik „K. K.“ nr. 27/28 — 1930. a.

„Eesti Tööraha Kommuna“

Miks ta kofku langes

Kui enamlased Narva vallutasid, avanesid nende ees kõige roosilisemad väljavaated. Saksa okupatsiooniväed tõttasid koju. Eesti sõjajõud ei suutnud veel korralikult vastu panna. Ja Euroopa seisis halvatult uute revolutsiooni palangute mulje all.

J. Anvelt võis 5. dets. 1918 Narva sovetis öelda: „Arvatavasti võime varsti Saksamaa enamlisele valitsusele õnne soovida... Imperialistide raudrõngas Venemaa nõukogude vabariigi ümber ei ole kaugeltki nii hirmus kui seda kujutatakse. Kõige vägevam imperialistlik riik — Inglismaa — on pealetungimise jaoks jõuetuks tehtud, sest et Inglise töölised end vahele seganud on ja milgil tingimusel ei luba, et Inglise valitsus end revolutsioonilise Venemaa siseasjusse segaks. M's puutub hädaohusse idast, siis pole ka see nii hirmus, sest niisugust suurt maaparakat, nagu Siber, lõpuliikult ära võita on võimatu.“

Peale lootuse enamlikule Saksamaale ei olnud neis väljavaates palju liialdatud. Ometi vähem kui 1½ kuu pärast pidi Anvelt Narvast põgenema. Mis oli selle nurjumise põhjuseks?

Esimene põhjus seisis selles, et Saksa revolutsioon oli tulnud enamlastelegi liig ootamatult. Nad ei jõudnud okupeeritud maade tagasivallutamiseks end küllalt ette valmistada. Nende peajõud olid tuhanded verstad ida pool, Volga ja Uraali vahel, tšehhoslovakkide rindel kinni. Nad jäid hiljaks.

Isegi Läti kütid, kelle juhataja polk. Vazetis oli siis kõigi Vene punavägede ülemjuhatajaks, ei pääsnud nii kergesti, kuhu tahtsid. Nende äratulek idarindelt läände korraldati puhkuse ettekäändel ja siis raskendas seda veel laokil olev transport. „Parajasti 2 nädalat jäime hiljaks,“ ütleb Läti nõukogude valitsuse esimees P. Stutška, „ja need 2 nädalat osutusid saatuslikuks: nende 2 nädalaga riisusid sakslased maa paljaks, eriti Liivimaa ja Riia, ja meie edasiliikumine Liibavi peale, oleks see 2 nädalat varem ette võetud, oleks kogu maa kahtlematule välgukiirele vabastamisele viinud.“

Eesti enamlased hilinesid veel rohkem. Nende kahjuks oli pealegi punaväe ülemjuhatus üldolukorda Balti rindel ekslikult hinnanud. Vazetis kaldus juba, kui lätlane, saatma peajõudu Lätimaale, jättes Eesti rinde hooletusse. Juure tuli veel Saksa revolutsiooni magneet, mis mõjus ka mitte-lätlasile, eeskätt Kremli valitsejatele. Lätimaa kaudu käis kõige otsem tee revolutsioonilise Saksamaaga ühinemiseks. Ja Saksamaal loodeti iga päev enamliku revolutsiooni puhkemist, mis pidi olema saatuslik kogu Euroopale.

See revolutsiooniline sihtjoon ei vastanud aga sõjalisele. „Riia sihis ei olnud tugevat vaenlast, kuna Tallinna sihis ju varakult kokku puututi kaunis tugeva valgekaartlase jõuga.“ Nii ütleb oma tagasivaates Eesti punaväe tegelane H. Tummeltau. („Proletaarne revolutsioon Eestis“ nr. 3/4, 1927.) Ja sealsamas lisab

K. Tikk juure: „Meie, olles operatsiooni alguses nii arviliselt kui ka meeleolu tõttu kaugelt tugevamad kui valged, ei jõudnud seda jõu ülekaalu kuni lõpuni kindlustada. Meie jõud vähenesid alalistes lahingutes, sest et meile järjekindlalt reservisi abiks ei tulnud.“

Oli veel üks iseäraline põhjus, mis punavägesid palju kinni pidas ja Eestile võimaluse andis „võita kõige kallima asja sõjas — aja“. Nälgunud Venemaalt tulles Eestisse, kus veel toiduaineid võrdlemisi saadaval, kukkusid punaväelased — rüüstama. Ainult sellega on seletada, et punaväed isegi esimesil nädalail, kui saksa okupatsiooniväed vastupanuta taganesid ja Eesti rahvavägi alles oli organiseerimata, ainult tigusammul edasi jõudsid, tehes Narvast Jõhvini kõigest 4 kilomeetrit ja Pihkvast Võruni 6 kilomeetrit öö-päevas.

Peale nende puht-sõjaliste põhjuste, mis punaväe sissetungi viisid nurja, oli veel rida sisemisi põhjusi, mida võib lugeda Eesti Tööraha Kommuna poliitilisteks vigadeks. Osalt olid need vähemad vead, mis enamlasile enestelegi silma torkasid — kas kohe või hiljem, tagantjärele. Osalt olid need vead tingitud sündmuste sügavamast loogikast. Nende üldtulemuseks oli aga, et Eesti Tööraha Kommuna osutus jõuetuks tähele pandavat osa eesti rahvast tõstma üles mäsule ja viima Eesti Ajutise Valitsuse vastu. See oli ka peapõhjuseks, miks punaväe rusikas mööda Eestit edasi liikudes, selle asemel, et kasvada, aegapidi „välja auras“. Eesti Tööraha Kommuna ei saanud seks, milleks tahtis — revolutsioonivalitsuseks. Ta jäi ainult — okupatsioonivalitsuseks.

*

„Eestis ei ole tööstusproletariaati. See on väikekodanluse maa. Seepärast ei ole seal tööraha võimuvalitsusel kindlat pinda.“

Niisugust arvamist kuuleme vahest. Mõni seltsimees arvab isegi, et Eesti on iseloomulik väikekodanluse „demokraatlik“ maa, millele lähemal aegadel ei suurkodanluse ega tööliste diktatuur ei saa omane olla.

Nii kirjutab ei keegi muu kui Jaan Anvelt („Tööraha võimuvalitsuse kindlustamisest“. Peterburg 1919). Ja omaltni poolt ta andis järele, et vähemalt „väliselt neil kahtlustel teatav põhi“ on.

Oleks loomulik, kui nii puuduliku pinna kohaselt enamlaste poliitika Eestis oleks olnud väga ettevaatlik, igatahes ettevaatlikumgi kui Venemaal. Ta oli aga just ettevaatuse vastand. Ta oli kohandatud mitte Eesti oludele, vaid — maailmarevolutsiooni ootustele. Vastuoksa sõjamehe reeglile oli ta oma rünnaku arvestanud kõige soodsamaile, aga mitte ka halvemaile võimalustele.

Kui Saksa okupatsiooni kokkulangemisel enamlased hakkasid kihama ja Moskvas Baltimaadele valitsusi moodustati, siis toonitasid Balti enamlased kohe, et nad

lähivad otseteed sotsialismile. „Kapitalismi teed ei saa enam käia, on ainult üks tee — kommunismile, olgugi nälja ja lagunemise kaudu.“ (P. Stutška.)

E. T. Kommuna majanduse juhataja H. Pöogelman võttis endale juhtnööriks „terve Eesti majanduslikku elu ühe keskkoha alla koondada, vastupidi sellele, kuidas see asi on Venemaal“. Majanduspoliitika otsekoheks ülesandeks pidi olema — kommunistliku korra maksmapanemine. Mingeist vahepealseist ülemineku järkudest ei tahetud enam kuulda. Venemaa parteiseltsimeeste poliitikat luges Pöogelman liig painduvaks ja „vähemlaslikuks“.

Maapoliitikas taheti otsekohe alata üldist sunduslikku kollektiviseerimist, mida Venemaal vahest meie päevil julgeti ette võtta.

Mitte ainult, et kõik mõisad kuulutati kannapealt kroonumõisaiks ja alistati nad kõvale tsentralisatsioonile, vaid hakati „kommunat“ ka väikemaapidajale peale sundima. „Et ühtlast tarbeainete jagamist võimaldada,“ ütles H. Pöogelman, „peame kõik varandused ja saadused täielikult oma kommuna kätte võtma... Terve Eesti põllumajandus peab E. Töör. Kommuna käes olema. Meil tuleb maaelu kommunaalsele alusele seada, külades väikemajapidamised ühisteks suurmajapidamisteks ühendada.“

Isegi Eesti enamlased, nagu P. Peterson, leidsid, et see üliradikaalne taktika, mis „kirjutab ette ülevalt poolt ja ei arvesta maa elanikkude arvamisega“, on omane „paratamata suuri ja revolutsioonile ähvardavaid takistusi tekitama“.

Samasuguse „kommunade maania“ üle kurtis ka P. Stutška Lätis, kus enamlastel veidi rohkem aega oli neid ära proovida. Seal jõudsid mõned tulipead selle maaniaga talurahva nii ära kohutada, et nõukogude valitsus enam leiba ei saanud. Stutška vannutas oma selttimehi kohe esimesel Läti nõukogude kongressil, et „pole vaja kõike otsustada rusikaga — las' inimesed ise veenduvad, et väikemajapidamine pole kasulik. Peasi, et kogu maa saaks haritud, ainult siis pääseme näljast.“

Kuid see ei suutnud „radikaale“ taltsutada ja paar kuud hiljem Läti komm. partei kongressil kirus „Läti agraarrevolutsiooni juht“ põllutöökommisar Fr. Rosin oma radikaalsete parteiseltsimeeste vaateid „näljakommunismiks, rööv-kommunismiks, kes revolvriga võtab teiselt tema vara... Venemaa kogemus näitab meile, et seal ei valmistata pooltki seda, mis võidaks valmistada. Kui praegu Venemaal on veel paluke leiba, siis ainult seepärast, et seal elatakse kokkuroovitust; järgmisel aastal ei saa see enam võimalik olema. Meie peame hirmuga vaatama Venemaa agraarpoliitika!“

Läti nõukogude põllutöökommisaril jätkus seega küllalt selget silma, et ette kuulutada peatset Venemaa 1921. a. suurt nälga.

Äärmine radikalism, missugust Vene nõukogud tänapäevani pole saavutanud, valdas üldse Eesti Töör. Kommuna juhtide meeli. Vaevalt leidis utoopiat, mida ei asutud teostama.

„Üks tähtsamaist otsustest,“ ütleb J. Anvelt, „oli kahtlemata kapitalistliku korra palga ärakaotamine ja

ühtlase elamisraha määramine.“ H. Pöogelman ütles ühes Narva kirikus jutluse, kus kuulutas ühtlase elamisraha „ühaks kommunismi nurgakiviks“. See pidi nimelt tähendama, et Eestis palgatöö juba teisel päeval pärast sotsiaalset revolutsiooni ära kaob. Iga kommuuna tegelane või tööline, olgu õppinud või õppimatu, noor või vana, osav või oskamatu, saab ühesuguse elamisraha, 1918. a. detsembris määrati seks 500 rbl. kuus.

Sammul oli ka poliitiline tagamõte. Temaga taheti õppimata töölisile meeldida. „On see töörahva võimavalitsusele hädaohtlik,“ küsis Anvelt, „kui õppinud tööliste hulgast teatud osa, niisama muist kontoriametnikke, haritlasi, spetsialiste ühtlase elamisraha vastu on? Mitte sugugi. Määratu suur lihttöölise enamus leiab niisuguse määruse täiesti loomuliku olevat.“ Kuidas see aga mõjub töö viljakusele ja korraldusele, selle üle ei muretsetud.

See spartalik ühetaolsus vajas aga kohe erandeid. Kõigepealt tegid seda komissarid iseendetele. Nad lisasid enestele kui „vastutavatele tegelastele“ lisaks ühetaolisele elatisrahale veel 20% juure, mis pidi olema „hoolsuse eest“. Seega löödi mulk sisse omaenda väljakuulutatud põhimõttele, et iga inimese tarbed peavad peasjuss ühetaolised olema. Järgmised erandid tuli teha eriteadlasile — sõjateadlasile, inseneridele jne. Seal polnud põhjuseks enam „hoolsus“, vaid labane kapitalistlik konkurent. „Tuleb rohkem maksta,“ seletas Anvelt, „sellepärast, et Venemaa ka nendele rohkem maksab. Venemaa konkureerib selles asjas meiega ja meie võime kergesti ilma tarvilliste eriteadlasteta jääda.“

Nii lühike kui E. Töör. Kommuna eluiga oli, sellest jätkus enamlasilegi äranägemiseks, et „ühtlase elamisraha põhimõte on kokku varisenud“.

Sama radikaalsust avaldati ka kultuuri alal. Kohale jäänud kooliõpetajate seas pandi toime ankeet, milles suurem osa kurtis, et nad ei ole tuttavad n-n. „töölise kultuuriga“. Hariduskommisar A. Vallner kuulutas selle peale kõik kooliõpetajad vallandatuks. Uuesti ametisse võetama pidi ainult neid, kes teatava aja järele eksami sooritavad „tööraha majandus- ja kasvatus-teaduses ja materjalistlikus dialektikas(!)“.

Muidu valitses kultuuri alal kaunis kirju vaadete segu. A. Vallner pidas kirikuis jutlusi kuradist kui esimesest revolutsionäärist. Viulikonstnik Ed. Sõrmus oma sentimentaalseil kontsertmiitinguil armastas aga end võrrelda Kristusega.

Pastorid kuulutati juba Kommuna esimeses manifestis lindpriiks. Varsti tuli meele, et see käib ainult ühe usutunnistuse kohta. 10. detsembril 1918. a. anti dekreet, et „kõigi usutunnistuste papid, kui valeõpetuste laialilaotajad, tunnistatakse kontrrevolutsionäärideks ja seega töörahva vaenlasteks ja keelatakse neile Eesti piirides viibimine ära“. Paar päeva hiljem keeldi ära ka kõigi usutunnistuste pühade pidamine. 30. detsembril anti määrus kirikute ja palvemajade hooned ära võtta.

Need dekreedid, ehk küll mõnes Venemaa kommunistlikus lehes (nagu „Krasnaja Gaset“) kiidetud, tekitasid nurina isegi Eesti enamlaste seas. „Mingisugune

äärmus valdas kõiki ja keegi ei suutnud sellest nõiduslikust linikust vabaneda.“ Nii kurtis P. Peterson tagantjärele tolleaegse „lapsiku kommunismi“ üle. Eesti komm. partei 1919. a. märtsi konverentsil Luugas nuriseti, et usuvabaduse vastu on oldud liig vali. Päriti, „miks võeti tarvitusele äärmisi fanaatilisi abinõusid vasturevolutsioonilise agitatsiooni vastu, missugused abinõud ise omakorda head pinda valmistavad vasturevolutsioonilisele agitatsioonile“. Ja pärastine 1924. a. 1. dets. tegelane Valter Klein päris „Edasis“ avalikult: „Kas anti õnnetu dekreet seks välja, et pärast tagasi võtta, või ei tunne ta väljaandjad tõesti mitte ainult oma vastaseid, vaid ka neid, kelle peale nõukogude valitsust tuleb rajada, s. o. Eesti töörahva hulkasid?“

Omapärane konflikt arenes selle dekreedid pärast Tartus, kui sinna asusid Vene punaväe osad. Linna komandant Kiselev andis 5. jaanuaril 1919. a. „Käsu nr. 4 Tartu linnale“, mis punaväe ülema suus kõlas enam kui ootamatult:

„Käsen avada kõik õigeusu kirikud ja asuda jumalateenistuste pidamisele, kuni eridekreetideni ses asjas Vene vabariigi rahvakomissaridelt“.

Käsus oli pandud ei-miksiki mitte ainult Eesti Töör. Kommuna dekreet, mis kirikud sulges, vaid ka Eesti Tööraha Kommuna valitsus ise. Vene punaväe komandant ei tunnustanud ta kompetentsi, ei üldse mingit „Eesti Tööraha Kommuna“, vaid käskis oodata dekreete Venemaalt.

Tartumaa täidesaatev komitee otsustas seepeale „Travinski staabi esitajale panna ette komandant Kiselev ära kutsuda ja teda sundida oma „käsku nr. 4 Tartu linnale“ tagasi võtma, sest et see Rahvakomissaride Nõukogu dekreedile vastu käib“.

Tagasihoidlikult oli jäetud nimetamata, missugusele rahvakomiss. nõukogu dekreedile. Muidugi sellele, millega tunnustati Eesti Tööraha Kommuna nõnda-nimetatud „iseseisvust“. Kuid just sellest „iseseisvuse fiktsioonist“ hoolisid Vene punaväe ülemused kõige vähem. Neile olid Eesti Töör. Kommuna valitsuse liikmed — ainult poliitilised komissarid Vene punaväe osade juures, mitte midagi rohkem.

Kahjuks ei saanud me näha, millega oleks lõpnud see omapärane ususõda kahe kommunistliku võimu vahel, sest nädal hiljem langes Tartu.

*

Kellele taheti tugeeda seda „lapsiku kommunismi“ valitsust? Anvelt oli küllalt otsekohene avalikult üles tunnistama, et pöörde ajal tuleb mitte töörahva, vaid „sõjaväe kui tähtsama revolutsiooni teguri peale vaadata“. Selles seisabki kogu E. Töör. Kommuna poliitilise sissekukkumise saladus. Ta kordas sama viga, mida tegid ¾ aastat varem Balti sakslased, kes ka toetusid aina sõjaväe, nimelt saksa sõjaväe, peale ja kohalikust rahvast midagi ei hoolinud, kuni siis sõjaväeline katastroof tõi ka nende katastroofi.

Paistab paradoksaalsena, kuid see „tööraha nõukogude valitsus“ ei tunnustanud üldse töörahva nõukogude võimu, vaid seletas otsekoheselt, et seda tahab ära kaotada. Ta ei lasknud valida ei nõukogusid ega täidesaatajaid komiteid, vaid nimetas nende liikmed oma

poolt, nagu tsaar nimetas oma senaatorid. Põhjuse ütles Anvelt avameelselt: „Valimise läbi võib meile vaenulik ollus nõukogudesse pääseda. Ja lõpuks ei võigi põhimõtteks olla nõukogude võimu maksu mis maksab alles hoida. Vaid meie eesmärk on — kommunistide valitsus. Ka Venemaal on töö praegu samas sihis käimas.“ („Tööline“, 25. märtsil 1919.)

Raske on ette kujutada, et mõne teise rahvuse vastutav kommunist, ise nõukogude võimu eest sõda pidades, samal ajal oleks avalikult seletanud, et õieti nõukogude võimu pole vajagi. Läti enamlaste esimene mure oli kodumaale tagasi jõudes juba ette nõukogude kongress kokku kutsuda ja see ka tõeliselt ära pidada.

Vaevalt oleks näit. V. Kingissepi saanud hakkama säärase diktaatorliku rumalusega — jumalikuks messiaseks kiidetud „töörahvast“ ähvardada kommunistide sõnatuks jalgealuseks muuta veel enne kui see töörahvas oma kätte oleks võidetud. „Diktaator“ ise oli alles Vene punaväe ülemuste jooksupoiss, keda ebatrükita-yate sõnadega käsutati, aga juba käsitas ta oma tulevasei truumaide alamaid kui eimikskipandavat pööblit.

Hiljem anti Eestis määrused vallanõukogude valimise kohta. Valimisõiguse pidi saama ainult see töörahvas, kes elab ainuüksi või peaaesjaliselt palgatööst. Väikemaapidaja oli niisama nagu linna väikekodanlane arvatud „kontrrevolutsioonilise kodanluse“ kilda inimõigusteta olevuseks.

Sama umbusaldusega, millega Eesti Töör. Kommuna haritlased ja poolharitlased kohtlesid töörahvast, vastas ka töörahvas neile endile. „Tervitusresolutsioon“ ei olnud agitaatoreil raske lasta hääletada vabriku koosolekuil, kus iga vasturääkija võis kui „valgekaartlane“ kohe „seina äärde“ sattuda. Aga niipea kui lugu läks tõsisemaks ja punaväe sissetungile järgnes tagasiveermine, hakkasid enamlased ise kaebama, et töörahvas neid ei toeta:

„Laiemat töörahva kogu meie klassivõitluse puhul vaadeldes tuleb tahtmata lugu eeslist meele, kes heina- ja õlekimbu vahel nälga suri, sest ta ei teadnud, kum- mast enne sööma pidi hakkama... Nad on „erapooie- tud“... Kuigi nad kõik okupatsiooniaegsed koledused läbi on elanud, arvavad nad siiski, et ehk Eesti kodan- luse poolt neile paremat on oodata.“ („Tööline“ 19. jaan. 1919.)

Ei olnud ka ülalt poolt määratud täidesaatajad komiteed ise oma koosseisult kaugeltki sääraseid, kes oleksid suutnud hulkadele imponeerida. Võru täidesaataja komitee kohta kirjutas „Tööline“, et selle liik- med „põgenesid öösel vastu 15. jaanuari (s. o. samal päeval, kui 75 km. taga Tartu langes) valgete tuleku kartusel Võrust välja ja plagasid Pihkva poole. Põge- nemine sündis täiesti salaja, ilma kellegile teadmata“... Pihkvas võeti nad Eesti Töör. Kommuna käsul kinni ja... saadeti tagasi oma ametisse uue esimehe O. Räs- tase käsutusse. Leht oma poolt lisas oma kergejalgselise komissaridele juure veel õpetuse, et „üleliigne argpük- sus on sama hea kui äraandmine“.

Kokkuvõttes ütleb enamlane P. Peterson, et Eesti Töör. Kommuna mitte ainult ei katsunudki kõhklemaid väikekodanlikke ollusi enda poole võita või neid era-

pooletuks teha. „Isegi nõukogude võimu korraldamisele tõmmati vähe hulkasid, vähe tehti sideme sõlmimiseks kehvade talupoegade, eitati ametiühisusi jne.“ („Eesti Tööraha Kommuun“, Leningrad, 1925.) Ei hoolitud enam oma parteistki. See jäi „surnud olekusse“. Ei arvestatud mitte enam ainult partei lihtliikmeid, vaid ka keskkomiteedki. „Terve rida kõige tähtsamaid küsimusi ei arutatud üldse mitte läbi keskkomitees“. Kommuna Nõukogu valitses omapead, isegi E. kommunistide Luuga konverents hakkas kaebama „komissaride isevalitsuse“ üle.

Umbusaldusest tööraha vastu pidi suurelt jaolt olema tingitud ka see hiljaksjäämine mobilisatsiooniga, mida P. Peterson loeb peapõhjuseks punaste lüüasaamisel. Esimene määrus mobilisatsioonist kuulutati välja alles 18. detsembril. „Seni täideti sõjaväe ridasid ainult vabatahtlikkudega, keda... üldiselt vähe leidus.“

Tööraha umbusaldust pidi Kommuna vastu tõstma ka järsk elukalliduse tõus ja toiduainete kadumine, niipea kui punavägi maale sisse tuli. „Kus nõukogude valitsus ilmub, seal ka hinnad kohe kerkivad.“ Nii tunnistas isegi Anvelt. „Narvas näiteks oli turg mõne päevaga tühi: punaväelased, Venest Eestisse tagasitulevad pagulased ostsid leiva, liha, või ära, kuna hinnad neile Peterburi ja teiste Vene linnadega võrreldes kuulumata odavad näisid olevat. Ja mõne päevaga tõusis leiva nael 3 rubla pealt 10, 12, 15 rublani, võid ei olnud enam saadagi jne.“

Nädala pärast ei jatkunud Narvas enam leibagi. Seda anti välja vaid vähesel määral ja „E. Kütiväe Teataja“ tõttas süüdi veeretama endisile okupatsioonija ja E. Ajut. Valitsuse toitlusameteile, — nähtavasti olevat nad Narva varustamisest tagavaradega „hoolega kõrvale hoidnud“. (7. dets. 1918.)

*

E. Tööraha Kommuna juhtidele ei teinud muret kõige fantastilisemate kommunismi unistuste dekreeteerimine ega tööraha toetuse otsimine. Nad olid oma lootused rajanud teisale. Nende võimu aluseks pidi olema sõjavägi ja terror. Kuna sõjavägi oli Vene ülemjuhatase käes, siis jäi Eesti Töör. Kommuna võimu ainukeseks tõeliseks funktsiooniks — terror.

Eesti Töör. Kommuna juhid olid arvamises, et kui küllalt elanikke maha lasta, siis võib mistahes ühiskonna korra maksuma panna. Terror ei olnud nende käes mingi ekstsess kodusõja ägeduses. See oli kainelt ette arvestatud, manifestides väljakuulutatud ja plaanikindlalt läbiviidud valitsemissüsteem, mis elanikes vere tarretama pannes pidi igasuguse vastupanu juba ette võimatuks tegema.

Kui E. T. Kommuna manifestis mitte ainult Eesti Ajutine Valitsus, vaid ka kõik ta toetajad, s. o. kaugelt suurem osa eesti rahvast, kuulutati lindpriiks, siis ei olnud see ainult suuresuuline ähvardus. Seda hakati ka teostama.

Veriseist ähvardustest kubisesid enamlaste lehed: „Eesti proletariaat on halastamata oma vaenlaste vastu. Meie ei pane enne sõjariistu käest, kuni viimane mõrtsukas — kodanlane, viimane valgekaartlane Eestis hävitatud ei ole... Meie ei tunne halastust oma klas-sivaenlaste ees!“ („Eesti Kütiväe Teataja“, 12. dets. 1918.)

Kohe maale jõudes määrati sisekomissar J. Käsperti all erakorralised kontrrevolutsiooni vastu võitlemise komisjonid (tšeka). Päevakäsk nr. 1 käskis igal pool nimekirjad kokku seada kõikide „valgekaartlaste“ kohta, „kõikide üle, kes ühes valgekaardiga põgenenud“ ja „kõikide ülemalnimetatud isikute perekonna liikmete üle, kes kohale jäid“. Ja siis algas töö.

Ekh küll kõik vähegi poliitiliselt aktiivsemad isikud olid ühes Eesti sõjaväega taganenud, ei olnud tšekal siiski ohvreist puudu. Mahalastute nimekirjad hakkasid kohe ilmuma ja vähe oli enamlaste lehti, kus nad oleksid puudunud. Mingit konkreetset süüd ei olnud vaja.

Ühesainsas „Töölise“ numbris 21. veebr. 1919. a. loeme:

„Pärnu maakonna kontrrev. vastu võitlemise komisjon maha lasknud 14 isikut.

Võru komisjon 26. jaanuaril maha lasknud 14 isikut, neist 2 naist „valgekaardi poolehoidjat“.

Võru komisjoni karistussalk maal maha lasknud kolmes vallas 12 isikut, neist 2 naist; ühest vallast sisse nõudnud 29.471 rbl. 50 kop.“

Hiljem saadi kätte mõne tšeka komisjoni protokollid. Need on mõisa arveraamatuis kirjaoskamatu käe ülestähendused, kus viljavakkade ja heinapuudade asemel sadadele inimestele paari reaga on määratud nende saatus: maha lasta, „kautsjon“, „salok“ või „straf“ maksta (harilikult mõnest tuhandest kuni 25.000 rublani), „pantvangiks jätta“. Näiteks:

„Emilie Ünapuu, 21 a., tema isa Toomas 52 a. — 5000 rbl. äramaksmisel saab Emilie lahti, Toomas jääb pantvangiks.“

„Kui Jüri Trankman 7000 rbl. maksab, saavad Olga ja Aline lahti, vastasel korral jäävad kõik 3 pantvangiks.“ (Otsused Vasta mõisas.)

Nii areteeriti igas vallas sadu ja pressiti raha välja kümneid ja sadu tuhandeid rublasid. Ainult erandlikult leidub mõni pikem protokoll, nagu järgmine:

I J Ä R G U
R Ä T S E P A Ä R I
K. PAJU

TALLINN
R Ü Ü T L I T Ä N. NR. 13
TELEFON 443-68.

Võtan vastu tellimisi igasuguste meeste erariiete peale. Töö korralik ja elegantne. Laos saadaval suures valikus kõige paremate
Inglise vabrikute riideid.

HINNAD MÕÕDUKAD!

Austusega K. PAJU.

Ausammas Uus-Türgi looja Kemal-pashale, mis valmistatud Türgi valitsuse tellimisel Viinis ja püstitatakse Türgis Samsuni linna.

siti omastelt raha välja. Neid lasti aegajalt hulgaliselt maha „repressaaliaks“.

„Töölises“ 28. jaan. 1919 teatas Käspert, et Kuperjanovi partisaanide poolt Kudina vallast äraviidud ja tapetud Johannes Pärna eest on „31 valgekaartlast oma eluga vastanud“.

Aseri vabriku tööliste koosolekul 18. detsembril 1918 viidi läbi resolutsioon, kus kolme vangistatud enamlaste eest nõutakse „300 pantvangi mahalaskmist Eesti kodanluse hulgast“.

Et vange Sangaste keldris kuulipildujatega maha niideti, Tartu Krediitpanga keldris kirvestega notiti, Narvas mustuseaukude äärel maha lasti ja Rakveres neid endile haudu kaevama sunniti — ka säärasedki as-

„8. jaanuaril 1919 ülekuulatud Tõnu Mardi p. Tiitso, 75 aastat vana, Rägavere vallast, mölder Mõdruse külas, tunnistas järgmist:

Minu poeg Mart, 26 a. vana, oli 5—6 nädalat enne sõda valges kaardis, üks päev enne kui Rägavere mõisa juures lahing oli, läks minu poeg Rakveresse, kus teda soldatiks mobiliseeriti; seda mina ei tea, kas tema kaitseliitu organiseeris või mitte.

T. Tiitso.

Otsus: Tõnu Mardi p. Tiitso ülekuulamisel selgus, et tema eht valgekaardi väelane on, selle tagajärjel tuleb maha lasta.“

(Allkirjad:) Reinvald, J. Mandel, Hansen, Hendrikson, 2 nime miteloetavad.

75-aastane rauk lasti maha lihtsalt selle eest, et ta poeg oli Eesti rahvaväelane.

Mis tehti pantvangidega? Nende varal pres-

jad olid enamlastele nii vähe ekstsessid, et nendega veel tagant järele uhkustatigi.

Kuna tõsise enamlaste jaoks mitte-enamlane üldse ei ole inimene, siis ei teinud enamlasted endale ka mu-retki oma veretööde vabandamisega. Põrandaalune „Kommunist“ kirus 11. mail 1919: „Eesti välisesitused laotavad peale muude valeteadete väljamaal laiali kuulsaid „enamlaste veretööde ohvrite“ pilte ja nimekirjasi.“ See olevat kelmus, sest need „ohvrid“ olevat ainult... „vahasamad rahvavaenlased ja sulid“.

E. Töör. Kommuna juhid olid siiski terrori algatamisega psühholoogilise vea teinud. Nad olid lootnud, et terror elanikel vere tarretama pannes iga vastupanu juba ette halvab, et Eesti rahvas nende ees nagu lam-bakari ära kangestub.

Seda teeb terror ainult rahvaga, kes oma kaitsetuses ja jõuetuses meelt heitnud. Kes aga meelt heitnud ei ole, selle juures mõjub ta otse vastupidiselt: ükskõikseilgi vere keema pannes, ääretut viha ja põlastust äratades ja kättemaksule kihutades inimnäo kaotanud metsaliste vastu.

Kui enamlasted Eestist välja kihutati, leidsid nad, et nad veel liig vähe on tapnud. „Kaebatakse, et meil kontrrevolutsiooni vastu võitlemine nõrk on,“ ütles J. Anvelt 1919. a. märtsi konverentsil: „Osalt on see õigus. Aga üldiselt ei ole ju meie eesmärk vastaseid maksku mis maksab maha tappa... Meie tarvitame punast terrori. See on paratamata tarvilik. Peame hävitama oma vaenlasi, muidu hävitavad nemad meid.“

Viimases lauses peitub punase terrori psühholoogiline juur: hirm. Terrorist ise on alatise hirmu püüaja küüsis. Ta püüab hirmu ümbruses külvata, et võita omaenda hirmu oma jõuetuse pärast.

Mis olluseid kasutasid enamlasted punaseks terroriks? Selle kohta tõi Anveldi aruanne huvitavaid jooni:

„Kaebatakse, et kontrrevolutsiooni vastu võitlemise salgad kuritegusid toime panevad, kinnivõetavate valgete raha, taskukellad ja muud väärtasjad nende tasku kaduvat — isegi nende isikute omad, keda pärast tuleb lahti lasta. Need etteheited on õigustatud. Aga näidatagu, kuidas saab seda kõike teisiti teha?“ („Tööline“ 25. märts. 1919.)

Tõepoolest, seda, mis Eesti Töör. Kommuna ette võttis teha, ei saadud teha kriminaalse olluseta. Töö väärts oma tegijaid. Fanaatikust-vägivaldavalitsejast ülal kuni taskuvarga-timukani all... viis üks ja seesama paratamatuse side, mis ajaloos iga terroristlikku valitsust on ühendanud ja — hukka viinud.

Ed. Laaman.

I Auhind
I Auhind

RICHARD LANGE

Asutatud 1903. a.

Briljant-, kristall-, kuld-, hõbe-, uushõbeasjade ja kellade äri.
Spordi- ja igasugu võistluste auhindu ja juubelikingitusi.

Tallinn, Vanaturukael nr. 5, telefon (2)31-20.

KULDAURAHA

KULDAURAHA

Jaapani kuulipildurid Mukdenis tegevuses.

Kauge Ida keerdsõlm

Möödunud septembri teisel poolel, kui maailma riikide esindajad Genfis parajasti arutasid relvistumise vaherahu küsimust, tõi telegraaf Kaugest Idast ootamata teate kokkupõrkest Hiina ja Jaapani vägede vahel. Viimased kaotanud surnutena 51 meest ja haavatutena 88 meest. Nende ohvritega vallutanud nad Mukdeni ja mõned teised strateegiliselt tähtsad punktid, võtnud hiinlasilt 443 vangi ja saanud neilt saagiks 42 suurtükki.

Kumbki pool teisele ametlikult sõda ei kuulutanud, järelilikult polnud nende teotsemises midagi ei Rahvasteliidu ega Kelloggi paktide vastast.

Jaapani valitsus seletas, et ta mingit vaenulist tegevust ei soovi alata; ta olnud vaid sunnitud võtma tarvitusele abinõusid oma Mandžuurias asuvate kodanike julgeoleku kindlustamiseks.

Hiinlased kinnitasid samuti, et nad vahejuhtumi rahulikult teel soovivad lahendada. Nende poolt tehti isegi ettepanek astuda jaapanlastega Mukdenis vahetult läbirääkimistesse, kuid korraga, kui Tokio nendeks läbirääkimisteks juba valmis oli, andis Hiina esindaja, toetudes pakti art. 11-dale, kogu küsimuse Rahvasteliidu nõukogu lahendada. Viimane, kuulates sündmuste kohta ära mõlema riigi esindajate seletused, otsustas:

1) soovitada Jaapanile tõmmata oma väed, kui võrd seda võimaldab tema Mandžuurias asuvate kodanike julgeolek, tagasi raudtee piirkonda;

2) tuletada Hiina võimudele meele nende kohustusi kindlustada Jaapani kodanike isiklik julgeolek ja nende varanduse puutumatus.

Seega pole aga vana ja aeg-ajalt ikka jälle päevakorra kerkiv Hiina-Jaapani vahekorra probleem sugugi veel lahendatud.

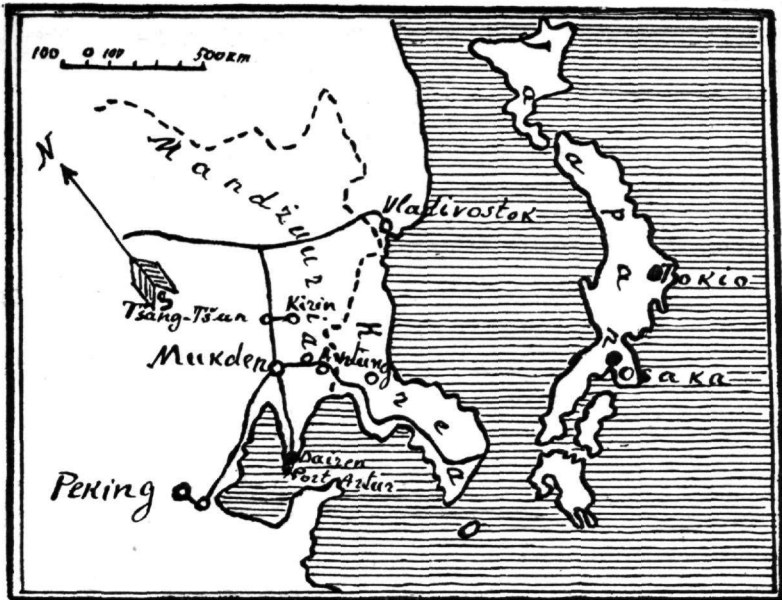
Et nende kahe kultuuriliselt suguluses oleva rahva vahekorrast ja praegustest Mandžuuria sündmustest selgema pildi saada, selleks pöörame tagasi mõned ajaloo leheküljed.

Jaapanlaste ja hiinlaste kultuurilised suhted algasid juba enam kui 2000 aasta eest. On säilinud andmeid, et teisel sajandil e. K. saatsid jaapanlased Hiinamaale kingitusi. Järgnevate 500 või 600 aasta jooksul laenas Jaapan Hiinalt tema ideograafilise kirjutusviisi, tema Konfutsiuse filosoofia ja Buddha õpetused ühes paljude aineliste, kunstiliste ja teiste väärtustega. Hiina mõju Jaapanis tõusis oma harikõrguseni T'ang'ide suguvõsa valitsemise ajajärgul, seitsmendal, kaheksandal ja üheksandal sajandil, millal jaapanlased suurelt idatsivilisatsioonilt kõike, mis neile sobis, võtsid üle, samuti nagu nad enam kui tuhat aastat hiljem innuga asusid laenama Euroopalt ja Ameerikalt, ikka hoolikalt valides vaid neid elemente, mis nende vajadusi parimini rahuldavad. Laenates hiinlasilt nende kirjutatud keele, säilitasid nad seejuures ikkagi oma kõneldava keele; laenates teistelt rahu hüvesid, pole nad midagi kaotanud oma sõjalisist voorusist.

Kristliku ajaarvutuse teise poole alul hakkasid jaapanlased teostama piraatlike retki Hiina rannikule, kuna hiinlased jälle oma poolt, mongoollasest keisri Kublai Chani ajal, püüdsid Jaapanisse sisse tungida.

16. sajandi lõpul tungisid jaapanlased Koreasse, kuid tõrjuti sealt hiinlaste abiga tagasi. Umbes samal ajajärgul leidsid ka eurooplased esmakordselt kontakti Tõusva Päikese Maaga.

Kolm sajandit hiljem leiame Jaapani juba euroopaliselt moderniseeritud riigina. 1894. aastal Hiinaga uuesti sõda alates ta saavutas viimase üle võrdlemisi kergesti täielise võidu nii maal kui ka merel. 1895. a.

Pilt Kauge Ida tülipaigalt.

17. aprillil allakirjutatud Simonoseki rahulepinguga oli Hiina sunnitud vahepeal tema võimu alla langenud Korea tunnustama iseseisvaks, rentima Jaapanile Liaotungi poolsaare, andma talle Formosa ja Pescadores'i saared, ja peale kõige maksma ka veel 200.000.000 taeli kahjutasu.

Siin leidsid aga Vene, Saksa ja Prantsuse valitsused, et sarnane lahendus on Kauge Ida rahule ohtlik, ja nende üksmeelsel nõudmisel pidi Jaapan Liaotungi Hiinale tagasi andma.

1898. aastal rentis Hiina sama poolsaare Vene- maale. See ei meeldinud nüüd omakord Jaapanile, pealegi kus venelased ka Koreas Jaapani vastu intriigi hakkasid septsema.

1900. aastal algas Hiinas suur Boxerite mäss. Kuna venelased selle mahasurumiseks Mandžuuriasse saadetud vägesid ei tahtnud tagasi tõmmata, tekkis sellest 1904. aastal Vene-Jaapani sõda. 1905. aastal sõlmitud Portsmouth'i rahulepingu põhjal evakueeris võidetud Venemaa Mandžuuria, andis Jaapanile üle oma Liaotungi poolsaare rendilepingu ja kõik oma õigused Lõuna-Mandžuuria raudteede peale. Samal aastal andis Pekingi lepinguga sellele tehingule oma nõusoleku ka Hiina ise. Pekingi lepingu põhjal sai Jaapan veel õiguse ehitada raudtee Mukdenist Antungi, kuna Hiina oma poolt kohustus mitte iialgi ehitama raudteid Lõuna-Mandžuuria raudteede ligidusse või neile paralleelselt, andes umbes 50 kilomeetri laiuse riba mõlemal pool Tšang-Tšun — Dalren (Dalny) ja Mukden Antungi liine Jaapani kasutada (mitte aga omanduseks). Selles ribas leiduvad muuseas rikkalikud Fušun söekaevandused ja Pen-Si-Hu raualademed.

Mandril nõnda kättevõidetud seisukorra kindlustamiseks annekteerisid jaapanlased 1911. aastal lõplikult Korea, mis neile on suurepäraseks baasiks oma mõju laiendamisel Mandžuurias.

Aastakümneid tagasi arvati, et Mandžuuria kujuneb Jaapanile maaks, kuhu ta võib mahutada ära oma rahva liigimäära. Kuid sealne kliima ja sinna asunud hiinlaste madal elujärg ei soodustanud jaapanlaste suuremaulatuslikku sisserändamist. Nüüd on Jaapanil

Mandžuurias peamiselt majanduslikud huvid, ja alates 1906. aastast on ta sinna mahutanud ümmarguselt kolm miljonit kuld-yen'i (umbes 5.250.000.000 krooni).

Maailmasõja ajal vallutasid jaapanlased sakslaste käes kontsessioonil oleva Kiaotšau, kust peale algas uus ajajärk Hiina-Jaapani vahekorras.

Kasutades asiolu, et Hiina ühe ega teise koalitsiooniga polnud ühinenud, esitas Tokio valitsus temale 18. jaanuaril 1915 vastuvõtmiseks lepingu kava, mis üldiselt on tuntud „kahekümne-ühe nõudmise“ nimetuse all. Selle ultimatiivselt Hiinale pealesurutud lepingu järgi sai Jaapan muuseas 1905. aastal renditud Liaotungi osale juure 1.300 kantmiili suuruse maa-ala.

Teiselt poolt oli aga kõige selle tulemuseks, et hiinlaste keskel hakkas võtma maad Jaapani vastane liikumine, mis peamiselt oli suunatud Jaapani kaupade boikoteerimisele.

1917. aastal astus Hiina liitriikide poolt sõtta, kindla sihiga saavutada soodus võimalus ebaõiglase lepingu tühistamiseks või muutmiseks.

Versailles' rahulepinguga jäeti Saksamaale kuulunud Kiaotšau kontsessioon alul küll Jaapanile, kuid paar aastat hiljem, Washingtoni konverentsil, sundisid inglased ja ameeriklased teda seda Hiinale tagasi andma ja peaaegu kõik „kakkümmend üks nõudmist“ tühistama. Üheksa riigi esindajailt seal Hiina suhtes allakirjutatud kokkuleppes oli nimelt nähtud ette mõjupiirkondadest loobumine, kontsessioonil ja rendil olevate maa-alade peatselt tagasiandmine, okupatsioonivägede tagasitõmbamine, Hiina tolliautonomia jne.

Nankingi praegused võimukandjad püüdsid revolutsiooniga seda programmi võimalikult kiiresti teostada, mis neil ka osaliselt õnnestus. Nende tähtsamaid saavutusi on Hiina tolliautonomia, mis aga Jaapani huvidele ähvardab äärmiselt kahjulikuks kujuneda. Vana kaubaleping kahe naabri vahel kaotas juba paari aasta eest oma maksvuse ja uut seni veel pole suudetud sõlmida. Aga kogu Jaapani väliskaubandusest langeb tervelt üks neljandik Hiinale, ja aasta jooksul Hiina sadamais käivate laevade nimestikus seisavad tonnaazilt esimesel kohal just Jaapani omad.

On arusaadav, et Tokio valitsus sarnases olukorras Washingtoni kokkuleppe täies ulatuses täitmist püüab takistada, sest oma seniseist soodustustest ei soovi ta Hiinalt vastutasu saamata loobuda. Jaapanlased näeksid meeeldi, et nende praegune de facto seisukord Mandžuurias muudetakse ümber de jure seisukorraks. Kuid Nankingile pole see loomulikult vastuvõetav.

Seni kui hiinlased jagunesid mitmeks ükssteisele vaenuliseks leeriks, võisid ka jaapanlased Hiinas kasutada oma seniseid soodustusi. Mandžuuria võimumees Tšang-Tso-Lin oli pealegi Jaapani poolehoidja, saades sealt rahalist ja materjaalset toetust oma vastastega sõdimiseks. Sellest ajast aga, kui Tšang-Tso-Lini järeltulija, tema poeg šang-Hsu-Liang, tegi Nankingiga rahu, on olukord muutunud hoopis teiseks. Jaapanlaste vastu seisavad nüüd ühinenud Hiina rahvuslased. Mõnede teadete põhjal ulatuvat nende Mandžuurias asuva

Termol

seep ja kreem

on ületamatud ilu- ja naharavi vahendid.

sõjaväe suurus 220.000 meheni, kuna jaapanlaste garnisonid seal kokkuarvatult ei anna üle 15.000 mehe. Neid arve võrreldes tuleb muidugi pidada silmas Jaapani sõjaväe suurt ületamist tehniliselt, samuti ka seda, et jaapanlased oma Mandžuurias asuvaile jõududele tardiduse korral Koreast kiiresti abivägesid võivad juure saata.

Praeguse konflikti tekkimise juure tagasi pöörudes peame selle otsemate põhjuste selgitamisel leppima esialgu vaid asjaosaliste poolte seletustega.

Jaapanlased ütlevad, et ööl vastu 19. septembrit asunud salkkond Hiina sõdureid Mukdeni ligidal purustama raudteeliini. Kuna Jaapani raudteevalve patrull neid teisiti ei olevat suutnud takistada, avanud ta tule. Mukdenist patrullile abiks saadetud Jaapani kompanii kohalejõudmisel arenenud kokkupõrge tõeliseks lahinguks. Tekkinud olukorras, arvestades üldise Jaapani-vastase liikumise suurenemist, olnud Mukdenis asuvate Jaapani vägede juhatus sunnitud sealse Hiina garnisoni desarmeerima ja kõik linna avalikud asutused okupeerima.

Koondades Mukdeni kokku kõik oma ümbruskonna jõud, tahtnud jaapanlased asuda desarmeerima ka Tšang-Tšiuni, Antungi, Feng-Huang-Tšengi ja Ying-Keu Hiina garnisone, kuid Tšang-Tšuni juures sattunud nad kohe tugevale vastupanule ja olnud sunnitud pidama verist lahingut.

Ka Kirinis olnud Jaapani kodanike elu hädaohus, nii et 20. septembril üks salk tulnud sinnagi saata korralduse seadma.

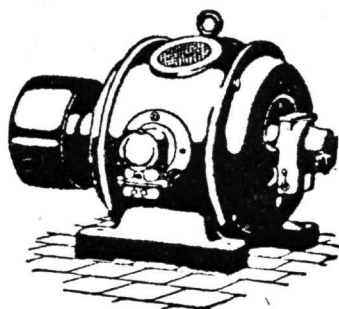
Hiinlased seletavad oma poolt, et jaapanlased avanud Hiina sõdureile tule, ilma et viimased selleks vähimatki põhjust oleksid annud. Alanud tulistamisele järgnenud kohe Mukdeni Hiina kasarmute ja arsenaali pommitamine ja laskemoonalao hävitamine.

Hiina rahuarmastusest andvat parima tunnistuse asiolu, et Šang-Hsu-Liang Pekingis sündmustest teada saades oma vägedele kohe teinud korralduse jaapanlastele relvadega mitte vastu astuda.

Üldiselt arvatavat, et Jaapani vägede ägedat väljastumist teatud määral võis põhjustada nende soov tasuda hiinlastele kätte kapten Nakamura tapmine. Teatavasti läks nimetatud ohvitser juunikuus Mongoolias kaduma, ja Tokio valitsus süüdistas hiinlasi tema tapmises.

Rahvasteliidu nõukogu soovitude kohaselt evakueerisid jaapanlased Mandžuurias küll mitmed teised punktid, kuid Mukdenist nad ei lahkunud. Jättes linna valitsemise kohalike võimude kätte, seletavad nad oma okupatsioonivägede kohalpüsimist endiselt vajadusega valvata oma kaaskodanike julgeoleku üle.

Teisest küljest paistab, et Hiina võimud Jaapani-vastase liikumise tõkestamisel tõesti on jõuetud või seda erilisel just ei soovigi tõkestada. Mikado valitsus rõhutas oma Hiinale saadetud memorandumis, et Mandžuuria vahejuhtumiseis on süüdi revolutsioonilise Kuomingtangi partei Jaapani-vastased ässitused, mille abil püütakse saavutada mõlema riigi majandus-

Elektrotehnika-büroo

W. ENGEL

Tallinnas, Pikk t. 45, kõnetraat 444-53.

Elektri-mootorid, armatuurid, lambid
ja igasugu elektri- ja raadiotarbed.

Elektrivalgustuse ja -jõu sisseseade tööd ja jõuamade sisseseadmised.

like suhete täielist katkestamist. Kuomingtang on aga Nankingi valitsusega lahutamatu ühenduses.

Nankingi valitsus tegi oma poolt Tokiote teatavaks oma esindajate nimed, kelledele okupatsioonist vabastatavad punktid üle tulevad anda. Kuna sellele teadaandele Jaapanilt ei järgnenud mingit vastust, pöördus Hiina uuesti Rahvasteliidu nõukogu poole.

Rahvasteliidu nõukogu kaalub nüüd küsimust ligidases kontaktis P.-A. Ühendriikide valitsusega*). Mõningate ookeanitaguste teadete järgi kavatsesvat Ameerika kui üks Washingtoni kokkuleppe allakirjutajaid, niipea kui selgub, et Jaapan ja Hiina oma Genfis antud lubadusi ei täida, kohe hakata tegutsema. Milles see tegutsemine praeguses olukorras võiks seista, selle on teadete saatjad seni jätnud ütlemata.

Hiina ja Jaapani esindajailt Rahvasteliidu nõukogule antud lubaduste kohaselt pidid mõlemad pooled, nagu juba mainitud, konflikti rahulisel teel püüdma lahendada ja kõigi abinõudega hoiduma selle süvendamisest.

Sellele vaatamata kestavad kokkupõrked siiski edasi. Jaapanlased võtsid isegi ette King-Tšeu linna Taonani raudteesõlme ja mõnede teiste punktide pommitamisi lennukelt, ja saadavad nüüd ka oma sõjalaevu Hiina vetesse. See, seletanud Jaapani suur-

*) Viimaste teadete järgi kutsus Rahvasteliidu nõukogu Jaapani vastuseisule vaatamata küsimuse arutamiseks Genfis osa võtma Ameerika esindaja.

saadik Washingtonis, ei tähendavat aga, nagu oleks Jaapan Hiina suhtes senisest agressiivsema seisukoha võtnud; seega tahtvat ta vaid hoida ära uusi võimalikke Jaapani-vastaseid väljaastumisi.

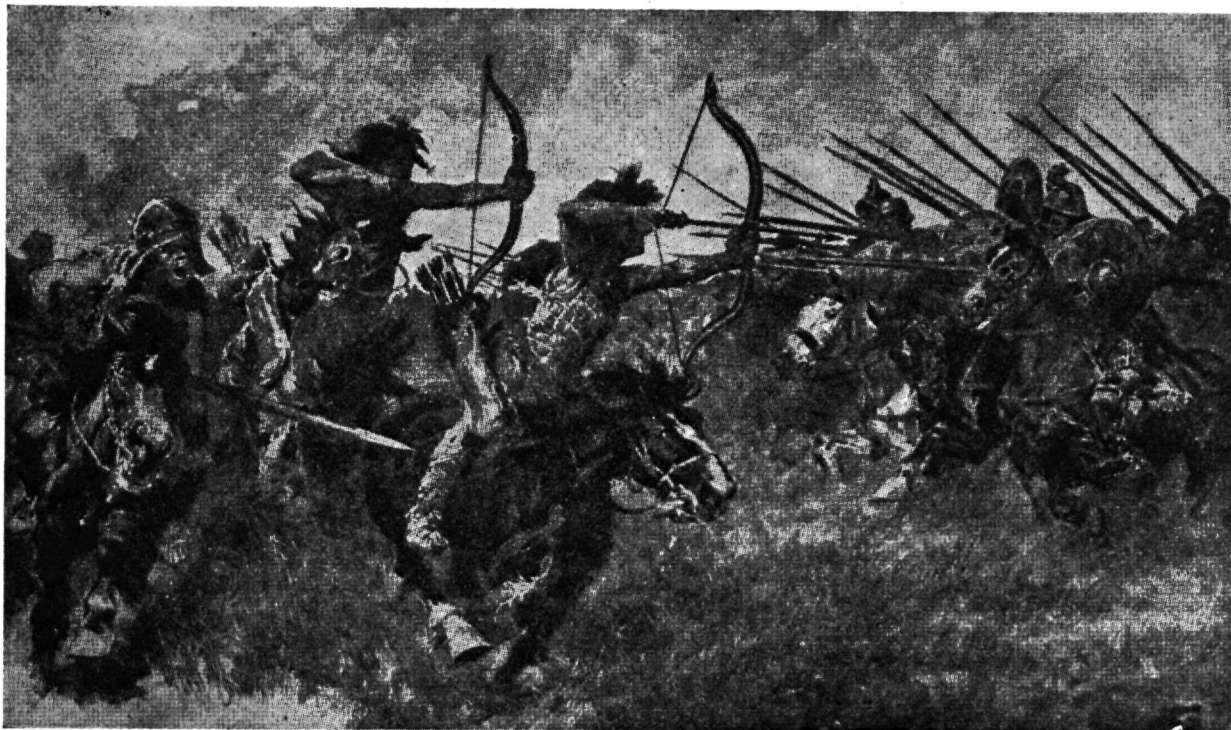
Sündmuste edaspidise arenemise äraootel pole ehk huvituseta märkida ära Prantsuse suurima päevalehe, „Le Temps'i“, arvamist.

„Ei Genfi rahvusvaheline institutsioon, ei Ühendriigid,“ lausub tähendatud leht, „jälgigu nad Kauge-Ida seisukorra arenemist millise tahes huviga, ega ükski teine riik saa võtta ette mingit teissugust interventsiooni kui seda on sõbraline vahetalitus. Maaailma üldine olukord ei lubaks seda; pealegi ka Jaapan ise, toetudes oma eriõigustele Mandžuurias ja arvestades nende suuri huve, mis ta seal enesele on osanud luua ja peab kaitsma, ei lepiks sellega. See on tõde, mida ehk küll piinlik on konstateerida, kuid mida ei tohi ignoreerida, kui tahetakse sulgeda üks raskete tagajärgedega ootamatusele. Pole mingit kasu enam või vähem sügavamõtteliste vormellite arutamisest; vaja arvestada fakte. Ja faktidena esinevad siin kõigepealt, et jaapanlased on kindlasti otsustanud kaitsta oma seisukohta Mandžuurias, et nad teatud Hiinale kuuluvaist punktidest oma korravalve jõude enne ei soovi välja viia, kui neil on kindlus, et kohalikud võimud jaapani kodanikke suudavad kaitsta ja tagada avalikkku korda ja, viimaks, et Tokio soovib lahendada küsimuse otse teel Hiinaga, kellegi kolmanda vahele segamata.“

J. Junkur.

Mandžuuriasse minevate jaapani vägede paraad.

„Ungarlased muistses“vabadusvõitluses.

Soome-ugri sugurahvaste otsustamata küsimused

Soome-ugri hõimupäevadeks „Kaitse Kodul’le“ kirjutanud M. Morrison

I.

Läinud aastal ärapeatud hõimupäevadel tähendati õigusega, et Euroopa kolme suurema rahva, romaani, germaani ja slaavi, rühmituste kõrvale on neljandaks astunud soome-ugri rahvad, kes ligi 20 miljoni liikmega pretendeerivad teiste keskel suveräänse eluõiguse kitsendamata tunnistamisele. See väide kannab siiski selle aja pitsert, kus säärane tunnistus veel rahvaste ja riikide vahel puudus. Tol ajal kadus Ungari suure Doonau impeeriumi varju, Eestit ja Soomet ei tuntud rahvusvaheliste üksustena. Siit aga tuleb edasi astuda ja jõuda nende tegelike küsimuste juure, mis aitaksid kindlustada soome-ugri rühmituse seisukohta kui rahvusvahelist kultuurfaktorit. Tuleb seada üles küsimused, mis märgiksid ära meie ajaloolist kutset ja rajaksid selle rahvaste elusaatuste filosoofilisele põhjendusele. Suurtel rahvastel on suur elujõud ja suured teened, rahvaste saatuste määramisel pole neil ometi ainuõigust. Seejuures aga oleme siiski kuulnud pearrasside üldinimkondliku tähtsuse toonitamist viisil, nagu oleksid nemad saadetud Euroopasse otsekui maailma rahvaste saatuse juhtija enda poolt. Ja kõike seda on pandud kõlama säärase veendumusega nende poolt,

nagu oleksid üksi nemad ja ei keegi teine vana maailma rahvaste heategijaks ja päästjaks, kuna see hukuks paratamatult nendeta. See üksikute suurrahvaste kõrge kutse prognoosi tõmbamise toon on olnud seda läbilõikavam ja tugevam, mida enam neil on ette näidata üldisi inimkultuuri edasiviivaid teeneid. Seks maksab tagasi vaadata ainult läinud sajandile, mille mõju ja ideoloogia all rahvad elavad edasi veel tänapäevani.

Prantsuse kirjanik Emil Zola, kui suurim prantslaste ideoloog, toob oma triloogia romaanis „Room“ ette väite, et romaani rahvaste emamaa õigus on liikunud selle rühmituse kultuurkätkist, Itaaliast, Prantsusmaale seetõttu, et inimkonna tsivilisatsioon tegevat edukäiku päikese liikumise järele idast läände. Sellega oli Zola looduse jõududega prantslaste saatust sidudes saanud tahtmata asjade ja sündmuste ettekuulutajaks, mis läksid täide alles pärast tema surma. Sest Zola eluajal polnud prantslasil veel seda mõju Vahemere rannamaades, mis neil on nüüd, pärast maailmasõda. Olgugi et itaallased on rikkad antiikaja kultuurvarandustelt, mis otse võrratud teaduses, olgugi kuumaverelised hispaanlased olnud kauge Lõuna-Ameerika koloniseerijad, liikuva igapäevase vaimusuuna tooniandluse

emamaaks jääb ikkagi Prantsusmaa. Viimane suudab anda romaani rahvaile kõige rohkem. Ja ei ole loota, et siin olukord lähemal ajal peaks muutuma.

Germaani rahvaste emamaa on Saksamaa. Tähen-dame siin otsekohe, et rasside emamaa all tuleb mõista kõige suuremat ja tugevamat, kelle saatus mõjutab kõiki vähemaid. Nagu planeetide süsteemides on ole-mas keskkohad, mille ümber tiirlevad taevakehad, nii on rassidel oma tsentrumid, kuigi nende side välisel vaatllemisel on lahtine. Kuna Saksamaa germaanlaste lõuna pool, on ta olnud selleks vahemaaks, mille kaudu Euroopa tsivilisatsioon on teinud edukäiku lõunast põhja ja läänest itta. Kui vaatleksime germaanlasi Euroopa kaardil, võiksime neid kujutada laiasaba-lise komeedina, mille pea on pöördud lõunasse. Ger-maanlaste emamaa olemasolu ja selle vajadus on nii endastmõistetav, et selleks pole vaja mingit erilist tunnistamisakti. Emamaa jõud ja ta seisukoht ütlevad seda paremini oma olemasoluga kui ühegi ideo-loogi väljendused.

Kolmas, kõige arvurikkam rühmitus — slaavlaste — on asunud emamaa ja tema juure kuuluvate rah-vaste ühinemisele otsekohe tegudega. Selleks on püs-titatud põhimõtted ja neist peetakse kinni haruldase visadusega. Ja nende eesmärkide teenistusse on rassi liikmeid tõmmatud igasuguste mõjuavaldustega, mis-sugust nähtust pole märgata kahel varemalt mainitud rühmitusel. Kuid peab ka tunnistama, et seal püsti-tatud tähised on sääraselt toimides nõudnud suuremaid ohvreid nii püstitajailt endilt kui ka naabreilt. Slaav-laste emarahva seisukoht on aga erinev veel selle poo-lest, et nemad piirduvad vaid iseendaga. Teisi otse-kui poleks olemaski. Tähised on määratud üksi slaav-lasile, mitte teistele.

Slaavlaste emamaa poolt ülesseatud eesmärgid on tulnud esile alles pärast õnnelikke sõdu türklastega Peeter I ajal. Ja tol ajal kerkis üles läheda ida küsi-mus, mis sai terve liikumise lähtekohaks. Türklaste väljaajamine Euroopast ja Balkani slaavlaste vabas-tamine, see oli slaavlaste emamaa eesmärk, kes lei-dis end olevat kutsutud hakkama kõikislaavluse juhiks. Nii iseäraline aga kui see ka näib, polnud selle sihi esimeseks püstitajaks mitte slaavlane, vaid sakslane, Tartumaal Luunja mõisakalmistul puhkav feldmarssal Burchard Münnich, kes Peeter I suutis selgeks teha väinade ja Konstantinoopoli vallutamise tähtsuse ja mitugi korda on tõendanud, et tema loeks seda oma elus kõige õnnelikumaks silmapilguks, kui ta võiks Agija Sofia peakirikus kuulata greeka õigeusu liturgiat.

Pärast Venemaale õnnelikult lõpnud põhja-sõda oligi siinpool küsimus otsustatud. Slaavi emamaa tä-helepanu pöördus lõunasse, kus leidis uued ülesanded. Kuid need püüded olid võetud ette otseku tameda ai-muse põhjal. Slaavlaste emamaa seisukoha väljendas aga õieti selgesti alles luuletaja A. Puškin lauses: „Slaavluse jõed jooksevad kokku vene merre.“ Siit haarsid kinni hiljem slavofiilid ja lause sai lipukirjaks kogu järgnevale vaimsele ja poliitilisele liikumisele. Maailmasõja tagajärjel ongi see aade teostunud. Slaav-luse emamaa heitis kaalule kogu oma raskuse ja slaavi

soost rahvad on kõik vabanenud võõraste võimude juh-timise alt. Kuigi slaavluse emamaast on saanud slaav-lasile endile võõrasema, on saadud kätte sihid, mille poole on püütud sajandite jooksul.

Kus asub soome-ugri rahvaste emamaa? Kas peame tunnistama punastudes, et meil pole veel suudetud seda leida? Kuid see pole järeleaimamine suurtele rahvas-tele, küll aga looduse seaduste õige äratundmine ja neile alistumine.

Miks pole seda küsimust seatud üles ärapeetud soome-ugri kongressidel ja hõimupäevadel, kus armas-tatakse muidu esineda õige pidulikult? Miks puudub soome-ugri rahvail rahvuskodu, mille soojus ja poole-hoid võiks julgustada meid, kui meil ehk tuleks vastu minna katsumisaegadele, mis üksikuid rahvaid ja riike ikka vahetevahel armastavad külastada.

Missugusele rahvale peab langema osaks emamaa kõrge kutse ja auseisukoht soome-ugri rahvaste rüh-mituses?

Kus ja kes ta on?

II.

Emamaa tähtsaimaks ülesandeks on eeskätt ta aatelise palge avastamine vähemate omaste ja ka teiste rahvaste vastu. Ja see peab sündima ümmargusel ning kõiki sugurahvaid kaasa tõmbaval viisil. Ideelise maa-ilma väljendus, kui ta kord on sündinud kõigile vastu-võetaval ja kõiki hõlmaval viisil, omab suure väärtuse ka siis, kui emarahvas ise peaks sattuma saatuse löö-kide alla ega suuda kanda oma kutset tegelikult. Kuid siis sammuvad teised edasi ikkagi ülesseatud sugurah-vaid ühendavail eesmärkidel.

Umbes pool sajandit kestis aeg, millal prantslaste mõtteilm tegi käigu ühest äärmusest teise. Rahva su-veräänsuse prohveti Jean Jacques Rousseau' kuulutusi maitsti põhjalikult seni, kuni jõuti 19. sajandi alul välja Joseph de Maistri ja Benjamen de Constant'i kõige tumedamate reaktsiooni õpetusteni. Seega oli aga romaani rahvaste emamaa poolt astunud esisamm Euroopa riikide kujude ümberkujundamisel. Loodi seega Prantsusmaal poliitiliste liikumiste häll, kust anti sig-naale Euroopasse nii mässude toimepanemiseks kui ka reaktsiooniaegade tagasitulekuks. Pariis oli katsejaa-maks, kus otse palavikus valmistati uusi konstitutsioone, ja viimase sajandi jooksul on neid seal olnud 15. Suu-remale osale neist aimati järele teistes Euroopa riiki-des ja prantslaste riiklike asutuste kujud viidi üle teistesse maadesse, kus nad püsisid edasi. 19. sajand on tuntud Euroopa rahvaste koostöö ajajärguna, millal arenemine sündis prantsuse eeskujul. Ja viimane oli sedavõrd tugevajõuline, et polegi enam loota tema esile-kerkimist säärasel viisil. Teated revolutsioonidest Pa-riisis lendasid valgukiirusel Euroopasse ja panid rah-vad liikvele. Niisama külgehakkavad teistele rahvaile olid ka tagurlikud voolud: need töid esile absolutismi, mille pealesurumisel konstitutsionalistid pidid laskma käed longu. Prantsusmaa oli keskpunkt, kust läksid välja uuenduste püüete lained üle vana ja uue maa-

ilma, jättes järele igale poole sügavaid jälgi.¹⁾ Ajutiselt oli emamaa isegi õige nõrk, kuid juhtivat osa ta aadete laialilaotamises käest ei annud. See suureviisiline katsete ajajärk kandis ühiskondliku kujude moodustamise teaduse varaaita peale suurte kahjude ka rikkalikke kogemusi. Ja nii usuvad veel tänini prantslased, et nemad on kutsutud maailma riigikujude esileidjaks ja et vaid nemad on varustatud sellekohase geenusega. Nii ongi see prantslaste elukutse, nende ajalooline ülesanne peale romaani ka teiste rahvaste juhtimisel, tahtmata, sunnita, palja nende poolt antud eeskju olemasolul.

Sakslaste osa germaani rahvaste vaimses juhtimises on teine. Olles lähimaks naabriks prantslasile, pidid tuliselt õhku paisatud aated kõigepealt tabama neid. Aga Euroopa rahvaste järeleaimamine prantslasile oleks läinud liigagi kalliks, kui see oleks sündinud vahetalitusest. Selleks ilmusid sakslased, kes sügava filosoofilise rahu tähe all kaalusid läbi kõik uuendused ja otsustasid lõplikult, mis inimkonnal sünnib vastu võtta ja mis tagasi lükata. Selle suureviisilise aupaiste, mis kogunenud Napoleoni isiku ümber, pani kõikuma Johann G. Fichte, kelle mõju polnud väike. Hiilgavaimat lahingumeistrit hakati Fichte tuliste kõnede tagajärjel pidama despoodiks, rahvaste enesemääramise õiguse surmajaks, ja anti ka allakiskuv kriitika prantslaste riigikujude uuenduste eksperimentidele. Sakslaste filosoofid on töötanud ümber nii prantslaste rohked aated kui ka antiikaja annetused, on neid koostanud ja sel alal loonud jäävaid kultuuri väärtusi. Juba paljas reformatsioon tõendas, et sakslased on prismaks, kust teaduse valguskiired läbi murdudes saavad õige hiilguse ja praktilise väärtuse. Mis oleks mõtteteadus G. Leibnizita, G. Hegelita, J. Fichteta, I. Kantita, F. Nietzscheta? Kuid alles nende kogusaavutus loob rahvale ideoloogia. Ja nii vaatavad germaanlased sakslasile kui preestriks, kes peab rahvaste hingeilma ja kultuuri puhastamises etendama eriosa. Sakslased olivat need, kes pidavat andma inimkonnale õige riikliku ühiskonna eeskju. Selleks peab saksa rahvuslik kasvatus puhastama Euroopa tulevase kodaniku ja looma uue, madalaist kirgedest vaba põlve. Kuigi Nietzsche mitmes töös sakslaste ülistamist kibedasti solvas, oli ka tema vaade seesama: tema „üliinimese“ aade võis idaneda üksi sakslase peas ja ta pidi loomulikult olema ka sakslane. See on germaanlaste ajaloolise kutse keskpunkt nagu teda säärasena idealiseeritakse. Ja nii ker gib ikka uuesti esile suurte rahvaste m i n a ü k s i ega keegi muu. Muidugi pole seda nii kategooriliselt ja jõurikkalt suutnud teha väikerahvad, kuid ei usu, et loodus geeniusi annetab üksi suurtele. On tunnuseid, kus ka nende ideoloogia otsijail on tahtmist omada kõrget lendu ja heljuda sügavuste kohal.

Kolmanda rühma, slaavlaste, ideoloogid ilmusid hilisemal ajal F. Dostojevski ja L. Tolstoi näol. Ja alles neis ilmub see omapärane suureviisiliselt nähtavale. Kuigi L. Tolstoi pole otsekohe rahvuse apologet, ta suurus juurdub ometi säärasel iseloomustaval

¹⁾ Кокоскинъ, Госуд. право, распространение конст. учр.

rahvuslikul sügavusel, et teda ei saa pidada rahvusvaheliseks nähtuseks. Tema jääb suureks slaavlasteks, kes püüab tuua õnnistust viimaseile, võtku seda teised omaks või mitte.

Käesoleval aastal pühitseti F. Dostojevski 50. surmapäeva ja sel puhul tuletati meele seda osa, mis Dostojevskil on olnud slaavlaste vaimu suurima tundjana nende saatuse ettekuulutamisel. Nimelt oli Dostojevski oma kirjades nii mõnigi kord toonitanud seda määramatut ja muutmatut vaimukindlust, mis valitses tol ajal vene tööliste ja talupoegade miljoneis. Viimased ei alistu Dostojevski arvamise järgi millalgi võõras-tele välistele vooludele, vaid käivad oma teed rahuga algusest lõpuni. See rahu on tegur, mis hoiab ja kaitseb venelasi inimkonda lagastavate hädadohtude eest. Euroopa töölikond võib jännata oma dogmadega, vene hulkadesse sissetungimiseks on tal ukсед ees suletud. Nii pidi olema õieti vene tööline ja talupoeg see lainetumurdja, mille vastu pidid purunema välised kallalekippumised. Ja selles seisvatki Euroopa päästmise ülesanne, et seal leiduks koht, kus elanik oleks kaitsitud sotsialismi jaburdavate õpetuste eest. Stoiline meeleskindlus, see oli vene masside lunastus, mis sai osaks kõigepealt neile endile. See ettekuulutuse osa F. Dostojevski õpetuses pidi olema ta tugevaim ja väärtuslikem külg, sest ta andis slaavlaste emarahvale kõikumatu usu tulevikku. Selles leiti sadam, kus saadakse varjupaika otsijaile. Euroopa võib hädaldada, kuid nemad on päästetud.

Kuid kuski mujal pole ka ilmsiks tulnud niivõrd traagiliselt suureliku eksitus kui selles seni geniaalseimaks peetud vene kirjanikus. Seda tunnistati otsekohe läinud kirjaniku mälestuspäevadel. Vene tööliste ja talupoegade miljonid, kes pidid olema oma eeskjuga ja tasakaalukusega Euroopa rahvaste lunastajaks, kes pidid olema kaitsevalliks sotsialismi sissetungimisele, on saanud ise selle õpetuse peaausukohaks, selle kantsiks, selle üle äärte tormavaks aktiivsuse koldeks. Kaitseandjast on saanud pealetungija, lunastajast hukutaja, rahuandjast rahurikkuja. Kõik on sündinud otse ümberpöörduvalt sellele, mida kord Dostojevski kuulutas ette. Missugune suureviisiline saatuse iroonia suurele mõtlejale ja suurele rahvusideoloogile!

Slaavlaste vabanemise aate kõrval on see mõtteviis unustanud teised Euroopa rahvad, kellele pole aadete teostamisel ei passiivset ega aktiivset osa ette nähtud. Oma paremate kirjanike väljendustes ei lähe kõik-slaavi ideoloogia kaugemale. Kus romaanelased ja germaanlased on valmis andma maailmale päästmise eeskju, sulges slaavlus piirid. Nende ideoloogia kurbloolus seisab aga selles, et maailma rahvaste päästmise ülesande kallale on asunud nende vaenlased.

Dostojevski jättis maha lunastava kutse päranduse, kuid see pärandus on langenud teistele rahvastele, kes veel pühaks peavad meie igapäevast kodu ja selle puutumatus.

Nii otsivad suured rassid kogu oma jõu ja tõsidusega seda ajaloo käigu juhtivat joont tulevikus, millest kinnipidamine suudaks neid viia välja rahulolemisele ja õnnele. Siin visatakse vaekaussidele selle saavutamiseks kogu raskus ja isegi oma olemasolu küsimus.

Kõik on mööduv, kõik on kaduv,
mineviku merre vaduv,
ainult üks on kindel saar —
värvi-saapakreemivabrik «Star».

Ka porisel ja märjal rindel
«Star'i» saapakreem on ikka kindel,
must kui tõkat, pruun kui vaha,
pehmeks teeb ta saapanaha.

Kui te' saabas ei pea vastu,
porisse ei julge astu,
tarvitage mäaret «Star»
ja vastupidav teie saapapaar.

On küllalt põhjust arvata, et 20. sajandi alul maad leidnud suursündmused veel kaua avaldavad mõju, isegi siis, kui nad peaksid asuma endiste tühistamisele. On pandud idanema uued aated, mis mitmeti erinevad seni maksvusel olevaist. Kuid sellega pole veel vastatud küsimusele, kas suurte rahvaste lunastuse ja päästmise püüded nende aateilma kohaselt on heidetud jäävalt kolikambri või on rahvad vaid ajutiselt väsinud ja koguvad jõudu uuteks väljaastumisteks.

Sündmused on asetanud soome-ugri rahvad kahe üksteisest põhjalikult lahkumineva maailma vahele. Kuid iga uus olukord seab üles uued eesmärgid. Üheks suureks eelduseks kõigile kordaminekuile on tingimused, kui ruttu ja kui selgesti suudetakse ära tunda oma tulevased ülesanded. Mida meil tänini sündinud miniatuurseis katseis, kodusel viisil, seda tuleb otsustada nüüd terve elujõuga ja vaimusuurusega. On arvata, et kaks suuremat vaimuilma, mis pääsnud maksvusele, ei loobu kergesti oma maailmavaatest, sest kumbki neist on vaid raffineeritum kuju terve inimkonna kestusel maad leidnud igavesest võitlusest. Kas seisab meie ülesanne selles, et soome-ugri rass saaks selleks laboratooriumiks, kus järele kaalutakse need kummastki vaenulisest maailmast pärit olevad elujõulised väärtused, mis oleksid vastuvõetavad tulevasele inimkonnale?

Mil need omadused on, see tuleb vastu võtta, mil need puuduvad, see unustada. Vahutavast võitlusest kahe maailmavaate vahel tuleb vahi peal seisjale koorida välja ja aidata mõjule tulevaste aegade eluväärtused. Siin on vaja soome-ugri rahvaste ühistööd pikadeks ajajärkudeks, kauakestvaiks ülesandeks.

See oleks tänuväärne ülesanne ja selles sooviksin näha üht soome-ugri sugurahvaste kultuurimisjoni. Kuigi need tulevased väärtused alles on tumedad ja segased, nende kontuurid on juba näha, vaja ainult asuda nende väljaselgitamisele üldisest kaosest.

Kord aastas kogunetakse kokku hõimupäevadeks. Hõimupäevad hõimurahvaste vahel on seni olnud juurte ajamiseks sellele vaimsele ühtlusele, mis peab valitsema hõimude vahel. On neil sugulust, asuvad nad ülaltähendatud seisukohast vaadatuna ühesuguseis ajaloolise kutse tingimustes, siis peab pääsma mõjule ka ühesugune tuleviku ideoloogia, ühesugune vaade ühisest üldisest kultuuriteekonnast. Keegi kolmest soome-ugri rahvaist peab asuma teiste etteotsa ja peab võtma enda kätte juhtija osa. Rassi üksus on tegur, mis kohustab.

Soome-ugri hõimupäevad, mis saanud algatuse võrreldes teiste suurrahvastega suure hilinemisega, pole paljas möödaminev nähtus, need aitavad meid ligemale eluliste sihtidele. Sel ajal, kui suured rassid on hoolsasti töös hõimuaadete kultiveerimisel, on meil tegelikult alles püütud luua sidemeid meie rühmituse algkodu ja sellega ühenduses olevate keeleliste küsimuste selgitamisel. Tähtsaim on Euroopa rasside tulevik, kuhu ei tule vastu minna tühjade kätega. Otsustamata küsimusi on ees leegion, kuid vaja on ära tunda põhi-väited, kinnitada ideoloogia raskuspunkt.

Soome-ugri rahvaste rühmitust juhtiv rahvas peaks suutma paleusliku selgusega anda soome-ugri liikumisele kohase lipukirja, et meil oleks vääriline ase Euroopa suurasside keskel. Mida me seni oleme aimanud tumedalt ja instinktiivselt, see tuleks panna kiirgava tulikirjana jäävalt loitma.

Missugune on see anum, kuhu tahame tulevikus hakata paigutama oma vaimuilma lõikuse annetusi? Missugune on see täht soome-ugri taevas, mille poole meie kolm rahvast tahavad hakata rühkima kolme targa viisil hommikumaalt?

Seni hõimurahvaste vahel maad leidnud kokkupuumised on sündinud alati haruldase soojusega. See annab lootusi, et alatud tee suudetakse käia algusest lõpuni. Õieti polegi see nii paradoksaalne ülesanne nagu ta näib olevat esimesel silmapilgul. Mis teistel ammugi teostatud, peab olema kättesaadav ka soome-ugri rahvaile.

Kus asub ja missugune on see soome-ugri rahvaste ideoloogia templitorn, mis peab kaugelt silma paistma tema poole tõttajale?

KUUS AASTAT

15. oktoobril sai „Kaitse Kodu!“ kuus aastat vana. See aeg on selleks liig lühike ja kilomeetriposti numbrilaud liig tavaline, et kõnelda aastapäevast kui mingist tähtpäevast noore ajakirja elus. Sellele vaatamata ei saa meie aga unustada, et meie oludes ja tingimustes on pool tosinat aastaid püsinud ajakiri juba väike saavutus omaette, kuna meie kiratsev kirjandusturg ja ostujõulise rahvakihiloid suhtumine ajakirjadele (ajalehti loetakse veel kuidagi moodi!) on seadnud paljudele headele katseile ajakirjade levitamises raskeid tõkkeid. Kui „Kaitse Kodu!“ kuue aasta eest esimest korda päevalgust nägi, siis ei olnud lootused tuleviku peale naabritelt laenatud kogemuste tõttu kuigi roosilised. Ometi selgus aga juba paari aasta jooksul, et meie riiklikult mõtlejate kodanike keskel leidub siiski kaunike arv neid inimesi, kes ei keeldu kuus krooni aastas ohverdama ajakirja heaks, mille sihiks on kasvatada ja arendada oma lugejate seas kodumaa

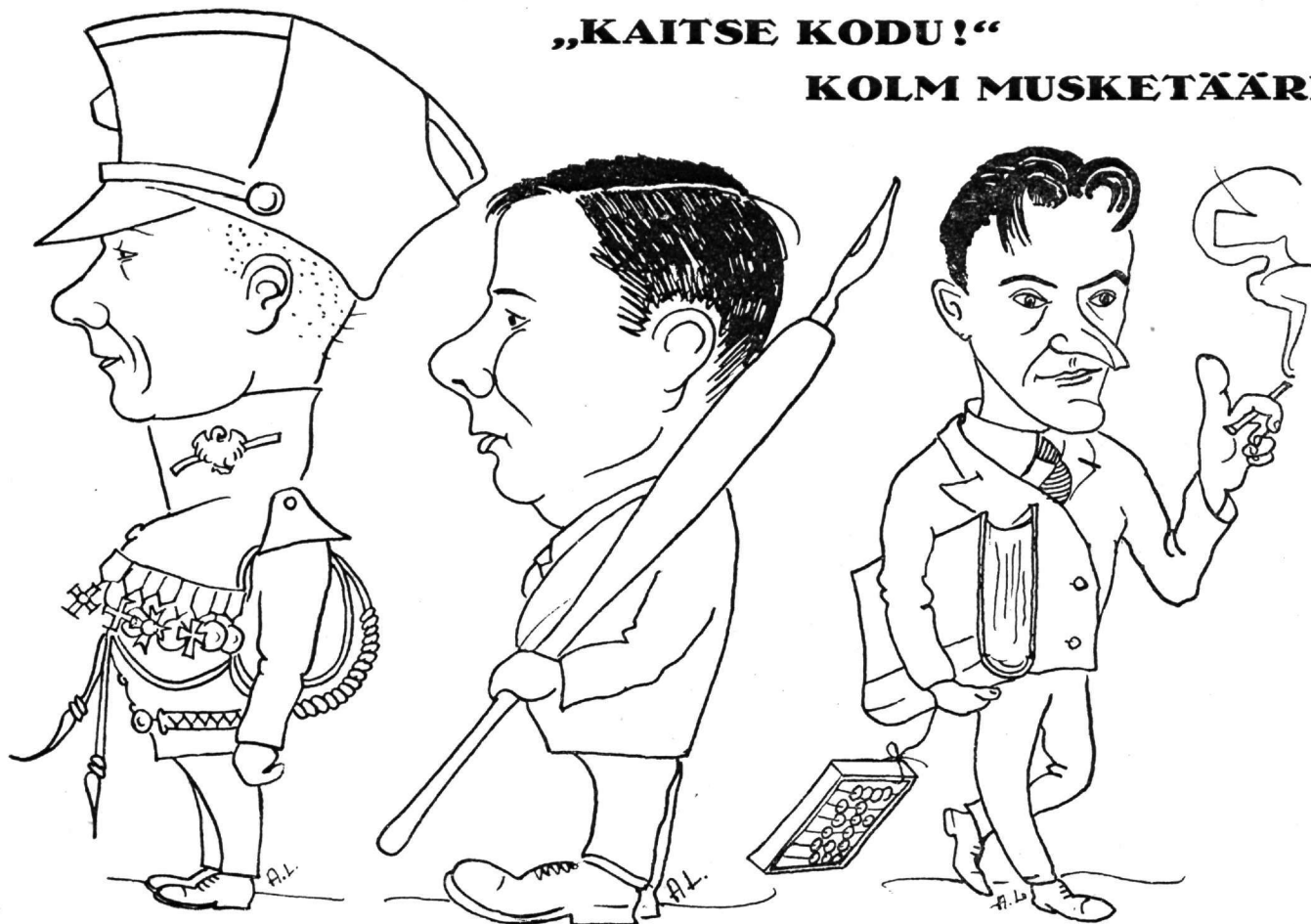
armastuse vaimu. Kuus aastat, mis meil seljataga, on näidanud, et „Kaitse Kodu!“ on tarvilik ajakiri Eesti kodaniku lugemislauale.

„Kaitse Kodu!“ on meie laialdase kaitseliidu pere ühine häälekandja. Tema veergudel on kajastunud kõik kaitseliidu elu tähtsamad avaldused ja tema kaudu on kõrvalseisja kodanik saanud endale õige pildi sellest tööst, mis tehakse meie malevates.

„Kaitse Kodu!“ tahab ka edaspidi seista oma ülesannete kõrgusel. Pooletosina aasta vältel omandatud kogemused lubavad eeldada edaspidi veelgi tagajärjerikkamat tööd, arenemist. Eeldused selleks täituvad täiel määral, kui vaimline side lugeja ja ajakirja vahel tiheneb ja iga üksik lugeja endale pühaks kohuseks teeb kaasa aidata meie ühise ajakirja arenemisele, olgu see kas kaastööga sõnas ja pildis või, mis meile veel tähtsam, „Kaitse Kodu!“ tutvustamisega ja levitamisega oma tuttavate-sõprade keskel.

„KAITSE KODU!“

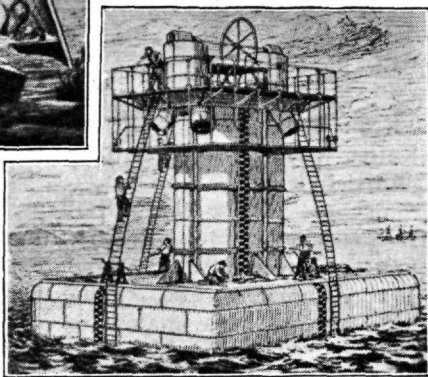
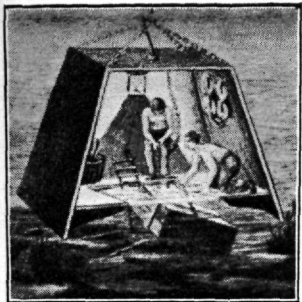
KOLM MUSKETÄÄRI

KOL.-LTN. J. MAIDE,
vastutav toimetaja ja ajakirja
strateegiline juht.

LEO SÕERD,
tegelik toimetaja. Elukutseline
sulevedaja Issanda armust.

RICHARD JUKK,
asjaajaja- raamatupidaja-
ärijuht.

Ülal: Pilt 1. Vana tuukrukell.
All: Pilt 2. Ujuv tuukrukaev.

Meresügavuste vallutamine

Dipl. ins. K. ANTON

Aastal 1799 saadeti sõjalaeval „Lutine“ pool miljonit naelsterlingit; osalt kuldrahas, osalt kulla- ja hõbekangides. „Lutine“ sõitis välja 9. oktoobri öhtul Jarmouthi reidilt; taevast oli selge. Esimestel tundidel oli tuul soodus ja laev tegi ilusat sõitu. Keskööal aga, kui oldi juba Helgolandil kõrgusel, tõusis raske torm, mis puhus otse vastu Hollandi randa. Ja kui saabus hommik, lamas uhke laev oma varandusega Zuider-lahe sissesõidul merepõhjas. Ta oli joosnud Terschellingi saare läheduses olevale liivamadalikule ja kohe vajunud põhja. 300 mehest pääsis eluga ainult kaks.

Alata kohe „Lutine“ päästetöödega Inglismaa ei saanud — sõja tõttu Prantsusmaaga. Imelikul kombel ei huvitanud ka hollandlasi varandused kohe, kui juurepääs vrakile oli mõõna ajal kergesti võimalik; pärastpoole aga, tormide ja muutlike merevoolude tõttu, mattis mitmemeetriline liivakiht laeva täiesti enda alla. Mõõdu aastaid. Vahete-vahel tehti küll mitmeid katseid varanduse päästmiseks, kuid päästeabinõude puudulikkuse tõttu ikka tagajärjeta.

Tehnika arenemisega aga, kui olid leiutatud tsentrifugaalpumpad ja liivaimjad baggermasinad, enam kui 100 aastat hiljem, asus inglise päästeselts „National Salvage Association“ uuesti tööle. Ta algas suurejooneliste abinõudega. Vaatleme näiteks, mida kasutati vraki puhastamiseks liivast: päästelaeve kanab jämedat, merepõhjani ulatuvat toru, mida tarvitud järgi võib pikendada või lühendada, samuti ka kohalt-kohale paigutada. Selle toruga on ühendatud võimas tsentrifugaalpump, mis selle toru kaudu imeb ära vrakil lasuva liiva ja sel viisil vabastab tee tuukrutele. Äraimetud, liivast ja veest koosnev segu voolab laeva püüdes lõppevast torust läbi suure, tihedasilmalise võrgu, — et kinni püüda kaasakistatud rahad ja muud kõvad asjad sellal, kui liiv langeb tagasi merre ja voolust kantakse edasi.

Kuid praktilikas osutus peagi, et liivaimaja ei suutnud võita merevoolu. Kuhjus ikka enam liiva, palju rohkem kui seda võidi ära imeda, ja kattis vraki ikka jälle uuesti. See tõsiasi tõi insenerid mõttele anda voolule uus suund — vrakist kõrvale, lahtisesse merre. See sündis 2000-meetrilise pika kanaali kaevamisega baggermasina abil. Kaeveti välja enam kui 1½ miljonit tonni liiva. Kui kanal oli valmis, võidi kõrvaldada laevalt liiva niivõrd, et juba 1913. aastal vrakk

sai liigipääsvaks tuukrutele. Siinjuures leiti laeva seinas auk, mille läbi võis väljasirutatud käega selgesti tunda väikesi metallkange — kahtlemata oli tegemist suurema osa varandusega. Täis rõõmu tõusid tuukrud veepinnale ja igaüks uskus, et ükskord ometi oli saavutatud siht. Kui aga mõned päevad hiljem tuukrud jälle sukeldusid, seekord tarviliste tööriistadega, et laiendada auku, oli laev baggeri poolt tehtud õõnsuses pöördunud sedavõrd, et augu kohta üles leida polnud enam võimalik. Jällegi pidi raskesti pettunult katkestama päästetööd.

Kas pärastpoole enam õnne oli, on teadmata, sest et mingisuguseid teateid asja kohta pole avaldatud. On teada ainult, et päästetööd jätkati kuni maailmasõja aluni. Sestsaadik näivad päästekatsed olevat lõpnud, ja kuigi võib-olla neid tehti, on nad igatahes osutunud tagajärjetuks. Muidu oleks teade sellest ilmunud juba ammugi kõigis lehtedes.

Kirjeldataud juhtum pole ainuke sellesarnane võitlus, mida inimene peab merega, sest sääraseid päästekatseid on just viimaste aastakümnete kestes tehtud palju ka teistes kohtades, mõned eduga, suuremalt jaolt aga ilma. On välja arvatud, et juba rahuaegadel aastast keskmiselt hukkus tuhat laeva ja sõja-aastail veelgi rohkem. Millised väärtused nendega on uppunud, laseb end vaevalt ära hinnata, kuigi on kindlaid teateid tosinaist laevust, millised nagu „Lutine“ pole ialgi saanud sihile. Ja peaaegu iga hukkunud laev võttis ikka kaasa enesega niiskesse hauda suured hulgad raha ja rahaväärtusi — rikkusi, mis täidavad ookeani-lõpmatuse nagu mõne vaarao puhkepaiga.

Vana Rooma ajalookirjanikud jutustavad kahest kullast riistadega, ehteasjadega ja kalliskividega kooramatud riigigaleerist, mis uppusid aastal 200 e. Kr. Neapeli sadamas. 54 aastat hiljem röövis Rooma konsul Mummius paljaks rikka Korintuse linna ja viis Greeka raidkunsti väärtuslikud varandused ühes kogu kodanike varaga — kulla, kuld- ja hõberiidadega, kalliskividega, ehteasjadega jne. — oma laevale, et tuua Rooma tervitatavat saaki. Kuid tagasisõidul sattus laevastik raskesse tormi, millest pääsis ainult vähesed laevu. Enamik hukkus ühes väärtustega, mis veel tänini puhkavad meresügavustes. Teiste teadete järgi võib oletada, et Keskmere täieline läbiuurimine — oleks see üldse võimalik — tooks päevavalgele lu-

gematuid miljoneid, mis seal on uppunud Keskmere-
maade õitseagadel.

Ka hispaanlaste teated 16. ja 17. sajangust, Ameerika vallutamise ajast, on täis jutustusi hukkunud laevust, mis peitsid eneses leiutatud kullamaalt röövitud varandusi. Nii hukkus aastal 1502 Santa Lucia saare juures mitmeid Hispaania laevu suurte kullatolmu hulkadega, mida nad pidid üle tooma Haitist Hispaaniasse. Seal nad lebavad tänapäevani. Ja otse kolossaalne varandus puhkab Tobermory lahes, Šotlandi idarannikul, kus alles 3½ sajandi eest uppus Hispaania Armada admiralilaev „Duque de Florencia“ 600-miljonilise kullaja hõbedalaadungiga poordil.

Armada lugu on tuntud. 160 raskesti relvastatud laeva, millised peale oma meeskonna kandsid enam kui 50.000 sõdurit, sõitsid välja 29. mail 1588. a. Lissabonist, et jõuda Inglismaa randa läbi kanaali. Kuid saatust otsustas teisiti. Hirmus, mitu päeva kestnud torm ajas laevad laiali, ja ainult väike osa neist sai jälle näha kodumaad. Teised hukkusid kanaalis, Šoti ja Iiri rannikul. Uhke laevastikuga hukkusid kümned tuhanded inimesed ja lugematud miljonid raha, kullatolmu ja kangikulda. Tobermory varandus moodustab sellest ainult väikese osa. 1641. aastast peale on ikka jälle tehtud katseid selle tõstmiseks, kuid tänini olid need asjatud. Vraki asend on täpselt teada, ja tuukrud, keda saadeti alla, nägid isegi kullakaste ja suurtükke liiva sees lamamas. Kuid seni on igauks, kes on katsunud läheneda kullale, maksnud julguse oma eluga, sest et Tobermory lahes valitsevad hiiglatugevad merevoolud. Armada paljude teiste laevade asukoht on samuti teada, sest iga torm uhab veel tänapäeval neis kohis rannale vanu kuldrahasid. Kuid sel teel ilmsiks tulnud varanduste tõstmine pole seni õnnestunud ühelgi juhtumil ja paljudel kordadel pole ka kunagi katsutud seda teha liiga suure sügavuse tõttu.

Vigo lahes Hispaania rannikul hoiab meri enam kui 200 aastat hõbedalaevastiku laadungi, milline, kooramatud olles Peruu ja Mehhiko hõbedakaevanduste toodangutega — hukkus 1702. a. võitluses Briti ja Hollandi laevadega. Paar tundi enne pealetungi saabusid

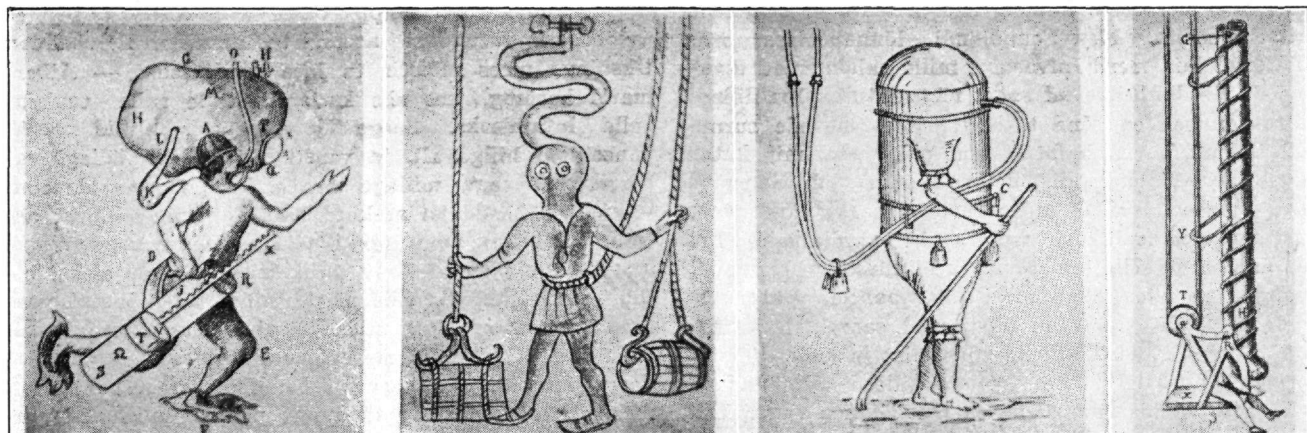
hispaanlased lahte, ja kui nähti vaenlast, polnud nad lossinud oma kooramat. Nad purjetasid jälle merele, vaenlasele vastu. Kuid kõik vaprus ei aidanud, sest et vastased olid tugevamad. Mõned varanduslaevad võeti kinni inglaste poolt, kes leidsid neil 20 miljonit hõbedat. Enamik aga uputati hispaanlaste poolt. Ühes nendega uppus meresügavusse ka nende väärtuslik kooram, mis oli hinnatud 50—60 miljonile. Täpset kohta pole seni veel leitud; laht on seal umbes 130 m sügav.

Õnnelikum oldi ühel teisel juhtumil, mis kuulub samuti ühe merelahingu ohvrite hulka. Mõned aastad enne maailmasõda laskis Türgi valitsus tuukrud järele vaadata Tšesme lahe põhja, Chiose saare juures, mis oli võitluse areeniks 5. juulil 1770. a. Vene ja Türgi laevastike vahel. Selles lahingus uppus teiste seas ka Vene admiralilaev, mille järele venelased uputasid järgmisel ööl lahes ankrus olevad türklaste laevad branderite abil. Seal, kus oli uppunud admiralilaev, leidis tuukur 30 meetri sügavusest kassa 12.000 kuld-tukatiga, väärtuslikke riistu ja suurtükke. Hiljem leiti sama eduga ka türklaste laevu.

Balaklova lahe sissekäigul, Sevastopoli juures, lebab 200 miljonit inglise sovereigni 70 meetri sügavusel Musta mere põhjas. See varandus lamab inglise fregatil Krimmi sõja aegadelt, mis omas poordil palga kogu inglise sõjaväe jaoks. Katseid tõstmiseks on tehtud palju, kuid seni on nad ikka jäänud tagajärjetuks. Oli kuulda, et ka käesoleval ajal töötavad venelased selle kallal.

Kookossaarte kaljude rägastiku vahel, Vaikses ookeanis, uinub merepõhjas inglise mereröövli saak, mille ta kogunud arvurikkail röövkäikudel 19. sajandi esimesel veerandil: kuld, hõbe ja kalliskivid, mida hinnatakse mitme miljoni dollari peale. Röövlilaev uputati hispaanlaste poolt, kui selle juht tegi parajasti viimse reisi, mis pidi tooma tema ja ta saagi kindlasse paika. Varanduse ülesleidmiseks on ette võetud mitmeid ekspeditsioone, kuid kohta ei teata täpselt, ja vraki pole seni veel leitud.

Neile teatele ammu möödunud aegadest liituvad paljud meie päevist. Enam kui 20 miljonit on uppunud

Pilt 5. Boreliuse tuukruaparaat 1682. a.

Pilt 3. Kuidas mõeldi teha tuukrutõid aastal 1430.

Pilt 6. Klingerti aparaat 1797. a.

Pilt 4. Lorini tuukruaparaat 1609. a.

Pilt 7. Eesti mereväe tuukrud.

„Titanic’uga“; nad puhkavad 4000 meetri sügavuses, kust ükski inimvõim neid iialgi ei suuda tõsta. Aasta hiljem vajus „Express of India’ga“ põhja neli miljonit hõbekangides. 1912. aastal kanaalis „Pisaqua’ga“ kokkupõrganud ookeanilaevast „Ozeana“ päästeti kolmekuise tuukrutöö tagajärjel üle 10 miljoni krooni hõbedat. Maailmasõjas torpedeeritud laevust olgu mainitud vaid 1917. aastal Iiri rannikul allveelaeva poolt uputatud „Laurentic“, kes ametlike andmete järgi omas poordil kullakangi kaugelt üle 100 miljoni krooni. Sellest päästeti kuni 1928. a. umbes 12 miljonit krooni, kuid kõige suuremate raskustega, sest et vrakk murdus pooleks ja rasked kullakastid vajusid laeva põhja rägastikku. Nii pidid tuukrud alatise eluohuga sukelduma laeva risudesse, sügavusse üle 40 meetri, kus nad võisid viibida vaevalt tunni.

Ülaltoodud uppunud laevade loend on ainult väike väljavõte tegelikust arvust. „Surma“ maanina juures, New-Yorgi ja Bostoni vahel, on 50 aasta jooksul, a. 1843 kuni 1893, olnud merehädas laevu mitte vähem kui 2131, millest 908 on täiesti hukkunud. Sääraseid laevade massilisi „surnuaedu“ on ka teisis maakera kohis. Iga meremees tunneb neid ja teab, et seal teda varitseb surm. New-Foundlandi lõunapoolses osas asub keset laia merd Liivasaar, mille salakavalad liivaneemed, mis ümbritsevad saart nägematult 20-miililises ümbruskonnas, on sõna tõsisel mõttes laevade surnuaiad. Ainult harva haihtub seal paks udu, mis katab kogu New-Foundlandi ümbruskonna läbipääsmatu uduga ja seega varjab ainsat hoiatusmärki varitsevast ohust — miilidepikkusi, vahutavaid murdlaineid. Iga laev, mis satub selle lainetemurru ulatusse, on kadunud. Peaaegu iga päev uhab meri Liivasaarele, vaatamata kahele tuletornile, mis on püstitatud saarel, laevariismeid ja laipu randa, millede võrsumist ja kelle nimesid ei saada teada iialgi. Laevade massilised kalmistud on ka Torrese väinas Austraalia ja Uue-Guinea vahel, kaljude rägastikus, millised madala veeseisu juures on hukatusse viinud juba lugematuid laevu; peaaegu alati tormiliselt mässav Cap Horni maanina ja hirmus Ska-

geni sarv — Škageraki kaljurikas ümbruskonnas Daani maaninas — samuti.

*

Et selliseil juhtumel laeva-laadungit enam ei saa päästa, on endastmõistetav. Sama lugu on, kui laev hakkab laias ulgumeres. Kõik katsed tagasi kiskuda merelt ta saaki, on seepärast piirdunud algusest saadik võrdlemisi madalais rannavetes. Isegi seal on raskused sageli hiiglasuured. Päästeabinõudega tutvumisel selgub see kergesti.

Esimene, kes tuli mõttele tõsta uppunud laevade varandusi, oli inglise puusepp nimega — William Phipps, kes ühel päeval kõrvale heitis kirve ja armastusest mere vastu hakkas meremeheks. Aastal 1662 ilmus ta Londonisse, kuningas Karl II hoovkonda. Ta oli kuulnud Hispaania mereröövli laeva hukkumisest La Plata jõesuus. Selle väärtusliku laadungi tahtis ta katsuda tõsta. Kuningas Karl laskis end pimestada ja nimetas Phippsi kapteniks sõjalaevale, millega ta kohe väljus. Kuid tal polnud õnne. Röövli laeva Phipps ei leidnud, ja kui ta meeskond, väsinud pikast ristlemisest, ähvardas surmata teda, ta pöördus Inglismaale tagasi. Kodusõidul aga ta — nii jutustab kroonika — tegi leiu, mis uuesti õhutas üles ta unistused. Ühel hommikul ta tahtis kõlistada oma teenrit. Seejuures kukkus tal kogemata kell käest veekaussi. Ta nägi seda langevat püstjooneliselt ja nii seisma jäävat põhja. Kui ta kella jälle veest välja võttis, oli see seespoolt kuiv. See vaatlus ja järeldus olukorrast andis Phippsile idee: õhk kella õõnsuses ei lasknud vett sisse tungida; pidi, tähendab, niisuguses kellas, mis küllalt suur oli mahutama eneses inimest, laskuma merre ja seal ka — kui kella seinad omavad aknad — võima ümber vaadata. See oli õige abinõu uppunud varandusi otsida!

Londonis võeti Phipps vastu väga külmalt, sest et ta oodatud varanduste asemel tõi ainult uusi lubadusi. Üksainus mees mõistis ta idee geniaalsust — Albermarle hertsog, kes siis ka andis talle raha tuukrukella ehitamiseks. Seega Thames’i jões tehtud katsed õnnestusid hiilgavalt, ja varsti oli Phipps jällegi varustatud laevaga, millega ta veel kord võis otsida oma varandust. Kuid ka seekord näis kõik vaev olevat asjatu. Tuukrukellaga otsiti läbi peaaegu kogu ranna ulatus, kus pidi röövlaev puhkama, ilma et oleks leitud sellest jälgegi. Siis nägi Phipps ühel päeval veepinnal roheline võsu, mida ta alul pidas mererohuks. Kuid see ei liikunud merevoolus, vaid, näis kinni olevat; mererohi aga kasvab harilikult merepõhjas, ja meri oli tol kohal liig sügav, et põhjas juurdunud veekasv võiks ulatuda veepinnani. Phipps käskis üht indiaanlast, kes tal oli tuukruna kaasas, järele vaadata, mis seal võis olla. Mees ujus kohale, teda nähti sukeld-

duvat ja veidi aja pärast jälle tõusvat. Arvatav me rohi oli veekasvudega ületõmbunud köis; vee all aga lamas kaua otsitud laev. Esmalt ei tahtnud keegi uskuda seda õnnejuhtumit, kuid kui lasti alla tuukrukell, tõendus asi. Kohe esimesel korral tõsteti päevavalgele mõned suured hõbekangid ja väheste päevade südida töö järele olevat õnnestunud päästa enam kui 10 miljonit kulda ja hõbedat.

Phippsi tuukrukell, mis oma leiutajale tõi pärast ta hiilgavat kojutulekut pärandatava aadliseisuse ja Massachusettsi kuberneriks nimetamise, oli tehtud puust; ta varustati raskustega, et takistada ülesujuvust; selles asetuv isik pidi kasutama oma hingamisteks ainult seda õhku, mida sisaldas kella õõnsus. Et seeläbi väga piiratud oli vees viibimise aeg, tuli inglise astronoom Halley mõttele 1716. a. kella kõrval alla lasta õhuga täidetud ja vastavalt koormatud vaadid, millega sisemus ühendati voolikute abil kellaga. Et õhku juhtida vaadidest kellasse, avati ja lasti vett voolata vaati; sel viisil suruti õhk välja. Muidugi oli see õhvarustamise viis väga puudulik. Tuukrukella hakati seepärast varsti varustama parema seadeldisega, mis juures ühendati tuukrukell vooliku abil suure õhupumbaga. Nii võidi kellas asuvaid inimesi kehtvalt varustada värsket õhuga sellal, kui äratarvitatud õhku eemaldati läbi ventiili kella kaanes.

Pilt 1 näitab niisuguse kella töös. Ta leiutaja on John Smeaton, inglise insener, kes 1778. a. tegi sellega esimese proovi Ramsgate sadama ehitusel. See proov osutus nii edukaks, et kella kasutati sellisel kujul 19. sajandi lõpuni. Veel aastal 1875 töötati ka Tallinna sadamas säärase tuukrukellaga. Tolleaegse kirjelduse järgi koosnes see kolmest valatud 2 m kõrge ja $1,25 \times 1,75$ m pikkuses ja laiuses kastist, mida vedas eriline selleks otstarbeks ehitatud vedurlaev. Kastis sees oli tublisti ruumi kahe töölise jaoks. Kella kasutamine sündis sel viisil, et töölised sõitsid paadiga kasti avause alla ja tõusid sees olevaile pinkidele. Siis eemaldus paat ja kell lasti vette vintsi abil. Õhuga varustamine sündis vedurlaeval seisva pumba abil.

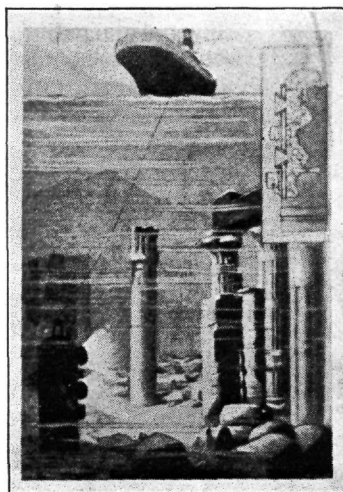
Lihtsast tuukrukellast arenesid 19. sajandi keskel tuukru-

kaevud, milliseid kasutatakse tänapäeval igal pool seal, kus madalas vees tuleb teha suuremaid töid, mis nõuavad hulga töölisi, kuid mitte kiiret kohavahetust. Kuidas selline moodne tuukrukaev välja näeb, näitab pilt 2. Sellest on näha, et tegemist on suurejoonelise seadisega.

Tuukrukell ei kõlba tööde jaoks, millede juures peab liikuma vee all, et vaadelda merepõhja suuremas ulatuses; veel vähem kõlbavad selleks hiiglasuured tuukrukaevud, milliseid kasutatakse teatud erilisteks allveetöödeks, nagu sadamasildade vundamentide panemiseks, dokkide jaoks, sildade sammaste ja tuletornide ehitamiseks, veealuste takistuste kõrvaldamiseks sõiduteedelt jne. Kõigi teiste tööde jaoks, mis nõuavad ainult lühikest vee all viibimist või kiiret kohamuutmist, tulevad vaatlusele eranditult tuukrukaevuta või tuukrukellata töötavad „vabatuukrud“ või lihtsalt tuukrud.

Moodne vabatuukur töötab tuukruülikonnas, mille otstarve on kaitsta teda veesurve mõjudest. Et sukelduda võib ka tuukruriietuseteta, tõendavad meile käsnade- ja pärlideotsijad troopilistes meredes, kelle töötamisviisi tuntakse paljudest reisikirjeldustest. Pilt 6 annab sellest selge mõiste. Ainukeseks abinõuks on raske, kõiele kinnitatud kivi, millega tuukur seda mõlema käega kinni hoides hüppab vette. Kivi tõmbab ta kohe sügavusse. Kui ta selle hoolsalt on läbi otsinud, pöördub ta tagasi oma kivi juure ja liugleb köit juhena kasutades aeglaselt jälle veepinnale. Vilunud tuukur võib sel viisil viibida vees kuni 10 minutit, keskmiselt aga mitte enam kui 3—5 minutit. Suurim sügavus, mille võib saavutada niisugune alasti ujuv tuukur, on väga tugevail ja hästi treeneritud inimestel 35—40 meetrit, keskmiselt aga umbes 18 meetrit.

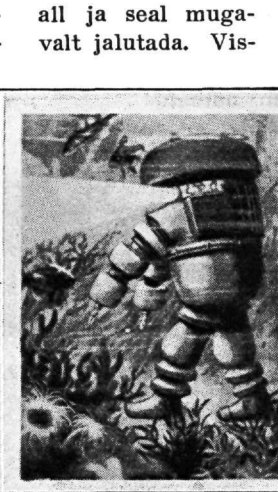
Kuid sukelduse kestusega 3—5 minutit pole raskete allveetööde juures palju midagi peale hakata. Seetõttu hakkasid leidurid juba väga varakult otsima abinõusid, mis võimaldaksid kauema veel all viibimise. Alul peeti probleemi lahendus väga lihtsaks. Mõeldi, et on küllalt ronida veekindlasse ülikonda ja see ühendada õhuvooliku abil välisilmaga; siis võivat ükskõik kui kaua viibida vee all ja seal mugavalt jalutada. Vis-

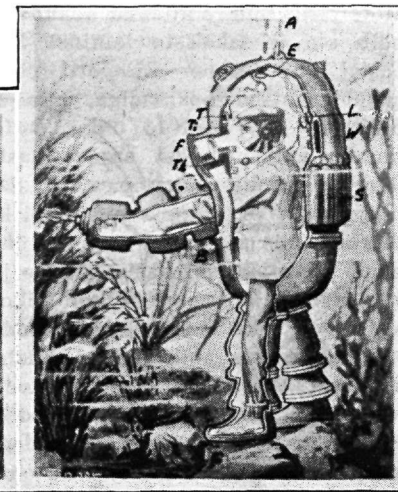
Pilt 11. Dr. Hartmanni aparaat.

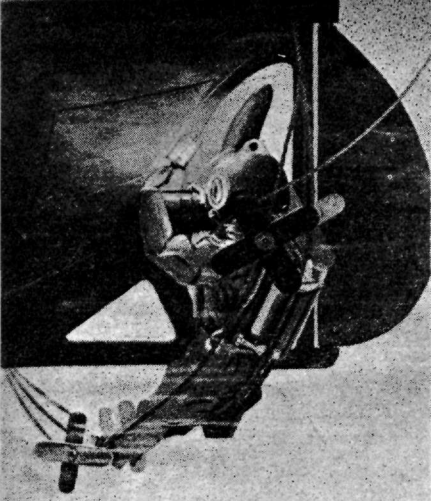
Pilt 8. Drägeri tuukruaparaat.

Pilt 9. Galli sügavvee aparaat.

Pilt 10. Galli aparaadi ehitus.

ked vanadest käsikirjadest selgitavad selle idee. Pilt 3 näitab vanima alalhoidunud selleviisilise kujutuse; see on pärit aastast 1430. Et mõte ise aga on veel palju vanem, sellele leidub lühike vihje juba Aristotelese juures (350 a. e. Kr.). Plinius räägib samuti tuukrust-sõjaväelasist, kes hingasid läbi pilliroo, mille üht otsa nad

vad tuukrule ta olemist ja toimimist vee all. Kübar ja ülikond moodustavad koos kinnise riista, millesse pumba abil antakse õhku. See kokkusurutud õhk vastab alati veesügavusele, kus tuukur viib. Tuukur lastakse põhja n.-nim. signaalotsa abil. Äratöötanud õhu laseb tuukur välja läbi erilise, kübaras oleva ventiili. Kübarasse on ka mahutatud mikrofon ja telefon.

Niisuguse tuukruaparaadiga võib töötada kuni 70 meetrini (meie mereväe tuukrud (pilt 7) on käinud 72 meetri sügavusel). Tuukru allalaskmine peab sündima võimalikult kiiresti, ülestõstmine — aeglaselt, sügavusastmete kaupa, teatud reeglite järgi. Nii näiteks 72 meetrile läheb tuukur 3 minutiga; viibides seal 15–20 minutit, peab toimima ülestõstmist sellest veesügavusest, et mitte kahju teha ta tervisele, mitte vähem kui 1 tund 50 minutit. Nii nõuavad tervishoiu tingimused; muidu kiirel ülestõstmisel suurest sügavusest saab tuukur paratamatult laamituse.

Kirjeldatud tuukruaparaatidel on aga see puudus, et tuukur on seotud pumba ja voolikuga. See pahe on kõrvaldatud uues, 1912. a. Drägeri poolt leiutatud aparaadis. Väliselt sarnaneb see aparaat eelmisele (pilt 8) ja koosneb kübarast, särgist, kingadest ja rinnaraskusest. Puudub ainult õhuvoolik ja seljaraskus, millede asemel tuukur kannab kaht teraspudelit, mis sisaldavad hapnikku, kokkusurutud õhku ja kaalipadrunit, kus puhastub väljahingatud õhk. Kirjeldatud aparaadiga võib sukelduda kuni 100 meetrini.

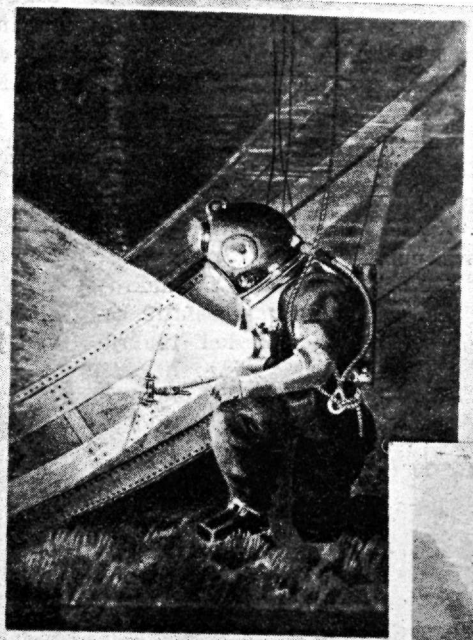
Suuremaisse sügavustesse laskuda pehmes tuukrusärgis on võimatu, seepärast võetakse siin tarvitusele teine, n.-nim. „kõvasärgi“ printsiip, mis tuukrut täiesti kaitseb vee surve eest ja võimaldab talle hingamise normaalse õhusurve all. Sellist süsteemi aparaate on tekkinud uuemal ajal palju; üks selliseist on Galli aparaat. Pilt

Pilt 13. Tuukrutööd laeva propelleri juures.

hoidsid suus, ja sel viisil tungisid vee all vaenlasele kallale. 1609. a. projekteeris Lorini tuukruaparaadi, mis on näidatud pildil 4. 1682. a. leiutas Borelius aparaadi, mida kujutab pilt 5. 1715. a. töötati Lethbridge'i aparaadiga. Kõigil neil aparaatidel töötati atmosfäärilise õhusurve juures, väga madalal vees. Mõte täita tuukru ülikond kokkusurutud õhuga näib olevat sakslaste leiutus. Igatahes tehti aastal 1797 insener Klingerti poolt esimesed sukelduskatsed aparaadiga, mis on näidatud pildil 6, kus surutud õhku anti ülal oleva pumba abil. Sellest arenes aastate jooksul moodne voolik-tuukruaparaat. Selle tähtsaimaks osaks on õhu- ja veekindel kummiriidest ülikond, mis peamiselt koosneb ühest tükist ja omab avausi ainult kaela ja käte jaoks. Suure kaelaavause läbi astub tuukur ülikonda. Avaukse käte jaoks suletakse käterandmeil eriliste kummirõngaste abil, kaelale tuleb esmalt vastest õlatükk, ja selle peale pärast vasest kerakujuline klaasakendega varustatud kübar. Jalul kannab tuukur paksude tinataldadega kingi, mis kaaluvad umbes 25 kilo. Nad on ühes tinaraskustega, mis pannakse rinnale ja seljale ja millised kaaluvad samuti 25 kilo, ülesujumisjõu tasakaalustamiseks. Need tinaraskused — kuigi see kõlab imelikult — kergenda-

Pilt 12. Tuukrusaan.

Pilt 14. Raulõikamine vee all tuleleegi abil.

9 kujutab ta välimust, pilt 10 — ta ehitust. Kere on tehtud erilisest kõvast terasest ja

Pilt 15. Kivipuurimine pneumaatiliste tööriistadega.

**SUURIM EESTLASTE
VALMISRIIETE ÄRI**

K.=M. «LYON»

**TALLINN,
HARJU 39**

(KULD LÕVI VASTAS) TELEF. 444-84

Soovitame rikkalikust valikust naiste ja meeste üliriideid. Oma rätsepatöökoja saadused. Tellimiste vastuvõimine era- ja vormiriiete peale. Pidaäge meeles — ainuke suurim eestlaste valmisriiete äri «LYON»

Austusega

R. BORMANN & A. KUUL

duralumiiniumist ja kaalub 400 kilo, vees aga umbes 35—40 kilo, mistõttu tuukrule võimaldub liikuvus ja tegevus. Selle aparaadiga on töötatud 160 meetri sügavusel tundide kaupa heade tagajärgedega. Käte ja jalgade osad on varustatud kuulliigenditega, mis võimaldab kerget liigutusi. „Käteks“ on tangid (c), mis seatavad seespoolt. (K) on telefonikaabel; ventiil (L) võimaldab tuukrule täita harilikult vett sisaldavat ballastsisterni (w) kokkusurutud õhuga pudeleist (s). Seetõttu saab aparaat ujuvuse, kui tuukur ise tahaks tulla veepinnale. Harilikult aga tõstetakse ta üles; selleks on tõstevaier (A). Hingamine sünnib õhu-hapniku segu abil läbi maski. (Ti) on sügavuse manomeeter, (Th) — termomeeter; (E) on elektrilamp mõõduriistade valgustamiseks ja saab voolu patareilt (B). Et suures sügavuses on absoluutne pimedus ka päikesepaistel, siis töötab tuukur ülalt alla lastava, erilise ehitusega helgiheitja valgusel, mis hästi valgustab vett 4,5 m ulatusel. Tarvilise orienteerumise võimaldavad kolm, umbes 7,5 mm paksu klaasakent (F). Kompass suuna kindlakstegemiseks ei puudu samuti.

Veel täiuslikum sügava vee aparaat, mis oma ehituselt on aga kohane ainult teaduslikeks uurimusteks, ehitati hiljuti dr. Hartmanni poolt. Sukeldussügavuse suhtes jätab see aparaat kõik senised varju, sest et leidur oletab sellega võida sukelduda üle 3000 meetri sügavusse. Väliselt kujutab aparaat, nagu näitab pilt 11, igalt poolt kinnist, kolm meetrit pikkuses ja läbimõõdus terassilindrit, milles on ruumi 2 isiku jaoks. Ise aparaat liikuda merepõhjas ei saa, vaid teda peab veetama laevaga. Seespoolt on silinder varustatud telefoniga, hapnikupudelitega, õhupuhastajaga ja tarviliste mõõduriistadega. Mõlemad vaatlejad istuvad üksteise peal. Paksud aknad võimaldavad merepõhja vaatlemise. Teised aknad võimaldavad ümbruskonna valgustamise tugevate helgiheitjatega ja allvee ülesvõtteid erilise fotokaameraga. Terassilinder olevat proovitud välissurvega 500 atmosfääri; et 10 meetrit veesammast vastab ühele atmosfäärile, võiks teoreetiliselt sukelduda selle aparaadiga 5000 meetri sügavusse.

*

Läinud aasta märtsikuus laeti New-Yorgis kuuskümmend kasti kulda aurikule „Roma“ Itaaliasse vii-

miseks. Laadimise juures libises üks kast vette. Koht, kuhu see kukkus, märgiti täpselt boiga. Sellest hoolimata tuli kahel tuukrul otsida mitu päeva, enne kui kast jälle leiti.

See väike märkus selgitab meile uue raskuse, mis tekib hukkunud laeva laadungi päästmisel. Tuukru töö algab alati sellega, et täpselt tehakse kindlaks vraki asend. Kuid enne, kui see on võimalik, peab muidugi vrakk leitama. See aga pole nii kerge ülesanne nagu ehk näib esimesest pilgust, isegi siis, kui hukkunud laeva asukoht on enam-vähem teada. Tuukur võib ju ringi vaadata? Muidugi näeb tuukur isegi klaari vee ja heleda päikesepaiste juures vees kõige rohkem mõned vähesed meetrid, ja väga tugevad helgiheitjad valgustavad vett samuti kaunis piiratud ulatuses. Seetõttu peavad tuukrud sageli otsima väga kaua, kuni nad leiavad vraki, ja võib juhtuda, et nad mööduvad sellest 10—20 m kauguses, ilma et seda näeksid.

Et võimaldada tuukrule merepõhja vaatlemist kaugemas ulatuses, on leiutatud mõned aastad tagasi „tuukru saan“. Pilt 12 näitab selle uuema mudeli. Kaks paralleelset roobast, mis keeratud ülespoole, kannavad väikest istekohta tuukru jaoks. Istme taga on kumer seljatagune, mis kaitseb tuukrut vastuvoolava veesurve eest, kui saani veetakse mootorpaadist. Tuukru ees asetseb tugev helgiheitja, mis saab voolu ülalt, mootorpaadilt. See on kõik. Praktika näitab, et isegi suured takistused ja põrked kivide vastu sõidul vee all pole sugugi kardetavad ja on vähe tunduvad vee suure inertsuse tõttu.

Peale tuukrusaani kasutatakse merepõhja „otsimistöödeks“ veel palju teisi viise. Üks, kaunis lihtne, huvitav otsimisviis seisab selles, et tuukrulaev veab kiirel sõidul enda taga merepõhjas rasket ketti, mis koosneb kanepkõie abil üksteisega seotud osist: ühest raud- ja ühest vask-ketitükist. Raudkett moodustab lõpposa, siis tuleb kanepkõie, vask-kett, ja lõpuks pikk, tugev vask-kõie, mil aurik veabki otsimisketti. Vask- ja raudkett moodustavad, niipea kui nad teineteisega juhtivalt ühinevad, merevees galvaanilise elemendi, mille jõud on küllaldane, et panna töötama elektromagneetilise releee tuukrulaeval. Kogu seadis töötab järgmiselt: niikaua kui mõlemad ketid lebavad merepõhjas või vees, ei teki mingit voolu. Niipea aga,

kui ketid satuvad hukkunud laevale, ühinevad nad elektriliselt, tekib vool ja relee kannab selle elektrikellale. Selle seadisega on Ühisriikides paljudel kordadel leitud uppunud allveelaevu. Puulaevade otsimiseks see seadeldus ei kõlba.

Et tuukrule ta raske töö juures merepõhjas abiks on kõiksugu moodsaid tehnilisi abinõusid, on endastmõistetav. Ta töötab elektrilampide (pilt 13) ja helgiheitjate valguse juures, ta kasutab rauast laevaseinte läbilõikamiseks hapnikuaparaati, mille leek põleb ka vee sees (pilt 14), ja kaljude ning teiste takistuste eemaldamiseks ta kasutab peale lõhkeainete kokkusuritud õhu tööriistu (pilt 15).

Lõpuks mainime veel, et tuukrul tuleb vahest vee all läbi elada nii mõnigi üllatav juhtum. Sellel teemil on palju jutustusi, millised enamalt jaolt kuuluvad luuleilma. Toome siin paar juhtumit, millede faktiline olemasolu omal ajal kontrolliti ja kindlaks tehti.

Tuukru suurim veealune vaenlane on — oktopus, mis kujutab enesest suuremõdulist looma, kes haarab oma kaitseorgaanidega tuukru niivõrd tugevasti, et ta peab tarvitama peaaegu üliinimlikku jõudu vabanemiseks ta kaisutusest. On mitmed protokollitud juhtumid, kus võitlus oktopuse ja tuukru vahel lõppes ainult siis, kui mõlemad — nii oktopus kui ka tuukur — tõmmati veepinnale ja isegi laeva tekile.

Haikalad harilikult ei puutu tuukrut. Vana laeva „Diego Garcia“ veealuse osa parandamisel tüütas tuukrut haikala, kes tiirles ta ümber mitu päeva järjest. Iga päevaga lähenes ta talle ikka enam ja enam. Tuu-

kur peletas teda õhuventiili avamisega kübaral. See lugu kestis peaaegu nädala ja tüütas tuukru lõpuks. Ta sirutas välja oma palja käe nagu sööda haikalale, ja kui see kallaletungimiseks hakkas keerama seljale, lõi tuukur teda mitu korda noaga, tõmbas kinni silmuse ta keha ümber, ja haikala hiivati veepinnale.

Paar aastat tagasi, tuukrutöödel vana lainetemurdja kiviseina juures, vaatas korraga müüriavausest välja mingisugune pikergune loomapea. Järgnev uurimine näitas, et selleks loomaks osutus hiiglasuur mereangerjas, mis võis välja pista avausest seinas ainult oma pea. See angerjas võeti pärast välja ja ta osutus väga raskeks, pikkuses üle kahe ja poole meetri. Kui selline angerjas haarab inimest käest või jalast, siis on ainuke asi, mida võib teha — lüüa talle noaga pähe, kuid ka siis tuleb vist lahti kangutada ta lõuad mõne tööriistaga.

Tuukruasjanduse praktikas ei puudu vahest ka koomiline element. Autoril tuli viibida suvel 1913 Kroonlinnas tuukrute kooli laeval „Aafrika“. Ühel päeval külastasid laeva daamid. Kooliülem otsustas demonstreerida oma tuukrute võimeid: viskas vette hõbeteelusika ja käskis alla lasta tuukru selle ülesotsimiseks. Et Kroonlinna sadamas aga muda põhjas ulatus rinnuni ja kooliülemal ette oli teada, et teelusikat võimatu on leida, käskis ta tuukrule salaja anda kaasa teise teelusika, millega ta mõne aja pärast kui leitud esemega pidi üles tulema. Üllatus oli aga suur ja lõbu laialt, kui tuukur üles tuli ja merepõhjust ühe visatud hõbeteelusika asemel tõi päevavalgele — kaks.

Riigi-, linna-, seltskonna- ja eraasutustele

on meie kaupade odava sisseostu
tõttu ka kõige kasulikum ostukoht

E e s t i s.

Meie suurlaost soovitame kõiki tarvisminevaid **kontoritarbeid, kirjutusmaterjaale, kontoraamatuid j. n. e.** Raamatukogudele **eesti kirjandust ja rakendusmaterjaale.**

K.-ü. „Rahvaülikooli“

kauplused Tallinnas,

Harju t. 48, oma majas,
tel. 444-39, 444-37.

Jaani t. 6, panga majas,
tel. 446-67, 446-66.

Puusärgiäri ja matusetalitus

A. M E L D O R F

Tallinn.

Tel. (2)34-99. V. Tartu mnt. 1. Tel. (2)34-99.

Müügil alatiselt:

p u u s ä r k e
(puust ja metallist),
riste, pärgi, haua-
aedu, hauakaste jne.

Ilustamine kõikide soovide kohaselt.
Antakse juhatusi. Vanimaid koogemusi oma alal.

Alatine side välismaa matusetalitusbüroodega.

Surnute saatmise korraldus kõikides riikides.

Kõuepõlvi Belgia ümber maailmasõja eel

Kas Saksamaa hukkus Belgia kari otsa?

Valt. Horn

Saksamaad ähvardanud majanduslik katastroof on sedakorda küll möödunud, kuid seisukord majanduselus on üldiselt kõikuv ja väljavaated ähmased. Sakslased ise aga murravad kõvasti piike ja otsivad hoolega kriisi põhjusi. Ja tulemus: süüdi olevat eeskätt Versailles' rahulepingu koormavad reparatsioonimaksud.

Kõige selle tagajärjel on alustatud Saksamaal laialist propagandat, mille loosungiks on: „Versailles' leping muutmisele (isegi tühistamisele!)!“ Ajakirjandus, eriti parempoolne, kubiseb Versailles' vastaseist juhtkirjust, kirikuis poetatakse jutluste vahele ja lõppu härdaid palveid ja koolides istutatakse juba varakult vastuvõtlikesse noortesse protestipärmi. Laiale massile aga levitatakse arvukaid brošüüre — „reparatsiooniaabitsaid“, tulvil lööksõnu ja võitluse meeleolu.

Ei nähta aga, et see on sõja paratamatu tagajärg. Milleks siis sõda üldse peetakse? Et võimalikult nõrgendada vastast. Võidu puhul oleksid sakslased toimunud prantslaste ja inglasega samuti. Seda dokumenteerivad saksa poliitikute ja eriti ahnete suurtöösturite nõuded sõja ajal — siis, kui veel kaljukindlalt usuti võidusse.

Versailles' rahulepingu § 231 paneb sõjakulud Saksamaa kanda mitte seepärast, et Saksamaa sõja kaotanud, vaid eeskätt seepärast, et Saksamaa, resp. keskriigid on süüdi sõja tekkimises.

Muidugi on selline vaade ajalooteaduslikust lähtekohast ühekülgne: 24-st sõdivast riigist tunnistavad võitjad riigid süüdi 4 võidetud riiki. Sõjasüü küsimusel on rohkem päid kui hüdral. Kindel on siiski niipalju, seda möönavad nüüd sakslased isegi, samuti autoriteetseimad maailmasõja uurijad, et üheks mõjuvaimaks põhjuseks, miks sakslaste laev jooksis kari otsa, oli saksa kindralstaabi lühinägeline ja omavoliline võimutsev poliitika, mille otsekoheseks tagajärjeks oli Belgia neutraliteedi rikkumine Saksamaa poolt. See saatuslik samm omakord mõjutas Inglismaa j. t. riikide asumist saksavastasesse leeri, vähendades tublisti Saksamaa võiduvõimalusi ja mõjudes ka demoraliseerivalt.

Aga veel valusamini andis see end tunda rahulepingu sõlmimisel, röövides sakslasilt igasugused välja-vaated vähegi rahuldavaks kokkuleppeks, kuna nad Belgia neutraliteedi rikkumisega olid mänginud käest kõik tähtsamad trumbid enese õigustamiseks. Belgia kujunes sakslasile sõjasüü küsimuses Achillese kannaks.

Nüüd, millal sõjaaegsed arhiivid ka avalikkusele on saanud kättesaadavaks, võimaldub pilku heita küsimuse telgitagusesse.

Belgia põhiseaduses leidub järgmine §: „Belgia moodustab endast kõikide aegade suhtes neutraalse riigi. Viis võimu (Inglismaa, Austria, Venemaa, Saksamaa ja Prantsusmaa) garanteerivad seda neutraliteeti, selle kestvust ja puutumatus.“ (Minu harvend. V. H.) Otse ajaloo irooniana tundub, et just Saksamaa oli selle idee algataja. Ja kui kevadel 1913. a. keegi sotsialistlik rahvasaadik avaldas arvamist riigipäeval, et Belgia laialistes kihtides vaadatakse üpris murelikult Saksa-Prantsuse vastoludele ja võimalikule sõjale, kuna karta on Saksamaa poolt Belgia erapooletuse rikkumist, vastas tookordne saksa välisminister von Jagov: „Belgia erapooletus on määratud kindlaks rahvusvahelistes lepinguis ja Saksamaa on otsustanud sellest kinni pidada.“

Ja ometi murdis ta peatselt oma lubaduse. Ööl vastu 4. augusti 1914. a. marssisid saksa väed kõigile Belgia protestidele vaatamata üle Belgia piiri. Huvitav on ära märkida, kuidas seda sammu õigustati sakslaste poolt. Nimelt põhjendas tookordne saksa riigikantsler Bethman-Hollweg 4. aug. 1914. a. seda järgmiselt:

„Olime sunnitud säärasele teguviisile Luxemburgi ja Belgia valitsuste õigustatud protestidele vaatamata. Seda ülekohut — ma ütlen avalikult — seda ülekohut püüame hüvitada, niipea kui me oleme saavutanud oma sõjalise eesmärgi. Kes asus nii ohtlikus seisukorras nagu meie ja võitleb oma olulisima pärast, see peab mõtlema vaid sellele, kuidas end läbi raiuda.“ (Sõrend. minult. V. H.)

Selline püüd õigustada ja leevendada oma teguviisi tekitas aga sakslaste laialdast pahameelt. Pealegi kahtlustasid sakslased belglasi sõjalise salalepingu sõlmimises Inglismaaga. Sakslaste andmeil olevat sõlminud selle lepingu inglise sõjaväeline atašee Brüsselis Barnadiston ja belgia kindralstaabi ülem Decarne. Neil väliseil mõjutusel muutis riigikantsler oma arvamist, teatades 2. detsembril 1914. a. riigipäeva koosolekul:

„Kuna nüüd Brüsselis leitud ja minu kaudu avalikkuse ette toodud sõjalise kokkuleppe aktide kaudu on selgunud, millisel määral Belgia on rikkunud oma neutraalsust Inglismaaga, siis peaks nüüdsest peale olema selge kogu maailmale: kui meie väeosad ööl vastu 4. augusti astusid üle Belgia piiri, siis viibisid nad riigi pinnal, milline oma neutraalsusele juba ammu isegi oli murdnud truudust.“

Millega seletada aga seda vastolu, et sama riigikantsler oma 1919. a. avaldatud memuaarides kirjutab: „Belgia neutraliteedivastased lepingud polnud meile 4. 8. 1914 teada.“?!

Kuigi nüüd hiljem mõnelt poolt veel ikkagi püütakse õigustada erapooletuse rikkumist, ja eriti noorsoos seadakse arvamist, mida ilmekalt on väljendanud Egon Gottschall oma dissertatsioonis „Prantsusmaa ja neutraalne Belgia“: Belgia valutamise sakslaste poolt olevat õigustatud strateegilise hädavahtena; siiski enamik sakslasi on vastupidises arvamises, nagu seda eriti teravasti väljendab prof. dr. Mendelsohn-Bartholdy: „Sakslaste sissetungimist Belgiasse ei saa vabandada ega leevendada millegagi. See oli sõjaliselt suur viga, nagu see oli poliitiliselt raske eksimus.“ Analoogiliselt talitades oleksid prantslased võinud tungida Lõuna-Saksamaale läbi neutraalse Šveitsi. Olgu siinkohal veel tähelepanu juhitud inglise valitsuse korrektsele käitumisele. Nimelt oli inglise lahingristlejal „Indomitable’il“ ja „Indofatigable’il“ võimalus kinni pidada 3. aug. 1914. a. (seega päev enne inglaste sõjakuulutamist Saksamaale) suurt saksa ristlejat „Goeben’i“, milline pärast Konstantinopoli sakslasile osutas suuri teeneid. Mereminister otsustaski sõjalaevade teate jaatavalt, aga inglise kabinetti suhtus kavatsusele eitavalt, põhjendades oma sammu seega, et Inglismaal tuleb vältida enne ultimaatumit tähtaja möödumist igasugust sõjalist tegevust, et mitte mustata ja hädaohtu saata Inglismaa nime üheainsa laeva pärast. Milline vahe ka inglaste ja jaapanlaste vahel: viimased tungisid teatavasti ööl vastu 9. veebr. 1904. a. Port-Arthuris vene sõjalaevastikule ootamatult kallale, kuigi nad ametlikult sõda veel polnud kuulutanud.

Samuti ei pea paika ka sakslaste tõenduste käik, millega õigustati invasiooni Belgiasse seega, nagu oleks Belgia ise murdnud neutraalsust sõjaliste kokkulepete sõlmimisega Inglismaa ja Prantsusmaaga. Need jutud on liig otsitud iseloomuga. Veel 25. jaan. 1912 informeerib Prantsuse sõjaväeline atašee Brüsselis, Duruy, oma sõjaministri kohta Belgia kindralstaabi ülema Jungbluthiga järgmiselt:

„Kui praegu Belgias valitsusetüüri seisval parteil tuleks valida Prantsusmaa või Saksamaa vahel, ei tea, kas valik langeb meie kasuks? See pole kaugeltki kindel ja isegi vähe tõenäoline.“

Kindral (pärasine marssal) Joffre avaldas sõjanõukogus 21. veebr. 1912. a. küll arvamist, „et välja vaated võiduks oleksid tublisti paremad, kui prantsuse armeel oleks vabadus oma offensiivi kanda üle ka Belgia territooriumile.“ Aga Poincaré vastas kategooriliselt, et säärase talitusviisi leiaks vastuseismist mitte ainult kogu Euroopas, vaid kindlasti ka Belgia enese poolt.

Ülaltoodust peaks olema selge, et Prantsuse ja Belgia ei moodustanud mingit „ühist väerinda“ Saksamaa vastu. Seda tõendavad ka mitmed teised tuntud riigimehed ja sõjaväejuhid. Küll aga oli säärase kokkulepe olemas Prantsusmaa ja Inglismaa vahel, mille põh-

juseks oli just kartus Saksamaa teguviisi pärast Belgia suhtes. See kartus osutus õigeks.

Agas leidub ka sakslasi, kes siiski kangekaelselt tahavad tõestada Saksamaa süütust sel alal. Ja kui nad ei saa õigustada end sisemiselt, siis vähemalt otsivad väliseid põhjusi oma süütuse tõenduseks. Nii väidab saksa arhiivinõunik oberleitnant Förster oma uurimuses „Prantsuse operatsioonikava ja Luxemburgi ning Belgia neutraliteedi rikkumine“, et Saksamaa olevat küll rikkunud Belgia neutraliteeti, aga Prantsusmaa olevat seda rikkunud siiski enne Saksamaad. F. põhjendab oma väidet järgmiselt: Prantsusmaa mobilisatsioonikava nr. 17 nägi ette prantsuse põhjapoolsemale V armeele kindr. Lanrezac’i juhtimisel järgmised pealetungipunktid: Luxemburg, Didenhofen (Saksamaal). Selle plaani juure kuulus aga üks variant selleks juhuks, kui Saksamaa peaks tungima läbi Belgia Prantsusmaa kallale. Selle variandi põhjal oleks ka V armee muutnud oma esialgset liikumissuunda (Luxemburg, Didenhofen) ja asunud vastupealetungile Belgia pinnale. Selle variandi kuulutati Joffre 2. augustil kell 19.30 maksvaks. Förster osutab nüüd triumfeerides sellele faktile, et prantslaste sissetungimine Belgiasse olevat sündinud varem kui Belgia valitsusele anti üle Saksa valitsuse teadaanne Belgiast läbiminekuga. Seejuures ei näe aga F. metsa pöösaste taga: Joffre’il ei tarvitsenud põrmugi oodata Belgia valitsuse ametlikku teadaannet, pealegi kui tal oli erateadete-teenistus. Viivitamine oleks ainult soodustanud sakslaste edasitungimist ja pidurdanud prantslaste vastuataaki. Sisuliselt see asja ei muuda.

Pealegi õigustab Joffre’i teguviisi Inglise valitsuse järelepeärimine 31. juulil Prantsus- ja Saksamaalt, kas nimetatud riigid on nõus tunnustama Belgia puutumatus. Prantsuse saadik vastas 1. augustil:

„Olen volitatud seletama oma valitsuse nimel, et Prantsusmaa on otsustanud kinni pidada Belgia sõltumatuses igasuguse rahvusvahelise konflikti puhul. Kui seda põhimõtet aga rikutakse mõne teise riigi poolt, jätab Prantsuse valitsus endale vabad käed tegutsemiseks, et kindlustada oma julgeolekut.“ (Minu harvend. V. H.)

Saksa välisministri von Jagovi vastus oli aga puiklev: ta nõudvat veel juhtnõore keisrilt ja kantslerilt, siiski kahtlevat ta, kas vastust üldse on võimalik anda Inglismaale, kuna Saksamaa ei või avaldada sel teel oma sõjaplaani. Igatahes selge selletagi.

Kel aga veel siiski on säilinud kahtlust Belgia süütuse kohta, sest diplomaatiale, ja eriti maailmasõja eel levinud saladiplomaatiale, tuleb õigusega suhtuda teatud ettevaatusega, seda võib veenda kõige paremini seisukorra kirjeldamisega frondil. Piisab ainsastki pilgust sõjakaardile, et jõuda selgusele, kuivõrd kesken damatu ja killustatud oli belglaste ja prantslaste sõjategevus sakslaste vastu. Siin polnud jälgegi mingist koostööst. Selle tagajärjel ähvardas Prantsuse V armee isegi Tannebergi saatus (Tannebergi lahingus piirati sakslaste poolt sisse kogu Vene II armee). Mida rohkem Saksa I armee tungis lääne poole — mere suunas, seega ähvardades ümber haarata prantslaste V ar-

meed, seda tungivamalt kästi Pr. vägede juhatuse poolt V armeed liikuda lääne poole — ikka enam sakslaste võrku. Pärast ägedat konflikti vägede juhatusega otsustas kindral Lanrezac 25. aug. viimisel silmapilgul siiski tõmbuda tagasi ja päästis oma armee kindlast hävingust. Tasuks aga vallandati ta armeejuhi kohalt — omavolilise tegevuse pärast.

Mida on tahetud tõestada seega? Kui prantslaste ja belglaste vahel oleks sõlmitud mingi sõjaline lepe, siis oleksid loomulikud olnud ühised operatsioonid sakslaste vastu. Käesoleval juhul on vähikulegi selge, et Belgia väeosad oleksid pidanud ühinema kindr. Lanrezac'i armee vasaku tiivaga, et mitte seda lahtiseks jätta ja sakslasile võimalust anda ümberhaaramiseks. Seda aga ei sündinud. Belgia väeosad seisid killustatuina Lüttichi, Namuri ja Antwerpeni kindluste ümber. Ja kindr. L. armee pääsis tänu vaid oma juhi kiirele ja iseseisvale otsustusvõimele ja tegutsemisele.

*

Et saada aga objektiivset ülevaadet sündmuste kohta Belgia ümber maailmasõja eel, selleks tuleb küsimust valgustada ka poliitilisest lähtekohast. Siit ilmneb, kui võimetu ja kindralstaabi löa otsas veetav oli Saksa välispoliitika tol korral.

Belgia erapooletuse rikkumine oli teadlikult ette nähtud kõigis Saksamaa sõjaplaanides. Esimesena võttis selle kavva Saksa sõjaplaani rajaja kindralstaabi ülem krahv Schlieffen juba 1898/99. aastal. Hiljem, sõjaplaanide parandamisel, jäi see punkt alati kavva. Kõik see sündis kindralstaabi enese algatusel ja teostusel. Poliitikuil polnud ses küsimuses sõnaõigustki. See on seletatav seega, et Saksa kindralstaap oli kasvanud pärast võidukat Prantsuse-Saksa sõda pea võrra kõrgemale valitsusest ja ignoreeris sageli viimase arvamisi.

Et Belgiagi küsimuses poliitikute ja kindralstaabi vahel ei valitsenud täielist üksmeelt, sellest räägib ka Bethmann-Hollweg oma mälestuste kogus järgmiselt:

„Sõjaplaani koostamisel ei olnud valitsusel sõna kaasa rääkida. Samuti muudatuste juures, mida Schlieffeni plaanis teostati aegajalt. Üldse ei peetud kogu minu ametisoleku ajal ainustki ühist nõupidamist, kus poliitika ja sõjaväe juhatuse oleksid töötanud koos.“ (II köide lhk. 7.)

Raamatuid ja ajakirju

leiate suures valikus

T. WASSERMANN'i

raamatukaupluses

Tallinn, Pikk 7. Kõnetr. 433-48.

Nõudke prospekte ja katalooge maksuta.

Ja edasi: „Läänerinde edukaks tegutsemiseks oli sõjalistes huvides tarviline Belgia vallutamine. Siin põrksid aga poliitilised ja sõjalised huvid teravalt vastamisi. Et seega Belgiale tehakse ülekohut, oli selge nagu peo peal, samuti võis aimata selle teo üldispoliitilisi tagajärgi. Kindr. v. Moltke, kes 1906. a. saadik juhtis Saksa kindralstaapi, ei arvestanud seda põrmugi, eelistades ainuõigeks sõjalist põhjendust. Ma pidin oma vaated kohandama tema vaateile.“ (Minu sõrend. V. H.; lhk. 167 — I köide.)

Sama selgub ka riigisekretäri von Jagovi kirjutusest Preisi aastaraamatus 1928. a., lhk. 6:

„1913. a. jaanuari lõpul või veebrari alul, varsti pärast minu ametisse astumist, oli mul kõnelus kindr. v. Moltkega, kusjuures ma, puudutades üldist poliitilist seisukorda, ta tähelepanu juhtisin asjaolule, et kindralstaabi sõjaplaani teostamine, mis nägi ette kallaletungi Prantsusmaale Belgia kaudu, ähvardab tuua Inglismaad meie vastu sõtta. Tegin seepärast ettepaneku muuta Saksa operatsiooniplaani vastavalt. See algatus ei leidnud sõjalistes ringkondades mingit tõsisemat tähelepanu ega saavutanud mingeid tagajärgi.“

Huvitava vahemärkusena olgu tähendatud, et krahv Schlieffeni esialgne sõjaplaan ei sisaldanud otsekohe Belgia vallutamist ja kallaletungi Lüttichi kindlusele. Oli kavatsus vaid koondada sõja puhkemisel Belgia piirile suuri väeüksusi, millised oleksid liikunud piki Belgia piiri. Sellega taheti närveerida prantslasi ja

Kullasepa, kella

Oma töökojad.

ja
kristallasjade äri

TH. GRÜHN & Ko.

Harju 28, Tallinn. Tel. 436-03.

ERNST ARING

Raud- ja teraskaubad,
ehitus- ja

Tallinn, Vana Viru tän. 8/10, tel. (2)24-35.

tööstustarbed.

Raamatuid igal teaduse alal, eriti
välismaa kirjandust,
saksa, vene, inglise ja prantsuse keeles
soovifab suures valikus

Kluge & Ströhm'i
raamatukauplus

Tallinn, Pikk t. 9, kõnefr. 429-46.

Tellimised, järelepärimised täidetakse
viibimata.

Nimekirjad hinnata.

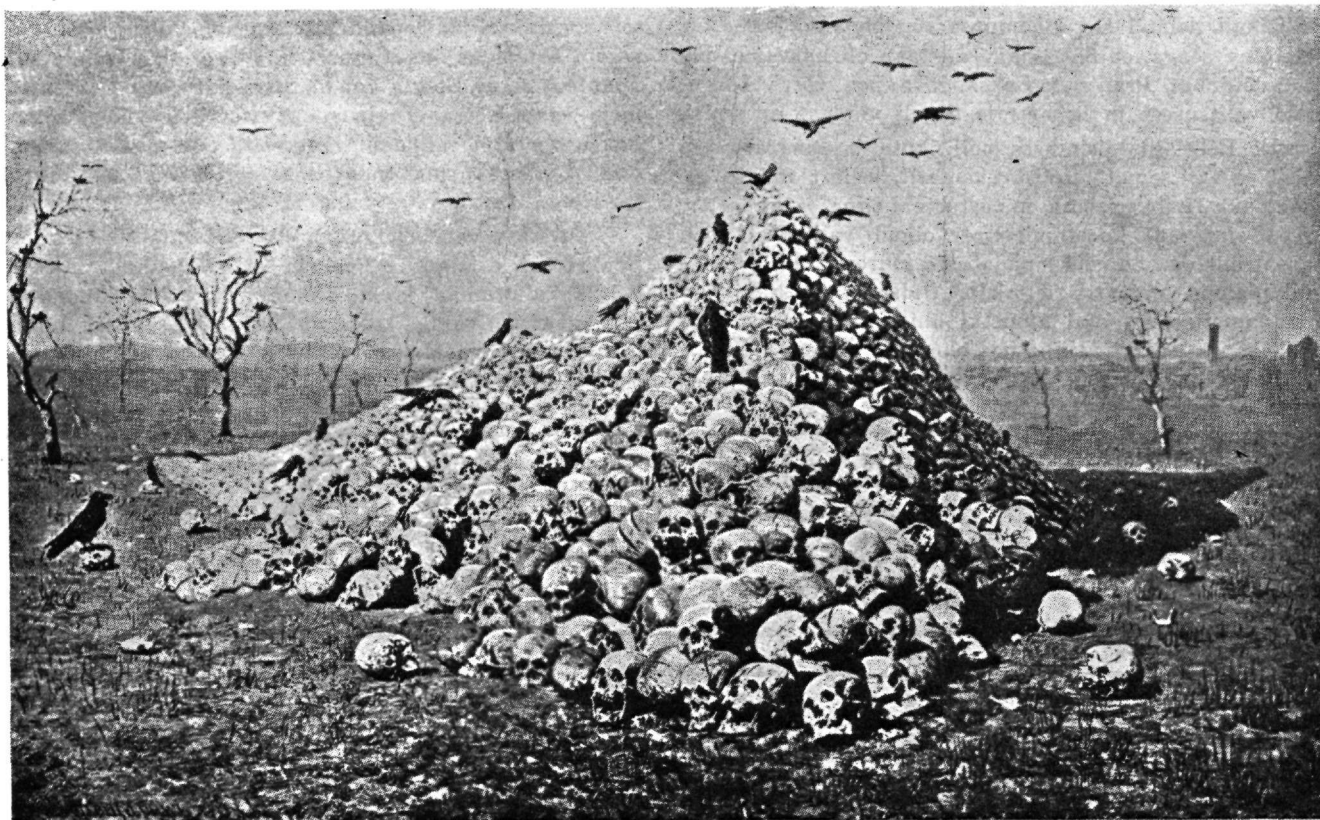
provotseerida neid esimestena tungima üle Belgia piiri. Sellega oleksid prantslased osutunud patuoinaiks.

Millegi pärast ei pooldanud säärast projekti aga kindral Ludendorff, tookordne kindralstaabi operatiiv- osakonna ülem. Tema kava nägi ette Belgia vallutamise 25.000 mehega ööl pärast 4-dat mobilisatsiooni- päeva. Et seda kava teostada, pidi Saksamaa ruttama sõja kuulutamise Prantsusmaale, mis sündiski 3. augustil. Ja nagu võis arvata, järgnes sellele Inglismaalt vastusõjakuulutamine seejärel, kui sir Edward Grey oli pidanud oma tähtsa kõne alamkojas.

Jääb üle küsimus, kuidas oleksid pidanud siis sakslased toimima, kui neil käed Belgia suhtes olid seotud lepinguga, aga Prantsuse enese piir oli otse ülikindlustatud ja hermeetiline. Küsimuse üle on avaldatud mitmesuguseid arvamisi. Dr. Franz Bauer jõuab tulemuselt, et sakslased oleksid pidanud jääma äraootavale seisukohale. Seega just vastand Saksa kindralstaabi agressiivsele plaanidele. Pealegi pakkus prantslaste peale- tung kahes sihis — lõunas ja põhjas — sakslasile hea võimaluse suunata oma vastulööök enne ühe tiiva hävitamiseks, et siis astuda teise tiiva vastu. — Aga tagantjärele on kõik targad. Enne maailmasõda ei tahtud sellest kuuldagi, taheti demonstreerida kogu maailmale oma raudset rusikat.

Saksamaale oleks kasulik, kui ta tunnistaks end süüdi Belgia suhtes. Seega tõstaks ta ainult usaldust ja lugupidamist enese vastu ja looks soodsamaid eeldusi koostööks teiste riikidega. Sõjavõlgade reguleerimiseks, mille poole Saksamaa näib tüürivat, on vaja aga just vastastikust usaldust ning usku rahuks. Samuti võib desarmeerimise konverentsil olla tagajärgi vaid samadel eeldustel.

Ja siis ehk vaibuks ka veel ikka meeli pinevil hoi- dev küsimus: kes oli süüdi ses masendavas tapluses? Kattuksid sambla ja unarusega sõjavaremed, ja vihm ja lumi, tuul ja päike tasandaksid granaatide augud ja langenud tundmatute sõdurite kääpad. Lõplikult.

V. V. Vereščagini Sõja apoteos.

ÜLDINE KRIIS

JA RAHAKURSI LANGUSED

Dipl. oec. H. NIELÄNDER

Majanduselus vahelduvad õitseajad kriisidega nagu tõus ja mõõn. Juba vanas testamendis loeme ühenduses Joosepi seiklustega tähendusrikkast unest seitsmest kidurast ja seitsmest rammusast lehmast, mis pidi tähendama, et seitsmele rammusale aastale järgnes seitse nälja-aastat. Egiptuses ei olnud järelikult millegi muuga tegemist kui majanduskriisiga kõige teravamal kujul; millest tekkis kriis, kas ikaldusest või mõnel teisel põhjusel, on sisuliselt tähtsusetu.

Ka pärastised ajad olid rikkad majanduse kriisidest. Kui Peeter Suur kord külastas Tallinna, ei olnud võimsail raehärradel pakkuda tsaarile muud toitu kui kühvetatud silke, sest valitses terav majanduslik surutus; rahvas oli muutunud niivõrd vaeseks, et isegi rikkastel puudusid seesugused ained, nagu liha ja või.

Kuna vanasti majanduslikud surutused kandsid enam-vähem kohalikku laadi, on tänapäeva majanduselus surutused palju laialdasemad, ja, võib öelda, isegi veel palju hädahohtlikumad. See oleneb üksikute riikide ja isegi kontinentide tihedast majanduslikust siduvusest üksteisega, mis on võrdne näit. kellavärgile, kus iga rattakese tegevus on tingitud teistest rattakestest. Suur osa esemeist, mida tarvitame igapäevases elus, tuuakse kohale võorastest maadest ja merede tagant; seda võimaldab nõnda nimetatud maailmamajandus.

Et praegusel ajal meie elu on muutunud raskeks, tuleb sellest, et maailmamajandus on jäänud haigeks. Seitsmele rammusale aastale (Ameerika!) on järgnenud nälja-aastad, millede kestvust ei tea ennustada keegi. Elame praegu neis nälja-aastais; kahjuks ei puudu tunnused, et viletsus veelgi süveneb.

Maailmamajandus on ainult võimalik ja tugeneb ainuüksi ühele tegurile, see on krediitmajandusele. See viimane ongi jõud, mis paneb käima kõik kellavärgi rattad. Krediit asendab raha või kulda. Krediidiga võib tuhatkordselt toimida seda, mis on võimalik teha kulla ja teatud juhtumel hõbedaga. Kui kõik olemasolevad kullatagavarad ära jaotada inimestele ja panna neid tegutsema selle kullaga, ilma krediidita, siis jääks soiku majanduslik tegevus, nagu sellest saame aru tänapäeval.

Kuna maailmamajandus ja krediitmajandus on kasvanud kokku nagu Siiami kaksikud, peab paratamatult ühe haigestumine mõjuma hävitavalt ka teisele. Seepärast järgneb majanduslikule kriisile alati krediidi kriis. Rahvaste ja riikide vahel tekib üldine usaldamatus üksteise vastu. Üksteisele antud laenuid öeldakse üles; algavad kullatranspordid ühest riigist teise, kuni viimaks paigutatakse kuld sügavasse peiduurgastesse, kus ta vedeleb kasutult ja täiesti otstarbetult. Kuld on kõrvaldatud liiklusest, millest ta võttis osa krediidi alusena.

Niisuguseks on olukord muutunud ka meie päevil. Rahvad ei usalda enam üksteist. Esimene suurem rahanduslik vapustus sündis suvel Saksamaal. Sealsed poliitilised sündmused tekitasid ärevust, ja laenuandjad hakkasid tagasi nõudma oma kapitale. Iga päev võeti riigipangast kulda välja ja viidi ära. Ka erapankadele öeldi laenu üles. Tagajärjeks oli see, et suuremaid Saksa panku, Danat-Pank, ei jõudnud enam täita oma kohustusi. Rahanduskriis Saksamaal oli oma haripunktil. Suurimate pingutustega ja karmide abinõudega õnnestus seekord veel ära hoida üldist kokkuvarisemist.

Kuid tekkinud ärevus polnud kaugelki raugenud. Kulla omanikud valvasid teraselt olukorda, igal hetkel valmis päästma oma kallist metalli. Juhus selleks oli varsti saabunud. Inglise sõjalaevastikus algasid rahu-tused. Silmapilkselt algas kulla äravoolu Inglise Pangast. Mõne päeva jooksul toimetati ära vagunitel kaupa kulda. Usaldus Inglismaa vastu oli kõigutatud, seepärast katsus igaüks päästa tema päralt olevad väärtused...

Niisuguse usaldamatuse tekkimine Inglismaa suhtes võis töötada eriti halbu tulemusi, kuna inglise majandus oli rohkem kui keegi teine ehitatud üles krediidile. Inglismaa etendas maailma pankuri osa, kes igast kaarest oli tõmmanud kokku kapitale, mahutades neid omakord laenukena teistesse riikidesse, nagu Saksamaale jne., kus nad muuseas olid „kinni külmanud“. Nii oli sattunud ummikusse Inglismaa, kuna kulla äravoolu tõttu ähvardas maksujõuetuse tont.

Inglismaa rahanduse valgustamiseks tuleb märkida, et maailmasõja ajal loobuti kullastandardist, mistõttu leidis aset teatud kusrilangus. Aastat 6—7 tagasi nihutati naelsterling jälle kullapariteedile, mis tähendas inglise riigi võlakoorma suurenemist, kuna paljud neist võlgadest olid tehtud ajal, millal naela kullakurss oli madalam. Kullakursi tõstmisega (deflatsioon) tõsteti sisuliselt ka tööliste palku ja üldist elustandarti. Viimase asjaolu tõttu muutus Inglismaa võistlusvõimetuks maailmaturul, kuna tema poolt valmistatud kaubad oma kõrgete valmistamiskulude tõttu osutusid liig kalleiks.

Selliselt olid tihenened raskused Inglismaa majan-

Sidol parim
puhastusaine
metallile ja klaasile

Valmistaja: A.-S. Sidol-Company, Tallinn.

duses ja rahanduses. Nende vältimiseks võeti tarvitusele loobumine kullastandardist. See tähendab, Inglise Pank ei vahetanud enam pabernaelu ümber sovereign'ide vastu, või teatud arvule naelsterlingeile ei vasta enam teatud kindlaksmääratud kaal puhast kulda. Esimeses järjekorras saavutati seega, et rahamärkide hulka ei olnud tarvis vähendada, kuna varem see hulk oli sõltu- vuses olemasoleva kulla-kattevaraga.

Selle tagajärjel on Inglise valuuta oma kursis lan- genud. Tema eest saab vähem dollareid, franke ja eesti kroone. Naelsterlingeid ei loeta enam kaljukindlaks valuutaks, sest kõik, kes omasid naelu, on ühe rop- suga jäänud vaesemaks kursilanguse summa võrra.

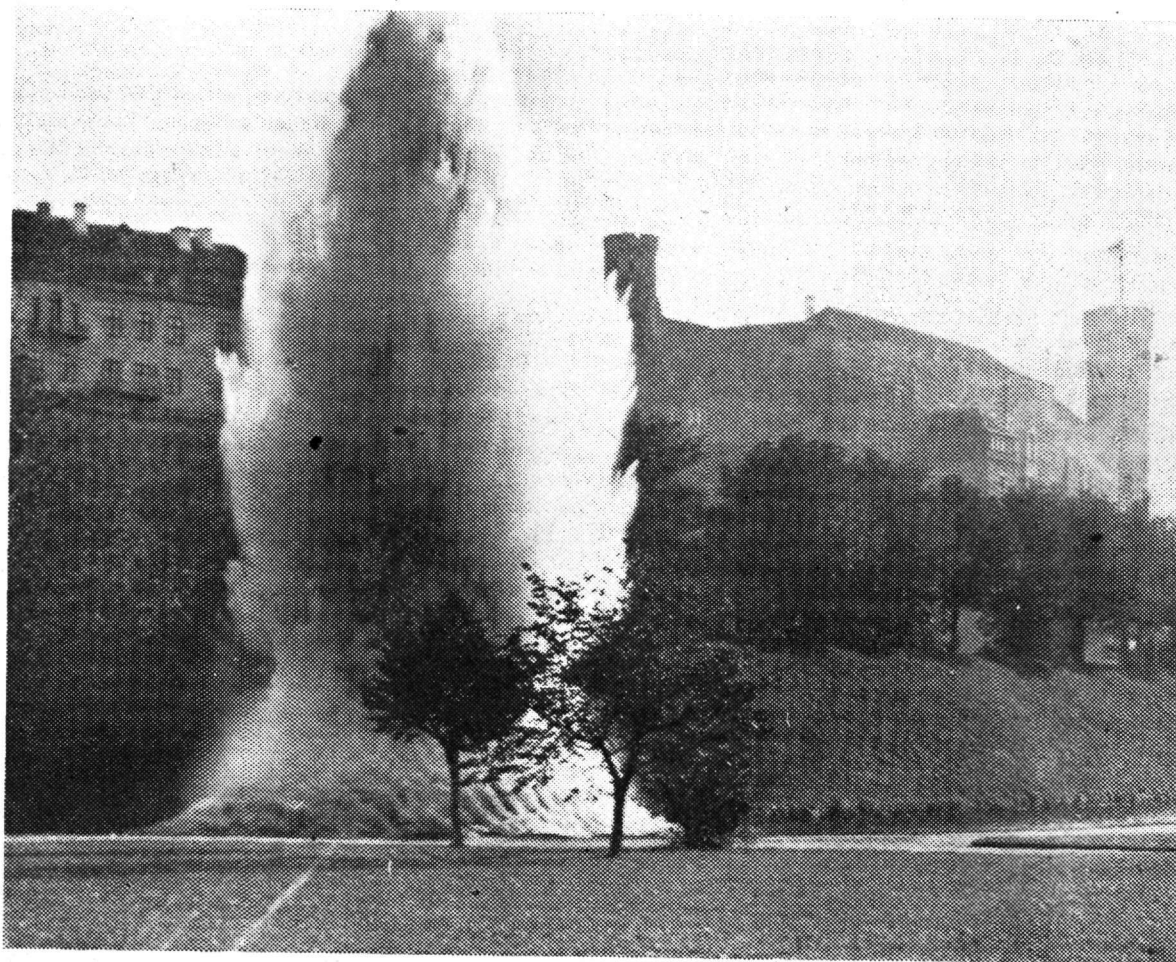
Kui nüüd küsida, mis kasu inglased on saanud kullastandardist loobumisest või mis kasu sellest üldse võiakse saada, siis tuleb seda „kasu“ lugeda ikkagi väga relatiivseks. Ametnikud ja töölised saavad nüüd sisu- liselt vähem palka. Võlakoorem, mis sõlmitud naelster- lingeis, on kursilanguse võrra kahanenud. Kaupu, mis valmistatakse Inglismaa oma tooraineist, võiakse müüa odavamini. Kaubandus ja tööstus elustub, kuid kõik see edu on vaid näiline. Paratamatu hindade tõus, mis kaua endale ei lase oodata, tööliste ja ametnike

möödapääsmatud palgalisa nõudmised, kõik see toob majandusse uusi ja suuri raskusi, õhutades ärevust ja nurinat.

Kursilanguse negatiivsed küljed on otse pörutavad. Kõik hoiusummade või raha omanikud on ühe hoobiga vaesemad kursilanguse summa võrra. Kõik töölised, üldse kõik palgasaajad, saavad oma vaeva eest vähem tasu, kuna kursilangusega käib kaasas hindade tõus, palgad aga esiotsa jäävad endisteks. Nii mõjutavad kursilanguse tulemused eriti vaesemaid kodanikke, rik- kad kannatavad vähem, kuna neil on olemas suuremaid reserve.

Kuna rahakursi langusest saavad kasu väga vähe- sed, kahjukannatajaks aga osutub rahvas oma enami- kus, tuleks valitsustel piinlikult hoolitseda rahakursi stabiliteedi säilitamise eest. Selleks tuleb maksmata panna isegi drakoonilised seadused ja määrused.

Inimesed töötavad ja muretsevad eluaeg, et saa- vutada varanatukest, mis võimaldab ülesaamist musta- dest ja vanaduse päevist. Rahaväärtuse langus hävi- tab lugematu inimestehulga töövilja. Ta hävitab ini- meste töötahte. Seda kaotust ei või keegi enam teha tasa.

Schnelli tiigis lõhkeb kolmekordne Novitzki. Pilt gaasifilmi vāntamiselt

PÕLVA SÜGISMANÖÖVER

10. ja 11. okt. Põlva-Kiidjärve manöövrist võtsid osa meeskonnad Tartu, Tartumaa, Võru ja Petseri malevaist. Kaks esimest moodustasid siniste poole major Soo juhatusel, Võru ja Petseri malevad roheliste poole major Heljuste juhatusel. Kumbki pool tegutses ühe kõvendatud pataljonina rügemendi koosseisus.

Manöövri üldjuhatusse kuulus kol.-lt. Unt, abiks lt. Kase. Poolte vahekohtunikeks olid kol.-lt. Vaher siniste ja major Adamson roheliste juures, nendele abideks ohvitseri kaitseväest ja kogenumaid pealikuid kaitsealiidust.

Üldolukord määras järgmist:

Sinised tegutsesid põhjast, rohelised lõunast. 8. ja 9. okt. peeti ägedaid lahinguid Kooraste-Kanepi-Koiola joonel, mille järele siniste I brigaad suurte kaotustega taganes Krootuse-Himmaste üldjoonele. Siin peatuti 10. okt. keskpäeval, oodates vastsaabuvaid toetusjõude. Sama päeva pärastlõunal jõudiski abi Tartu-Petseri raudteel Vastse-Kuuste ja Kiidjärve jaamadesse ja käsutati öö kattel välja vahetama kannatada saanud osad, et 11. okt. hommikul alata vastupealetungi Võru linna ja Tartu-Petseri raudtee suunas.

Roheliste II brigaad aga, saades 10. okt. luure kaudu teateid siniste abijõudude saabumisest, otsustas peatuda Kioma-Perametsa-Põlva joonel ja panna vastu kaitselahingus seni, kui kohale jõuavad suuremad abiväed, et omakord jatkata katkenud edasitungi põhja suunas.

Manöövri esimene päev kulus poolte koondamiseks tegevusrajooni. Sinised jõudsid 10. okt.

Põlva sügismanöövri operatiivstaap.

1. Kol.-lt. UNT — siniste ja roheliste üldlepitaja ning manöövri inspitsient.
2. Major SOO. 3. Major HELJUSTE. Siniste ja roheliste sõbralikud ülemvaenlased.
4. Kol.-lt. VAHER. 5. Major ADAMSON. Õiguse ja tõe kõrgeimad vaekausid tegutsjate meelepahaks.

keskpäeval Kiidjärve, rohelised Põlva jaama. Samas kontrolliti ja formeeriti lõplikult üksused ja paigutati öhtul tegevusse algpunktidesse. Öö vastu 11. okt. kulus luure- ja valveteenistuseks. Kumbki pool saatis välja luureüksusi vastase asukohade ja jõudude selgitamiseks. Samuti levitati pimeduse katte all vastastikku lendlehti.

Manöövri kaalukaim ja tuliseim osa järgnes 11. okt., millal algas siniste kallaletung roheliste kindlustatud kaitsepositsioonidele, Põlva-Perametsa joonele. Tegevus arenes Kiidjärve-Põlva vahelisel maastikul, mille piirideks ühelt poolt Koorvere-Perametsa, teiselt poolt Kiidjärve-Põlva-Ortuse. Maastik iseenesest on väga vaheldusrikas ja õpetlik kõigi lahingutegevuste mängimiseks. Lahingud kujunesid lõpuks niivõrd tuliseiks, et ei olnud võimalik jälgida isegi manöövri lõpu signaale.

Keskpäeval pärast tegevust koondusid osavõtjad Põlva kõrgustikule, kus kaitsealiidu ülem pikemas kõnes kriipsutas alla pealike ja malevlaste tööd. Manööver lõppis ühislauluga: Eestimaa, su mehemeel...

Õhtu paiku sõitsid meeskonnad eselonide kaupa tagasi oma igapäevaste ülesannete juure.

Osavõtt manöövrist oli täiesti rahuldav, kokku ümmarguselt 2000, kodukaitsjaid üle saja.

Asjast huvitatuid, külalisi ja pealtvaatajaid viibis manöövri rohkesti. Paljude tuntud tegelaste j. t. hulgas viibis mitmeid kaitsealiidu ja kaitseväge juhte, Poola kütide esindaja jne.

Manöövris täitsid pealikud ja malevlased oma kohuseid asjalikult ja arusaamisega.

SALAJANE ÜLESANNE.

Seisime juba teist päeva M. mõisas ja ootasime abi-vägesid. Paar rünnakut Vallimäel ebaõnnestusid. Punased olid seal endid tugevasti kindlustanud ja neil oli tarvitada rohkesti kahureid, kuna meie oma raskerelvade arvuga kuidagi ei saanud kiidelda.

Õhtu saabudes kutsuti mind kolonel Karise ette. Ruttasin kohe härrastemajja, kus oli valgustatud vaid kaks akent. Kolonel ja paar teist ohvitseri uurisid lauale asetatud kaarti. Tervitasin sõjamehelikult ja ootasin käsku. Kolonel laskus väsinult toolile ja vaatles mind hindavalt.

„Te olete pärit Vallimäelt?“

„Just nii, härra kolonel!“

„Teie vanemad omavad talu?“

„Ei. Meil on mootorveski.“

„Ilus. See veski asub kingul, umbes pool kilomeetrit külast, eks ole?“

„Just nii, härra kolonel!“

Kolonel tõusis toolilt ja pani käe mu õlale.

„Kas tahaksite teha kodumaa kasuks vägitoe, noormees?“

„Olen teie käsutuses, härra kolonel!“

„Vaadake, meil oleks äärmiselt tähtis hankida teateid vaenlaste kavatsusist ja jõududest Vallimäel. Katsuge pageda punaste rinde taha. Teie tunnete maastikku ja kohalikke olusid, loodan, et asi õnnestub. Ülesanded märkisin lähemalt siia paberile. Lugege ja hävitage pärast paber. Olge äärmiselt ettevaatlik! Kui vähegi võimalik, siis katsuge juba hommikuks tagasi tulla. Õnn kaasa!“

Lahkusin härrastemajast. Tutvusin põhjalikult mulle antud ülesannetega ja valmistusin kohe teele. Mõne minutiga oli saanud sõdurist kohmakas talupoiss, rõivata kasuk seljas. Tarvilise rõivastuse sain mõisamehelt, kelle majas asus meie rühm.

Tundsingi Vallimäe ümbruse metsi nagu oma taskut. Eesmärgile hiilimine ei osutunud nii eriliselt raskeks. Vähemalt esialgu mitte. Arendasin kiirkäiku, et kohale jõudes jääks ülesannete lahendamiseks rohkem aega.

Mu pea kohal mühises tuul männiladvus, möödusin tühedest nagu tundmata sõdurite rivist. Siin-seal kuuldus okste prõksumist. Vististi põgenes mõni metsloom, või oli juba siin hiilimas punaste piilureid?

Jõudnud juba Vallimäe heinamaa metsa, tuli hadata liikuma ettevaatlikumalt. Kaugelt kuuldus kahuri kargatusi, kuski tikkis kuulipilduja oma surmapisteid. Võis näha juba tulesid Vallimäe elamute akendel.

Süda tuikas tugevasti: seal on kodu ja omaksed vaenlase võimu all. Ma pean kodule lähenema hiilides nagu varas...

Käisin põllukraavi põhjas ja hoidusin kaugemale teest, kus sõitis keegi reejalaste krigisedes lumel. Äkki, tont võtku koertesugu maa pealt, kust sai siia see peni? Ta pistis haukuma nagu põrguline mu jalge ees ja ta haugatused kostsid kaugele.

Mõne minutiga oleksin jõudnud üle põllu veski koplisse, nüüd see koeranäru... Maanteelt kutsuti koera: „Seku! Seku, tule ära! Mis sa, reo, seal plöksud!“ Ah, õnneks eesti keel. Kohalikud elanikud. Asi polegi nii väga hull. Koer jättiski mu rahule ja sibas maanteele, kus jätkati sõitu.

Ilm oli pime ja tuul keerutas lund. Edasipääs nii kõigiti soodustatud. Ei ühtki valveposti ega patrulli. Imelik. Just nagu polekski sõda. Aga kui räägid või mõtled hundist, siis hunt ka tuleb. Kaks ratsanikku kihutab mulle järele. Hobused nortsuvad, relvad kõlksatavad.

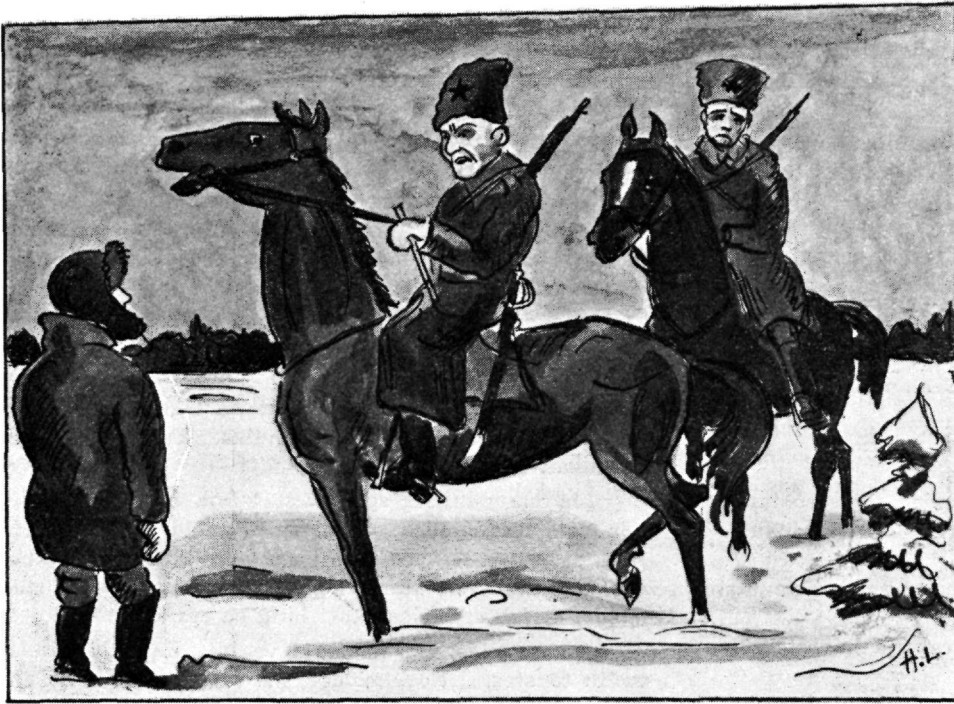
„Seisa!“ kisendab üks ratsanikest. „Kes sa oled ja kust sa tuled?“

Ma vahin neile juhmilt vastu ja pomisen, et ei mõista vene keelt. Osutan vaid käega mootorveski sihis ja kordan: „Lähen koju.“

Ratsanikud ajavad mulle hobused otse kuklasse ja karatavad: „Marss staapi!“

Lahmin nende hobuste vahel lumes ja katsun hinnata olukorda. Asi on igatahes halb. Kas usutakse mind, kui nimetan end siit küla elanikuks? Kui nende n.-n. staabis juhtub olema mõni kohalik kommunist? Siis võib kolonel Karis küll asjata oodata teateid vaenlase rinde tagant.

Ma vahtisin neile juhmilt otsa ja pomisesin, et ei mõista vene keelt.

Tulgu mis tuleb. Ma ei tunne hirmu. Kümneil korral on vahitud tõtt surmaga, olen ikkagi pääsnud. Pääsen ehk nüüdki, ja kui ei, mis siis: sõdur ongi ju selle peal väljas, et võidelda ja surra. Kahju ainult, et jääb täitmata antud ülesanne.

KAS TUNNET SEDA MEEST?

Mind aeti Vallimäe seltsimaja sihis. Seal asuski enamlaste staap. Komissar konutas laua taga, kõrvad londs suure nahkmütsi all. Pingil istus punaväelasi ja paar talumeest, kes olid nähtavasti siin vangidena.

„Patrull tabas selle kahtlase subjekti meie kaevikute tagant põllult,“ raporteeris noor punaväelane ja tõukas mu laua juure. Komissari pruunid silmad peatusid uurivalt mu näol. Ma naeratasin talle lollakalt vastu. Mu isa mootorveskis töötas sulasena puudulik poiss. Otsustasin mängida selle osa. Mõtlesin, et kui kuulatakse järele, et kas möldri majas on säärane isik olemas, siis iga kohalik elanik vastab jaatavalt. Ja kui tunnebki keegi mind, ega Vallimäe rahvas mind ära anna.

„Kes te olete?“ küsiteli komissar sulaselges eesti keeles.

„Möldri Mikk,“ vastasin käega nina pühkides.

„Kus elad?“

„Ikka Vallimäe veskis.“

„Ja miks, kuradi päralt, tolgendad sa põllul? Kas sa ei tea, et öösel ei tohi elanikud külast lahkuda?“

Ma tahtsin vastata, aga sõna jäi kurku kinni. Kõrvaltoa ukse vahele oli ilmunud mees, keda ma praegusel hetkel kõige vähem soovisin näha. See oli Herbert Kärp, meie perekonna verivaenlane. Nüüd olen tingi-

mata kadunud, käis mõte läbi pea. Kärp oli jälginud mu ülekuulamist ja tige irvitus levis ta ahtakesel näol.

Kuna ma ei vastanud kohe, käratas komissar kurjalt.

„Mis sa kolad öösel sõjaväe seisukohtade lähedal? Vasta!“

„Ma... ma... ma eksisin lumetuisus,“ vastasin võimalikult lolli näoga. Komissar trummeldas sõrmega vastu lauda. Kärp lähenes.

„Seltsimees komissar,“ ütles ta, „ega tühjaga maksa jannata.“

„Kuidas? Kas tunned seda meest?“

„Aga endastmõistetavalt, seltsimees komissar! Ta on möldri sulaseks siin külas. Pooltotakat moodi teine. Tolgendab sageli jõe ääres ja heinamaal, ei temast ole karta midagi.“

„No käi siis kus kurat!“ käratas komissar mulle ja lisas: „Lollakatega kah veel tegemist, saatan söögu! Laske ta jookseb koju,“ pöördus komissar punaväelasele, „aga kui ta teinekord veel ilmub keeldud piiridesse, laske otsekohe maha!“

Olin üllatusest uimane, kui astusin seltsimaja trepist alla. Herbert Kärp päästis mu elu! Sama Kärp, kes ootas ammugi aega, et saaks kätte maksta Vallimäe möldrile, ta tütrele ja pojale. Mis see siis nüüd tähendas? Kas ei ole vahepeal isa ja õde sobitanud lepituse oma vihavaenlasega?

Kärp ilmus trepile ja hõikas mulle järele: „Mine aga otsekohe möldrimajja! Teelt kõrvale minna ei tohi. Pea seda meeles, Möldri Mikk, hehee!“

Ei see olnud leppinud inimese hääl ja naer. Nii võib naerda vaid vaenlane. Kas mulle ei saadeta kuul kuklasse? Kindlasti on sel poisil mingi saatanlik plaan südamas.

„Teelt kõrvale minna ei tohi,“ oli Kärp öelnud rõhuga. Ses lauses peitus hoiatus. Mul ei jäänud muud üle kui seada sammud veski poole. Saagu siis pärast, mis saab.

KODUS.

Isa ja õde vahtisid mulle sõnatult silmi, kui astusin tuppa. Isa tuli ja kobas mind käega, nagu tahaks ta veenduda, kas on ikka tegemist elava inimesega.

„Kust said sa siia?“ küsiteli ta viimaks poolsosinal. „Anni,“ pöördus isa tütrele, „kohenda tihedasti eesriie akna ette! Punaväelasi on siin alati ümber nuhkimas.“

„Tulen praegu just nende staabist,“ ütlesin ja surusin tervituseks isa ja õe kätt.

„Sa tulid nende staabist!“ imestas isa. „Räägi siis ometi, poiss, mis see kõik tähendab. Minu teada võitlesid ju Eesti rahvaväes. Kuidas siis nüüd äkki siin, punaste laagris?“

Ma jutustasin neile oma loo ja lõpetasin: „Seejuures ei saa ma aru, kuidas just Kärp osutus mu päästjaks. Kas olete temaga leppinud?“

Isa näole ilmus vihajoon. „Mul pole selle kaabakaga mingit leppimist ega tegemist. Niipalju kui asjast aru saan, viibid sa hädaohus, poeg. Kärp kavatseb tingimata kurja. Tunnen teda. Sul ei ole nüüd Vallimäelt väljapugemiseks lootust. Meid ootab raske katsumine.“

Äkki kuuldi õues samme. „See on Mikk,“ ütles isa. Poiss tormas erutatult tuppa.

„Punatsed tulevad! punatsed tulevad!“

„Kus? Mis?“

„Jah. Üks volna riides mees ja teine soldan keerasid otsekohe meie õue väravasse. Mina peidan enda kambrisse kolude taha!“

Poiss kadus ülepeakaela kambrisse, me vaatasime üksteisele küsivalt näkku.

„Mina elavalt ei alistu,“ ütlesin ja haarsin rõivas- tusse peidetud brovningu.

„Nad tapavad su, vend. Miks tulid siia?..“ hädaldas öde.

„Rahustu, Anni!“ sõnas isa. „Ja sina, poiss, jäta praegu relv rahule. Arvan, et seda pole vaja. Kuulame ära, mis neil asja.“

KAS SURM VÕI ELU?

Ukse vahele ilmus Herbert Kärbi ahtake nägu. Ta hiilis õelalt irvitades tuppa, kannul punaväelane püssiga.

„Andestage, et tülitan,“ algas Kärp, „mul oleks pererahvaga pisike jutuaajamine. Meie võime rääkida täiesti vabalt, see püssimees ei oska sõnagi eesti keelt. Võtsin ta nii-öelda adjutantina kaasa. Vast lubatakse istuda? Kardan, et jutt venib pikale, hehee.“

„Sissejuhatus on küll eriliselt pikk,“ tähendas isa. „Eks lase siis lahti, mis sul vaja.“

Kärp istus ja keeras pikkamisi plotskit. Seejuures silmitses ta kordamisi mind ja öde, pilkenaer suu ümber. Isal oli õigus: ei säärase subjektiga ole lepitust.

Kärp pöördus nüüd isa poole ja rääkis: „Oli aegu, millal orjasin sind ustavalt. Orjasin aastaid, nagu Jakob Laabanit. Lootsin palka. Toredat palka, hehee. Möldri ilus Anni oli see palk, kelle pärast tõstsin su neetud veskis viljakotte nii et selg ragises. Siis, kui arvasin olevat paraja aja, palusin sult su tütre kätt...“

„Ja ma viskasin su otsemat teed uksest välja,“ lõi isa vahele ja lisas: „Teadsin, et sulle meeldis esijoones mu varandus, mitte aga mu tütar. Pealegi ei võinud Anni sind silma otsaski sallida.“

„Oli seega kuidas oli,“ jatkas Kärp, „ma ütlesin, kes kannatab, see kaua elab. Ootasin aega, millal meie- sugusel kah inimõigusi. See aeg saabus. Punased valutasid Vallimäe, ma tõusin tähtsaks tegelaseks. Mind nimetati nii-öelda külakomandandiks. Tulin ja palusin korduvalt su tütre kätt...“

„Ja ma näitasin sulle teist korda ust,“ segas isa. „Sa võid olla kindel, et kui tuled nüüd jällegi kosja- jutuga, lendad seekord juba kolmandat korda ukse taha. Ole sa kas või kümnekordne komandant, Vallimäe möldri majas ei värise ükski hing su ees.“

„Eks näeme, eks näeme!“ venitas Kärp pikkamisi toolilt tõustes. „Noor mölder, see valgekaartlane ja salakuulaja, on ehk mõistlikum ja kuulab mind lõpuni. Jah, ma tulin jälle Anni pärast, aga seekord ei palu ma, vaid nõuan. Nõuan, saate aru! Palvete aeg on möödunud. Minu ettepanekud on lühikesed ja selged: Ma saan Anni kõige ta kaasavaraga ja katki ei ole midagi: teie elate, mina elan. Vastasel puhul, te teate, mis sünnib siis? Sõja ajal ei aeta salakuulajatega pikka juttu. Samuti ei peeta suuremat lugu salakuulajate varjajatest. Ma lähen nüüd koju ja ootan tunni aja pärast teie vastust.“

„Selle vastuse võid saada kohe!“ käratas isa. Anni jooksis vahele. „Isa, ma palun, anna aega järelemõtlemiseks. Ma... ma... lähen Kärbile naiseks...“

„Vait!“ möirgas vana mölder. „Minu pärast ei ole vaja kellelgi end ohverdada. Kao minema oma venelasega või ma ei vastuta millegi eest!“

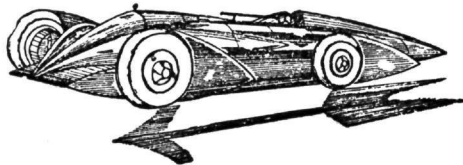
Kärp kaduski ja kähistas õues olles: „Kui tunni kestes mulle pole toodud sobivat vastust, tulen suurema perega tagasi. Ja siis peame punaseid pulmi ja musti matuseid korraga. Ärgu see valgekaartlane katsugu põgeneda, siit majast ei pääse enam hiirgi välja!“

MOOTORTSILINDRITE PUURIMIST

„NOOL“

ja uute sarkide sissepanem. teevad eriti selleks väljaõppinud mehhaanikud parimate

Telef. 430-71.

puurimis- ja lihvi- mismasinatega ja täpseimate mootor- misabinõudega.

Toompuiestee 10,
Tallinn.

SORK & Ko.

Kiliremondi vajaduse korral saadetakse välja mehhaanikud mootorsõidukell.

„Säärane sul!“ siunas isa ust kinni lüües. „Või tema tuleb ähvardama... Kas ma toiminis õigesti, poeg?“

„Täiesti õigesti, isa,“ vastasin, olles veendunud, et kui oleksin olnud isa asemel, oleksin toiminud täpselt samuti. Anni langes hädaldades toolile.

„Aga mis nüüd saab? Ta tuleb varsti tagasi ja siis...“

„Kas sa, tütar, arvad, et Kärp annab siis meile armu, kui saab jaatava vastuse?“ rääkis isa. „Seda ma ei usu. Vallimäe veski ja varandus on see, mida ta ihkab. Meist ei hooli ta vähimatki.“

Ma sain aru, et igasugune arutlemine oli praeguses olukorras asjatu ajaviide. Tuli kiiresti otsustada, mida teha. Elamu ja veski asusid lagedal, Kärp laskis endastmõistetavalt ümbrust pidada silmas, väljapääs lõksust näis võimatuks. Me istusime isaga mõlemad muremõtteis.

„Mina lähen,“ ütles Anni.

„Kuhu?“

„Kärbi juure. Ma ei või ju lasta tappa teid mõlemaid. Pigem juba elan selle vastiku inimesega seni, kuni ajad paranevad.“

„Sa ei lähe kuhugi!“ urises isa. „Vallimäe möldri tütre koht ei ole kaabaka kõrval.“

„Aga isa, ta tuleb ja viib mu väevõimuga ikkagi. Ja üle teie laipade. Kuulsin küll, kuidas ta ähvardas...“

„Ta ei vii sind nii kergesti! Kuule, poiss, kas oskad käsitada kuulipildujat?“

„Oskan küll. Aga milleks säärane küsitelu, isa?“

Isa võttis veski võtme ja ütles meile: „Tulge! Katsume minna nii üle õue, et keegi ei näe. Kardan, et maja ümber on pandud valve.“

Vahepeal oli taevast selginud. Lumeviljed kadusid metsa taha, kuu valgustas heledasti ümbrust.

Me hiilisime üksteise järele veski kitsast uksest sisse. Veskihoone oli madal hoone, ehitatud raudkivist. Allkorral ja mootoriruumil olid pisikesed aknad nagu keldril. Isa avas raske ukse ja me astusime tolmutud ruumi.

„Tuleb süüdata lamp, enne aga katame aknad,“ ütles isa. Varsti immitseski pisike klaasita lamp ja me liikusime kaugemale veski sisemusse.

Isa tõstis kõrvale tünne ja kolusid, kangutas lahti paar põrandalauda. Tuli nähtavale keldritaoline auk, milles lebas vähemaid kaste ja mingi presendi alla peidetud nurgeline ese. Ta kõrvaldas riide ja üllatushüüd pääsis mul suust:

„Kuulipilduja!“

„Jah. Kuulipilduja ja viis vintpüssi. Sa imestad, poeg, kust sai see relvadeladu siia. Jutustan kohe. Kui okupatsioonivägede saabudes venelased põgenesid siit mööda, siis sunniti mind nende vööri küüdimeheks. Üks hobune oli nimelt haigestunud. Mulle näidati tääki ja öeldi: „Rakenda oma hobune koorma ette ja söida!“ Venelased olid rüüstanud mõisaist varandust kui ka viina. Vorris tehti maailmatu möllu ja mürtsu.

Jõgisoo silla juures räägiti, et sakslased olevat paari kilomeetri kaugusel ja tahtvat vallutada põgenike

voori. Venelased hakkasid siis hullupööra kihutama. Ma mõtlesin, et mis tont ma noort hobust siin kuumaks kihutan, lõin koorma otsas lallava tibra kraavi ja pöörsin hobuse otsad kõrvalteele. Kuna olin vorris viimane, siis õnnestus põgenemine vorrast. Sõitsin metsateid kasutades koju tagasi ja nüüd leidsin, et reel oli viljakottide ja heinatuustide all terve ladem relvi. Kuhu pagan need panna? Hakka vedama metsa või uputama jõkke, mõni võib näha ja võib tulla sakslastega sekeldusi. Teiseks sähvas mulle mõte pähe: neid relvi võib kord ehk kasutada. Kirjutasid ju sina Eesti polkudest ja oma iseseisvast riigist. Matsin kogu selle kupatuse siis siia põranda alla. Vaata korra, kas kuulipilduja on korras?“

Kuulipilduja oli korras. Minus tõusis lootus ja võitlushimu.

„Kõik ei ole veel kadunud, isa!“ ütlesin. „Selle värgiga võime teha enamlaste rinde taga säärase madina, et punased kaotavad pea.“

„Eks ma seda öelnud kohe,“ lisis isa. „Ma võitlesin Vene-Jaapani sõjas Port-Arturi kindluse väes, tuline kahju, et meil pole siin ühtki kahuriloksi, me pörutaksime paari tunniga Vallimäe punastest puhtaks!“

SEAL ON LÖÖMING LAHTI!

Väljast kuuldi tumedaid mürtse. Me ruttasime teisele korrale ja avasime otsaluugi. Metsade taga mürises kõik. Vahete-vahel võis kuulda püssipaukude raginat ja kuulipildujad tututasid tihedasti.

„Seal on lööming lahti!“ ütles isa. „Emb-kumb, kas tungisid punased peale või ründavad neid meie rahvaväed. Igatahes peame nüüd olema valvel: kärp ei lase end enam kaua oodata. Lähemad tunnid võivad osutada punaseile saatuslikuks, Kärp aga tahab enne maitsta kättemaksu vilja.“

Elamust väljus Mikk ja jooksis ehmunult veskisse. Meie laskusime alla, kus poiss halises: „Metsas tehakse mürtsu ja kaks soldanit vahtis aknast sisse. Jah, neil oli lekterilamp käes.“

Poisil oli õigus. Ukse vahelt hiilides nägime, et kaks punaväelast liikus elamu ümber.

Me kustutasime ruttu lambi. Isa tegi rutulisi korraldusi: „Anni ja Mikk lähevad mootoriruumi. See on kõige kindlam paik. Me seame end võitlusvalmis.“

Õde oli hirmul ja ütles veel kord, et kas ei oleks siiski parem, kui ta läheks Kärbi juure. Vastupanu ei tähenda muud kui surma.

„Ole täiesti rahulik,“ rahustasin ma õde. „Meie omad ei ole kaugel. Me suudame seni end kaitsta, kui nad jõuavad siia.“

Me vedasime veski ukse taha kõik, mis kätte juhtus. Siis avasime laskemoonakastid ja seadsime kuulipilduja teisel korral laskevalmis. Me võisime valitseda kogu ümbrust. Kui aga kuu ei peituks pilve, mispuhul vaenlasel oleks kergem läheneda elamule ja selle varjust rünnata veskit.

Tundsime end täiesti kindlana. Olin näinud juhtumeid, kus meie omad paari-kolme mehega ajasid karja punaseid paanikasse, ega neid siin kuigi palju ole,

Liitakasuvõtja tuleb põrgusse.

pealegi areneb liinil praegu võitlus. Tore oleks näha Kärbi ja komissari nägusid, kui äkki kuulatakse siin kuulipilduja plaginat!

MEIE SÕJAPLAAN JA SÕDA.

Me otsustasime mitte lasta vaenlast veskile ligi. Neid tuleb tervitada kohe kuulidega, niipea kui ilmuvad nähtavale. Kuulipildujat me esialgu ei kasuta. Selle laseme „kõnelda“ siis, kui punased peaksid arendama pealetungi suuremate jõududega. Et siin, enamlaste staabi külje all, puhkeb äkki korrapärane lahing, see pidi tingimata kujunema seltsimeestele rabavaks üllatuseks.

Tekkivat segadust kavatsesime kasutada selleks, et lasta Mikku Anniga põgeneda veski tagant üle jõe ja sealt metsa. Saagu meist endist mis tahes.

„Nad tulevad!“ hüüatas äkki isa ja osutas maantee sihis, kus liikus punaväelaste jõuk ühe erariides isikuga eesotsas. Kärp tuli teostama oma punaseid pulmi ja musti matuseid... No tulgu...

Me lasksime nad läheneda umbes saja meetri kauguseni, siis avasime püssidest tule. Esimeste paukude mõju oli rabav. Kärp ise viskus esimesena lumme, punaväelased jälgisid ta eeskujut. Pärast pistisid mehed üksteise järele jooksu, mõni jättes püssi sinna paika.

„Küllap nad nüüd tulevad varsti suurema kambaga tagasi,“ ennustas isa. Me ootasime. Samal ajal märkasime külas suurt liikumist. Paar ratsanikku kihutas maanteele, majade vahel vilkus tulesid ja kõlas üksikuid püssipauke.

Punaste leeris oli midagi teoksil: kas valmistuti liinile minekuks või taganemiseks?

Käisin all rahustamas õde ja Mikku, kes oli pauke kuuldes pugunud ühte suure kasti ja võbises seal palvesõnu pomisedes. Vaene poiss, et sinagi pidid sattuma sõjakeerisesse!

Uuesti üles minnes konstateerisin, et võitlusmürin metsa taga üha lähenes.

„Punased teevad pikad jäljed!..“ hõiskas isa. „Vaata, pikk voor venib külast välja. Seda ma arvasin kohe: Vallimäe on ennegi käinud käest kätte... aga vahi, mis seal on!“ Nad hakkavad meid pommitama kahuriga... Tõmba kuulipildujaga tuli peale! Tõmba peale!“

Staabi ukse juures olin näinud kaht kolmetollilist kahurit, neist veeti nüüd teine maantee ääre ja seati ots veski sihis. Punaväelasi segis ümber kui sipelgaid.

Siis löikas aga õhku kuulipilduja kõle plagin ja mehed kadusid kahuri ümbert enne kui sai kõmatada ükski pauk. Me olime teiskordselt likvideerinud vastase ataagi. Nüüd võttis nähtavasti komissar ise asja tõsiselt käsile. Väljale ilmus pikki jalaväe ahelikke. Need asusid kahest küljest korraga tormijooksule. Meie kuulipilduja tuli oli aga äärmiselt tabav. Hulk musti punkte jäi lumele ja edasivalguv inimeste rodu harvenes iga sekundiga. Lõppeks ei tõusnud enam pealetormajad ja kui keegi tõusiski, siis ei tunginud ta edasi, vaid plagas maantee poole tagasi, kus sügav kraav pakkus kaitset surmavate kuulide eest.

Nüüd oleks olnud paras aeg saata ära Mikk ja Anni, aga nad mõlemad ei tahtnud sellest kuuldagi. Mikul polnud veskist lahkumiseks julgust ja õel puudus jälle selleks tahtmine.

„Ma jään teie juure, tulgu mis tuleb,“ ütles ta. Varsti nägime, et polnud põgenemiseks vajadustki. Laskmiskärin lähenes ühtepuhku. Maanteele ilmus punaväelaste jõuke, kes põgenesid regedel ja jala. Meie kuulipilduja tuli sundis neid maanteelt jooksma põldudele ja kiviaia varju. See oli paanika, põgenemine elu ja surma peale.

SAATUSLIK HETK.

„Me oleme päästetud!“ rõõmutses isa, aga tema hüüule vastas äkki meie seljatagant võõras kähisev hää: „Veel mitte!“

Trepiluugi vahel seisis Herbert Kärp ja sihtis nagaaniga isa peale. Ta oli hiilinud veski juure, kus ronis aknast sisse.

Isa hüppas kõrvale ja pääsis nii esimese kuuli eest. Teine kuul vihamehe relvast tungis aga möldrile õlga. Kolmandat kuuli ei jõudnud Kärp enam lasta. Ma hüppasin talle kaela ja me veeresime mõlemad trepist alla. Algas võitlus elu ja surma peale. Kägistasime üksteist kõrist, peksime rusikatega ja puresime hammastega. See oli võitlus elu ja surma

Valmistaja: A.-S. Sidol-Company, Tallinn.

Siis hüppasin talle kaela...

peale. Kärbil õnnestus haarda raske kruvivõti ja ta tõstis seda surmavaks löögiks. „Nüüd ei pääse sa enam,“ kiristas ta, aga äkki langes löögiriist kolinal põrandale. Ma vabanesin vastase küüsis. Keegi oli annud Kärbile hoobi pähe. Tõusin jalule ja nägin, kuidas veski vajus mehi täis. Omad! Eesti rahvavägi. Kolonel Karis isiklikult seisab mu ees ja küsitseb:

„Mis pagan siin õieti tehakse?“

Ma annan sõjamehelikult au ja raporteerin: „Kakleme, härra kolonel. Mu isa lebab ülal haavatult. Aidake teda, palun!“

Kärp katsub kasutada momenti, et uksest välja lipsata; sõdurid nabivad aga ta kinni. „Kuhu sa, kõbinas, jooksed, enne kui asi pole selge?“ käratab vurrudega sõdur.

Ülal antakse isale arstiabi ja vaigistatakse Annit, kes suure nutukisaga tormab juure.

„Siin ju nagu noor kindlus kohe,“ ütleb kolonel. „Teie siis olitegi need mehed, kes ajasid punased segadusse?“

„Ma ei saanud antud ülesandeid täita, härra kolonel,“ seletan ma. „Langesin lõksu ja see härra seal all, kellega ennist rappisin, tahtis mulle ja mu isale

vägisi kõri kallale tulla. Lõime siin pisikese lahingu lahti.“

„Olete oma ülesande täitnud hiilgavalt,“ kiitis kolonel. „Isamaa ei unusta seda. Nüüd aga, mehed, edasi! Vaenlasele ei tohi anda hingerahu.“

„Mis teha vangiga, härra kolonel?“ küsiteli üks sõdureist.

Kolonel seisatas.

„Võtame ta esialgu ligi. Ta võib anda meile ehk mõningaid teateid.“

Kärp eemaldus sõdurite vahel. Ma ei unusta iialgi pilku, mis ta mulle ja õele saatis. Ses pilgus oli viha ja kättemaksu tõotus. Kui see mees vabaneks, tingimata tuleks ta kohe tagasi, relv tapavalmis.

Mul ei tarvitsenud aga nüüd enam mures olla omaste pärast. Anni läks isa haiglasse viima. Mikk mängis kodus peremeest. „Ega nüüd punatsed enam tagasi tule?“ küsis ta. Ütlesin, et seda ei tarvitse tal enam karta. Vallimäe on nüüd Eesti sõdurite võimuses ja nii see ka jääb.

See jäigi nii. Vabastasime Vallimäe ja kogu kodumaa vaenlase võimu alt.

Lumivalgeks ja õrnaks saab pesu ainult

pesusine

„Sokol'i“ läbi.

Saadaval igal pool.

Eesti kaitseliidu ja Poola Küttide Liidu vahelised korrespondentslaskevõistlused Poola „Strzelec'i“ valgustusel

Väljavõte Poola Küttide Liidu ajakirjast.

Teatavasti lõppes Eesti kaitseliidu ja Poola Küttide esimene korrespondents maavõistlus laskmises tagajärgedega Eesti 6214 silma ja Poola 4304 silma, seega Eestil 1910 silmaline paremus. Selle võistluse kohta kirjutab Poola Küttide Liidu ajakiri „Strzelec“ järgmist.

Püüdes kõvendada sidemeid Eesti (kaitseliit) ja Läti (Aizsargs) vennasorganisatsioonidega tegi Poola Küttide Liit ettepaneku korraldada iga-aastasi korrespondentslaskevõistlusi nende kolme ülalmainitud organisatsiooni vahel. Kahjuks see meie algatus ei täitunud täiel määral. Läti Aizsargs, kes seni oli vähe tegutsenud sportliku laskmisega, tegi ettepaneku alustada neid kolme organisatsiooni vahelisi võistlusi järgmisel aastal.

Seega käesoleval aastal proovisid jõudu ainult Eesti kaitseliidu ja Poola Küttide Liidu meeskonnad.

Laskmine sündis sõjaväepüssidest. Kummaltki poolt laskis 30 laskurit. Võistlused sündisid korrespondentsel teel; poola laskurid laskisid Lvovis, eesti laskurid — Tallinnas. Võistluste piduliku avamise üksikasjalise kirjelduse ühes võistlustulemustega leiavad lugejad allpool.

Neis võistlustes saime suure kaotuse osaliseks. Üks kaotuse põhjus peitub kahtlemata eesti laskurite püsside ja meil tarvitusel olevate sõjaväepüsside vahes. Eestlased laskisid inglise sõjaväepüssidest, missugused on vähemakaliibrilised kui meie omad ja on varustatud ümbertehtud sihikutega.

Meie sõjaväepüssid omavad aga tugevamajoolise laskemoona, mis soodustab ühelt poolt täpsemat laskmist, kuid teisest küljest annab tugevama tagasitõuke. Kahtlemata sõjas meie laskemoon omab paremuse ülekaalu, kuid märgilaskmisel toob tugevam tagasitõuge enesega alati kaasa teatud punktide arvu kahanemise. Peale muu meie sõjaväepüssidel on lahtised sihtimisvahendid, eesti sõjaväepüssidel on aga ümbertehtud sihikud, missugused meie arusaamise järele on vähem kohasemad lahinguväljal, kuid annavad seevastu suure plussi märkilaskmisel.

Kuid relvade lahkumineks üksipäini ei seleta veel suurt laskmistulemuste vahet. Oluline põhjus peitub palju sügavamal.

Meie laskeasjandus Küttide Liidus toetub peamiselt laskmisele väikekaliibrilistest püssidest. Laskmist sõjaväepüssidest teostame vähem, mitte seepärast, et meie ei tahaks neist lasta, vaid et meil pole võimalik neist lasta nii palju kui oleks vajaline. Raske ülesanne, mida meie kaitsevälgi tuli täita, et halvas seisukorras olevaist ja väheväärtuslikest relvadest, millised

pärandasime okupatsioonivägedelt, üle minna kõrgeväärtuslikule relvale, millistega tänapäev on varustatud meie jalavägi, — nõudis suuri rahalisi pingutusi ja vaevarikast tööd meie noorilt riigivabrikuilt.

Arusaadav, et sõjaväe juhtide peamine mure oli suundunud esimeses järjekorras sõjaväe liiniosade nõudmiste rahuldamisele. Sõjalise ettevalmistuse iseloomuga organisatsioonide, järelikult ka Küttide Liidu, varustamiseks relvadega ei jatkunud kahjuks jõude. Ühes sellega tuli ka väheldane laskemoona tagavara anda esimeses järjekorras tegevväe väljaõppe nõudmiste rahuldamiseks. Meie Küttide Liit sai ainult ülejäägid, mida tuli raskustega välja nõutada olude sunnil piiratud sõjaväe eelarvest.

Seepärast meie laskureil oligi vähe võimalusi sõjaväepüssidest laskmises, välja arvatud ainult sunduslik laskmine sõjalise ettevalmistuse organisatsioonis. Ja need sunduslikud laskmised, missugused olid küllaldaselt sõjalise ettevalmistuse organisatsioonide ülesannete rahuldamiseks, osutusid liig vähesteks väljapaistvate laskurite ettevalmistuseks. Selles peitubki meie kaotuse peamine põhjus.

Ütle mata rõõmutseme meie vennasorganisatsiooni kaitseliidu edu üle, mis tõendab, et laskeasjandus seisab seal väga kõrgel ja et meie tublid liitlased tarbekorral on esimesejärguliseks võitlusjõuks, seistes mõlemate ühingute poolt armastatud vabaduse valvel. Meil tuleb kõigest jõust püüda, et tuleval aastal suudaksime meie lasketasapinda sõjaväepüssidest tõsta kõrgemale. Me peame endile auasjaks seadma sihi, et Küttide Liidu ridadest võrsuks välja mitte üksi laskureid, kes oskavad ümber käia relvaga, vaid ka väljapaistvaid laskureid.

Seepärast meie peamiseks mureks käesoleval tegevusaastal peab olema — püüda varustada meie paremaid laskureid kõrgeväärtuslike sõjaväerelvadega, et sel teel võimaldada neile täiendada endid laskmises neist ja saada laskureiks selle sõna tõelises mõttes.

Soovides veel kord kõige otsekohesemalt õnne meie vennasorganisatsioonile tema võidu puhul ja avaldades südamlikku rõõmu seotud sportliku kontakti üle laskeasjanduse alal — tuleb meil kõik jõud kokku võtta, et tuleval aastal võiksime olla väärilisteks vastasteks meie Eesti vendadele.

KAUBAMAJA

J. VAHTMEISTER

TALLINNAS, S. TARTU MNT. NR. 1.

KÖNETR. 309-50 JA 20-870.

SOOVITAB OMA SUUREST LAOST:
Ehitusmaterjaali, nagu lukud, hinged,
naelad j. n. e.

Põllutöö- ja käsitööriistu ja -masinaid.
Kõiksugu majapidamise tarbeasju.

Kaupmeestele ja ühinguile kõige sood-
sam sisseostukoht.

Hinnad võistluseta.

MÜÜK suurel ja väikesel arvul.

Sügisehooajaks

suur valik riidekauba
uudistest.

A. Laamann'i
riidekaupl.

Väike Karja 8. Tel. 436-64.

Rohi vanadele ja lastele

Äratõhi.

„Äratõhi“ tarvitatakse hingamisorganide haig.,
see on kopsu- ja rinnahaiguste puhul. „Äratõhi“
teeb töha lahti, parandab kopsu ja rindu. Äratõha
vastu andke „Äratõhit“ fagedamini. „Äratõhi“
on ehtne, kui on peal nimi „Mediton“ ja „Saeto
punase anfruga“. Pange seda õhtimisel tähele.

«KALMA SAUN» V. KALAMAJA 11-A. TEL. 440-71.

Saun on avatud kolm korda nädalas: neljapäeval, reedel ja laupäeval.

Kassa avatud saunapäeval kl. 11 homm. kuni kl. 11 õht. Saun on hügieeniliselt arsti järelevalvel.
Saunas meesmasseerija. Maniküür, pediküür ja näomassaaž. Omnibusepeatas: Soo—Jakobsoni.

Märkus: Kaitseliitlasile hinnaalandus ainult igal neljap. ja kui saun on pühade tõttu suletud, siis järgm. saunapäeval.

Koloniaal-, kodu- ja välismaa veinide ja õllekauplus

K=m. Karl Uudel

Asuf. 1921. a.

Pikk tän. 36, tel. (2)24-84.

Täielikem ladu Eestis. Prantsuse, unğari, itaalia
veine, konjakit, inglise whiskyt ja vahuveine,
oma importi.

5 pudeli pealt hinnaalandust 10%—20%.

Üle terve Eesti korraldatud
postpakkide saatmine N. Ve-
nesse fakt.-litsentsidega, s. o.
kõikide kulude tasumise või-
malusega. Järelepärimistele li-
sada juure postimark.

«Kaitse Kodu!»

on rahvusliku ilmega perekonnaajakiri. Mitmekesine sisu ja nägus välimus muudavad ta otsitavaks iga perekonna lugemislauale.

Era- ja sõjaväe rätsepp

RIIS

Pelgulinna, Olga t. 5, tel. 438-23.

Härrad ohvitserid ja kaitseleitlased! Teie tellite endale kõige paremad vormi- ja erariided **rätsep Riis'i** juurest **Pelgulinna, Olga t. 5**, tel. 438-23. Omnibuseühendus Vene turuli ja Raekoja eest.

A. EEK,

S. TARTU MNT. 19,
TELEF. 304-94.

!

Soovitan võistlemata odavate hindadega:

LIKÖÖRE, COGNAC'it,
VEINE, ÕLUT, KOLO-
NIAAL- ja TUBAKAKAUPU.

Kahvatu nägu

ja üldine väsimus on tihti verevõetuse tunnused. Verevõetuse vastu tarvitage **Ferrolini**. **Ferrolini** antakse lastele nende kasvamisega ja foolilastele kui ta täiskasvanulle, kes verevõetust ja närvivõrgust. **Ferrolini** tarvitavad ka raudad organismi tõendamiseks. Küüsi **Ferrolini**, kus peal on „Laev punase ankruga“, ja pange seda tähele.

G. HEINMANN

KONDIITRIÄRI JA KOHVIK

S. KARJA TÄN. 4. TELEF. 445-47.

KOHVIK PIKK TÄN. 11.

TELEF.: KONTOR 452-46, SAALIS 452-45.

Oma tööstuses valmistatud

šokolaad

tahvlites, šokolaadikompekid liht- ja maitserikas-tes ilukarpides alati suure valikus saadaval.

ALATI SAADAVAL:

tordid, koogid, küpsised, Viini ja kollane sai.

Tellimiste vastuvõtmine kõiksugu kondiitri-maiustuste peale.

Hinnad mõõdukad. Hinnad mõõdukad.

NOACK PATAREID

ESINDAJA:

CARL WIEGAND

LAI TÄN. 41, TUBA 16. TEL. 444-79.

Venituspulber „Stomin“.

Kõhuvähenituspulbrit **Stomini** tarv. kõhu- ja maorikete puhul, kui rindade all kõrvetab, valutab, rahvak. „rinde alt veninud“.

Stomin korraldab seedimist.

Stomin annab head söögiisu. **Stomin** hävit. kahj. maohapet. **Stomini** on peal kaitsemärk: „Laev punase ankruga“.

Ostmisel pange seda tähele.

Georg Hendrikson

Tallinn

Köie-, nõöri-, vööde, kiigevõrkude jne. tehas

S. Pärnu maanteel nr. 83-a, kõnetr. (2)18-79

LADU: Väike Karja tänav nr. nr. 4 ja 6, kõnetr. 445-29

Kõrgemad auhinnad
Suured kuldaurahad

Kalakonservide tööstus

Kõrgemad auhinnad
Suured kuldaurahad

RUDOLF ANDERSON

Tallinn, Kotsebue tän. 3, telef. 440-99.

Asutatud 1906 a.

Eriala

„President“ karbikilu (kollastes karpides),
„ skumbria,
„ sprotid delik. ölis ja tomatis,
„ kilud 1-, 3- ja 10-kg. plekkämbreis
Piprakilu plekkämbreis ja puust tünnides.

Kalossid ja botikud

Riia Kummivabrikust „VARONIS'EST“
on tugevad, vastupidavad ja kõige odavamad.

Saadaval igal pool.

Pealadu ja ainuesindus

E. LUTHER

Tallinn, Raua t. 20. Tel. 307-94.

K/m H. O. VALDMANN

Tallinn, Raekojapl. 16. Telefon 429-11.

Kaubamärgiga «MARS» müügil olevad
oa, **kakao** ja **viljakohvi segud**
on kosutavad ja maitsvad.

Iga päev värskest põletatud **kohvi**.

Suur valik

maiustusi, veine, napse ja likööre.

Kõiksuugu koloniaalkaubad.

Rikkalikus valikus kõiksuguseid tapeete üli-
odavate hindadega soovitab:

ROHU-, VÄRVI- JA TAPEEDIKAUPLUS

K. DUTSHINSKY

Tallinn, Paldiski maantee 9. Telefon 429-85.

Inglise kalevi- ja manufaktuuräri

Hermann Friedmann

(endine S. Paley)

Viru tän. 23, telef. 215-04.

Soovitab suures valikus kvaliteetkaupu õiglaste
hindadega:

ülilkonna-, smokingi-, fraki-, püksi- ja palituriideid.
Daamidele: mantli-, kostüümi-, siid- ja villaseid
kleidi- ja pesuriideid.

Restoraan-
Võõrastemaja „ROOM“ Tallinn, Maneeži nr. 1,
telef. 425-51.

Restoraanis alati saadaval:

kodu- ja välismaa veinid, liköörid, **külm viin**.
Söögid à la carte igal ajal.

Mängib I klassi tantsuorkester kella 8—1/2.
Ekspress-baaris alati soojad söögid elektripliidil.

Ainus võõrastemaja pealinnas, kus
moodsalt sisseseatud toad on va-
rustatud jooksva sooja ja külma
veega, vanni, tuši ja telefoniga.
Hinnad alates Kr. 2,50. Eraldi
vastuvõtmise ruumid.

Austusega OMANIK.

Kohvik
H. Feischner

Tallinn
Harju 45.
Telef. 445-00

Alati saada suures valikus torte, kooke, küpsist, kollast saia ja mitmesuguseid Viini saiu. Šokolaadkompvekke. Mesi- ja siirupkooke. Jäätist. Võetakse vastu tellimisi kõiksugu magusate roogade peale igal ajal.

Üle Tallinna suurim valik
konserve.

Eriti kaitseliitlasile!

Hanepraad kapsastega

Kanapoeg, praetud

Boršč-supp

Kasseli Ripsper

! Autosõitudel, jahil, laagris
soojendate karpi ainult 15—20
min. ja ülimaltsev toit on valmis !

V. DEMIN

VIRU TÄN. NR. 1.
TELEFON 435-04

Suures valikus
naiste ja meeste

valmisriideid,
vihmamantleid,
mööbliriiet, gobelääni,
damasti ja põrandavaipu

kõigis suurustes soovitab
soodsate hindadega

M. JOSSELOV

Tallinnas Kuninga tän. 6
Kõnetraat 450-61

Tallinna Eesti Kirjastus-Uhisuse välja-
andel ilmuvad:

«PÄEVALEHT»

kui rahvuslik, vabameelne, kodanlik, poliitiliselt erapooletu ja iga päev ilmuv ajaleht. Kõige suurem, loetavam ja mõjuvam ajaleht Eestis. „PÄEVALEHTE“ võib tellida kõigis kodumaa postiasutustes ja esindajailt linnades ja maal.

«LASTE RÕÕM»

on ainuke iseseisev lasteajakiri Eestis.

Tallinna Eesti Kirjastus-Uhisuse

GRAAFIKATOOSTUS

Tallinnas, Pikk tän. 2, oma majas, telef (2)11-08, valmistab kõige kiiremalt, odavamalt ja maitseserikkamalt igasuguseid aktsidents-, raamatu-, kivi-, ofset- ja rotatsioontrükitööid, klišeid ja raamatuköitmistöid. — — Kõige soodsam tellimiskohal trükitööde tarvitajale.

Tallinna Eesti Kirjastus-Uhisuse

RAAMATU- JA KIRJUTUSMATERJALILADU

Suur Karja tänav nr. 23 ja Pikk tänav nr 2 on kõige suurem, täielisem ja valikurikkam Eestis. Ostutingimused alati kõige kasulikumad ja hinnad kõige soodsamad. Teenimine kiire ja korralik.

Telefonid:

„Pvl.“ ja „Laste Rõõmu“ talitused 433-11 ja 433-54.
Raamatukauplused 446-11 ja 434-94.

Ranta

TALLINN

Pikk tän. 25
Kõnetr. 441-63

Jalanõud,

botikud,

kalossid,

spordisaapad

KÕIK OMA VABRIKU TOODANG
MOODNE PARANDUSTÖÖKODA

O.Ü. HÖJGAARD & SCHULTS

EESTIS

**ETTEVÕTJAD
JA
INSENERID**

TELEGRAMMI · AADDRESS: · CONTRACTOR ·

TALLINNAS, VABADUSPLATS 1, TELEF. 8-23